2000-01

शिवराज

Scanned with CamScanner

शिवराज

हार्दिक शुभेच्छा !

२५ वर्षाच्या अहर्निष प्रयत्नातून उदयास येवून आजरा तालुक्यातील जनतेच्या
सर्वांगीन विकासची गंगोत्री ठरलेला प्रकल्प

आजरा शेतकरी सहकारी साखर कारखाना लि., गवसे,

ता. आजरा, जि. कोल्हापूर.

तार : 'आजरा साखर,' आजरा.

फोन नं. : (०२३२३) ४७५१५, ४७५१६
फॅक्स : (०२३२३) ४७५७५

- आजरा तालुक्यातील ऊस उत्पादक सभासद, शेतमजूर, सुशिक्षीत बेरोजगार यांच्या प्रगतीसाठी कटिबध्द.
- माहे नोव्हेंबर १९९७ मध्ये प्रत्यक्ष गळीत हंगामास सुरुवात करून यशस्वीरित्या कार्यरत होवून पांढऱ्या शुभ्र दाणेदार साखरेचे उत्पादन सुरु.
- सन ९८-९९ हंगामामध्ये गाळप केलेल्या ऊसास व्यवस्थापकीय खर्चात काटकसर करून प्रतिटन रु. ८५७/- दर ठेवून सभासदांचा विश्वास संपादन केला आहे.
- केंद्र शासनाच्या साखर विकास निधीमधून तसेच राष्ट्रीयकृत बँकाकडून कर्ज योजना हाती घेतल्या असून सभासदांना नवीन विहीरी खुदाई व जुन्या विहीरी खोलीकरण करणे, निरोगी व शुध्द बेण, किटक नाशके पुरविणे इत्यादीसाठी ९ % व्याज दराने अर्थ सहाय्य योजना राबवित आहोत.
- कारखान्यास शासकीय लेखा परिक्षकांकडून ९८-९९ या आर्थिक वर्षाकरिता प्रथमच ऑडीट वर्ग ''अ'' प्राप्त झाला आहे.
- कारखाना पुर्ण क्षमतेने चालवून शेतकऱ्यांना योग्य भाव देवून आगामी ५ वर्षामध्ये कारखाना कर्जमुक्त करणेसाठी कारखाना व्यवस्थापन कार्यरत.

संभाजीराव नाईक	जयवंतराव शिंपी	वसंतराव देसाई
कार्यकारी संचालक	व्हा. चेअरमन	चेअरमन

चेअरमन व संचालक मंडळ, अधिकारी, सभासद व सेवक वर्ग

Scanned with CamScanner

शिवराज

* आजची प्रेरणा *

कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे

Scanned with CamScanner

* विद्यमान अध्यक्ष *

मा. प्रा. किसनराव कुराडे

* संस्थापक अध्यक्ष *

कै. खासदार बाळासाहेब माने

* माजी अध्यक्ष *

मा. डी. एस्. कदम

Scanned with CamScanner

* आमचे प्राचार्य *

डॉ. डी. व्ही. तोगले

* विद्यापीठ प्रतिनिधी *

कु. अरूणा गाडे-पाटील

Scanned with CamScanner

✻ विद्यार्थी नेतृत्व ✻

१२ वी वाणिज्य

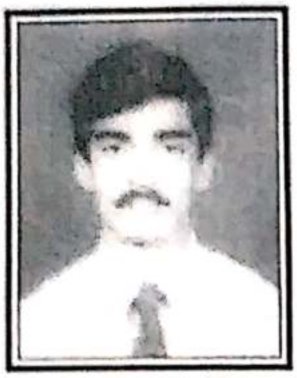

एस्. एस्. नार्वेकर

१२ वी विज्ञान

एस्. एस्. वाजंत्री

बी. ए. १

कु. स्वरांजली कृ. पाटील

बी. ए. २

कु. भाग्यश्री ज. पाटील

बी. ए. २

सुधिर शि. पाटील

बी. ए. ३

संदिप आ. पाटील

बी. ए. ३

सुरेश श. दास

बी. कॉम १

कु. धनश्री श्री. दिक्षित

बी. कॉम २

दीपक एस्. लोहार

बी. कॉम ३

राजू एस्. गोरे

बी. एस्. सी. १

कु. रेश्मा ए. नाईकवाडे

बी. एस्. सी. ३

सचिन कृ. लोखंडे

Scanned with CamScanner

✲ गुणी शिवराजीयन ✲

बी. एस्. सी. ३ (वर्गप्रतिनिधी)

कु. राणी आ. सुतार

एम. ए. २

आनंदा निं. कांबळे

✲ आमचा अभिमान ✲

कु. सरिता म. भोसले
राज्यस्तरीय निबंध स्पर्धेत सुयश

संभाजी मा. तांबेकर
जिल्हा/राज्य स्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत सुयश

बाबासाहेब पाटील
राज्य स्तरीय काव्य लेखन स्पर्धेत द्वितीय

प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले आणि कार्यालयीन अशिक्षक बी. एस्. मोहिते प्रशासकीयकामकाजात मग्न दिसताहेत.

डॉ. एन्. आर. सावंत
इंग्रजीमधील पी. एच्. डी. पदवी संपादन

Scanned with CamScanner

* वार्षिक स्नेह संमेलन *

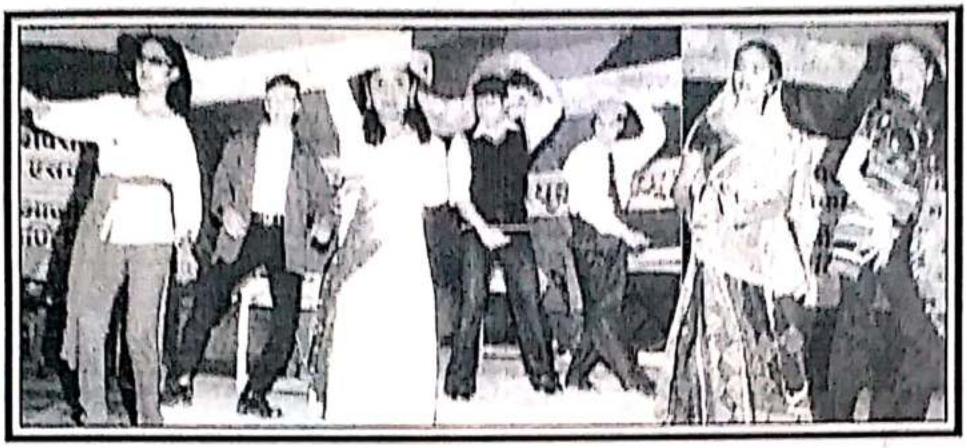

नृत्य

विविध गुणदर्शन कार्यक्रम

गीत गायन

रांगोळी

फॅन्सी ड्रेस

Scanned with CamScanner

* राष्ट्रीय सेवा योजना *

विशेष श्रम संस्कार शिबिर
मुंगुरवाडी - दुगुनवाडी,
ता. गडहिंग्लज.
दि. १५/११/2000
ते
दि. २४/११/2000

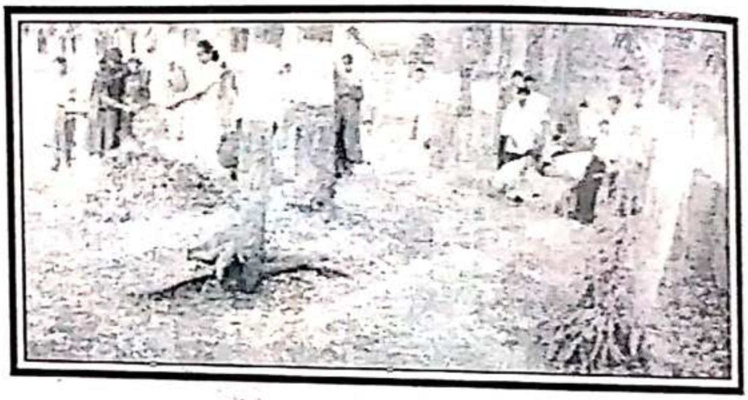

श्रमदान : एन्. एस्. एस्. :
संभाजीराव माने ज्युनि.
महाविद्यालय

ज्युनि. अंडर ऑफीसर

संतोष जोंधळे
दिल्ली परेडसाठी निवड

आर्मी अॅटॅचमेंट कॅंप

सूर्यकांत आडावकर
रौप्य पदक विजेता

सिनि. अंडर ऑफीसर

संतोष सावेकर

जुनि. अंडर ऑफीसर

अल्बर्ट करवाल्हो

छात्र सेना

Scanned with CamScanner

✻ क्रीडा विभाग ✻

सर्व सा धा र ण विजेता संघ

वरिष्ठ विभाग : बी. ए. २

पारितोषिक वितरण : हस्ते : सुरेखा कुडची

कनिष्ठ विभाग : ११ वी कला

पारितोषिक वितरण : हस्ते : आनंद यादव

क्रीडा विभागाचे यशवंत

शिवाजी विद्यापीठ आंतर विभागीय क्रॉस कंट्री स्पर्धा उपविजेता संघ

राज्य ॲथलेटिक्स स्पर्धेसाठी निवड

राजेंद्र मोरे (बी. ए. १)

आंतरविभागीय ॲथलेटिक्स विजेता

दयानंद अस्वले (बी. ए. २)

आंतरविभागीय ॲथलेटिक्स विजेती

कु. भारती नांदवडेकर (बी. ए. ३)

शिवाजी विद्यापीठ फुटबॉल संघात निवड

सचिन हिरेमठ (बी. ए. २)

शरीर शौष्ठव आंतरविभागीय विजेता

विजय सुर्यवंशी (बी. ए. १)

विभागीय स्पर्धा : धावणे निवड

लव गुरव (१२ वी कला)

Scanned with CamScanner

* वार्षिक कार्यक्रम *

हिंदी दिवस
प्राचार्य डॉ. तोमलेजी अध्य... भाषण में राष्ट्रभाषा हिंदी का ...त्व बता रहे हैं।

चर्चा सत्र
एड्स : कारणे व उपाय
वक्ते : डॉ. जी. एन्. पदकी

भित्तीपत्रक उद्‌घाटन
उद्‌घाटक : कु. अरूणा गाडे-पाटील
(विद्यापीठ प्रतिनिधी)

काव्यवाचन सूत्रसंचालन
कु. सुरंगे

Scanned with CamScanner

सेवा परमो धर्म:

शिवराज कला-वाणिज्य आणि डी. एस्. कदम
विज्ञान महाविद्यालय,
व
संभाजीराव माने, कनिष्ठ महाविद्यालय,
(कला-वाणिज्य-विज्ञान)
गडहिंग्लज.

शिवराज
२०००-२००१

✲ संपादक मंडळ

- अध्यक्ष : प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले
- प्रमुख संपादक : प्रा. डॉ. के. आर. पाटील (हिंदी विभाग)
- सहायक संपादक : प्रा. व्ही. व्ही. बिर्जे (मराठी विभाग)
  प्रा. डॉ. एन्. आर. सावंत (इंग्रजी विभाग)
  प्रा. डॉ. एस्. के. नेर्ले (विज्ञान विभाग व जाहिरात सहायक)
  प्रा. बी. आर. एकांडे (बी.सी. एस्. विभाग)
  प्रा. एम्. आर. धनगर (जाहिरात विभाग प्रमुख)
- जाहिरात सहायक : प्रा. ए. व्ही. कुराडे
- प्रकाशक : प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले
- मुद्रक : सरस्वती ऑफसेट, गडहिंग्लज ☎ २४९५२ (अतुलसिंह कोलते)
- छायांकन : शिवम् फोटो व्हीजन, गडहिंग्लज (मारुती चव्हाण)

Scanned with CamScanner

कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे शिक्षण संस्था, गडहिंग्लज.

कार्यकारी मंडळ

सन १९९८ ते २००३

मा. प्रा. किसनराव विठ्ठलराव कुराडे	अध्यक्ष
मा. श्री. वसंतराव आबासाहेब देसाई	उपाध्यक्ष
मा. श्री. बाबासाहेब अडकूरकर	उपाध्यक्ष
मा. प्रा. भैरव गुंडोपंत कुंभार	उपाध्यक्ष
मा. प्रा. डॉ. मानसिंगराव कृष्णाजी जगताप	सचिव
मा. प्रा. आनंदराव शिवाजी नाळे	सहसचिव
मा. श्री. किसनराव गणपतराव पाटील	सहसचिव
मा. डॉ. बाळासाहेब मलगोंडा चांडके	खजिनदार
मा. श्री. तुकाराम आप्पा पाटील	सदस्य
मा. प्रा. मुकूंदराव एच्. कदम	सदस्य
मा. प्रा. रामराव मुगूटराव पवार	सदस्य
मा. ॲड. श्रीपतराव दिनकरराव शिंदे	निमंत्रित
मा. श्रीमती निवेदिता संभाजीराव माने	निमंत्रित
मा. वाजीराव गणपतराव देसाई	निमंत्रित
मा. रामचंद्र भीमराव चव्हाण	निमंत्रित
मा. प्रा. जॅकोबा यंत्रू बार्देस्कर	अंतर्गत हिशेब तपासणीस
मा. श्री. बळीराम देसाई	अंतर्गत हिशेब तपासणीस

सेवा परमो धर्म :।

स्थानिक व्यवस्थापन समिती

मा. प्रा. के. व्ही. कुराडे	अध्यक्ष
मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले	सेक्रेटरी
मा. प्रा. डॉ. एम्. के. जगताप	सदस्य
मा. डॉ. पी. जी. कुलकर्णी	सदस्य
मा. प्रा. ए. एस्. नाळे	सदस्य
मा. श्री. टी. ए. पाटील	सदस्य
मा. डॉ. एस्. एम्. कदम प्राध्यापक प्रतिनिधी	सदस्य
मा. प्रा. के. वी. केसरकर प्राध्यापक प्रतिनिधी	सदस्य
मा. प्रा. आर. बी. तेली प्राध्यापक प्रतिनिधी	सदस्य
मा. श्री. बी. एस्. मोहिते प्रशासकीय कर्मचारी प्रतिनिधी	सदस्य

शालेय समिती

मा. प्रा. के. व्ही. कुराडे	पदसिध्द अध्यक्ष
मा. प्राचार्य डी. व्ही. तोगले	सचिव
मा. श्री. आनंदराव चव्हाण	सदस्य
मा. श्री. बाबुराव तथा वाय्. आर. मोहिते	सदस्य
मा. श्री. टी. ए. पाटील	सदस्य
मा. प्रा. ए. एस्. नाळे	सदस्य
मा. सौ. एस्. वाय्. कोले	सदस्या

Scanned with CamScanner

शिवराज

मनोगत........

विशिष्ट वैचारिक अधिष्ठान लाभलेल्या आणि एका व्रतस्थ बाण्यानं वाटचाल करणाऱ्या आमच्या महाविद्यालयानं उणीपुरी ३७ वर्षे मागे टाकली. प्राचार्य पदी आसनस्थ झाल्यानंतर संस्था, शिक्षक, प्रशासकीय कर्मचारी आणि विद्यार्थी यांच्यामध्ये समन्वयाच्या तारेवर कसरत करता करता माझी १७ वर्षे कशी सरली, कळले सुद्धा नाही. वर्षे येतात नि जातात; पण प्रत्येक वर्ष काळाच्या पडद्यावर आपला एक वेगळा ठसा उमटवून जातं. हे शैक्षणिक वर्ष सुद्धा अशाच काही सुखद आणि दु:खद स्मृती ठेवून सरकले. कारगील युद्धात काळाच्या पडद्याआड झालेल्या शहीद जवानांच्या स्मृती ताज्या असतानाच आजही उत्तर सीमेवर आमचे जवान अतिरेक्यांच्या भ्याड कारवायांत मृत्युमुखी पडत आहेत. त्याचबरोबर निष्पाप काश्मीर निवासीही विनाकारणच मारले जात आहेत. यांतील बळींची संख्या कमी वाटली म्हणून की काय प्रजासत्ताकाच्या राष्ट्रीय सणाचा मुहूर्त साधून गुजरात भूमिला भूकंपाने दिलेल्या तडाख्यात हजारो लोक आपल्या घरासह भूमिगत झाले. या प्रसंगी वळावलेली राष्ट्रीय एकतेची व मानवतेची भावना आमच्या शिवराज परिवारात प्रकर्षाने जाणवली. हौतात्म्य पत्करलेल्या अनेक वीरांना आणि लोकावास प्राप्त झालेल्या असंख्य गुजरात बांधवांच्या स्मृती अंत:करणात ठेवून जड मनानेच मी मनोगताच्या रूपानं या वर्षातील संकल्प आणि सिध्दींचे सिंहावलोकन आपल्यासमोर ठेवतो आहे.

कितीतरी उन्हाळे-पावसाळे आले नि गेले; पण सतत वसंत ऋतुचं वरदान लाभलेल्या आमच्या महाविद्यालयरूपी वृक्षावर: जस-जशी वर्षे मागे पडतील तस-तशी नवनवी पाने नि फूले बहरलेली दिसत आहेत. पुरोगामी जीवनसत्वांवर पोसणाऱ्या या वटवृक्षांकडून यावर्षापासून व्यवसाय शिक्षणाची फळे चाखायला मिळणार आहेत. २१ व्या शतकातील आव्हाने पेलण्यासाठी संस्थेने, संगणक क्षेत्रात आमचा विद्यार्थी सक्षम व्हावा म्हणून संगणकाचे अद्यावत कोर्सेस सुरू केले आहेत. बी. एस्. सी. कॉम्प्युटर आणि यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाच्या अल्पमुदतीच्या संगणक कोर्स बरोबरच इथे 'संगणक महाविद्यालयाची (बी. सी. एस्.)' सुरूवात केलेली आहे. त्याचबरोबर ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांची पदव्युत्तर शिक्षणाची सोय व्हावी म्हणून मराठी, हिंदी आणि इंग्रजीच्या एम्. ए. च्या स्वतंत्र वर्गांची दालने खुली केलेली आहेत. याशिवाय यावर्षी पासुनच ज्युनिअर कॉलेजच्या विद्यार्थी-विद्यार्थिनींसाठी 'राष्ट्रीय सेवा योजने' चे केंद्र सुरू करण्यात आले आहे. या शैक्षणिक पसाऱ्या बरोबरच इमारतीचा ही विकास होतो आहे. नऊ लाख रूपये अनुदानाचा विनियोग करून इथे हेल्थ सेंटरची उभारणी केलेली आहे. या सर्व योजना पूर्णत्वास नेण्यासाठी संस्थेचे अध्यक्ष प्रा. किसनराव कुराडे आणि त्यांच्या सहकारी संचालक वर्गाची मेहनत करणीभूत आहे.

गुणवत्ता जोपासणाऱ्या या शैक्षणिक व्यासपीठावरून सामाजिक कार्यक्रमांचीही हाताळणी होत असते. त्या दृष्टिने विद्यार्थ्यांची घडवणूक व्हावी म्हणून अभ्यासाबरोबरच क्रीडा, कला आणि संस्कृतिच्या संवर्धनांसाठी विविध उपक्रम राबिविले जातात. एन्. एस्. एस्., एन्. सी. सी., जिमखाना याखेरीज चर्चासत्रे, परिसंवाद, काव्यसंमेलन, वक्तृत्व स्पर्धा, म्युझीक क्लब, स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन, मान्यवरांची व्याख्याने इत्यादी मधून विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्वाचा विकास साधण्यासाठी जाणीवपूर्वक प्रयत्न केले जातात. स्नेहसंमेलनात तर विद्यार्थ्यांच्या सर्व कला-गुणांना आव्हाणच मिळते. याप्रसंगी विद्यार्थ्यांचा उत्साह शिगेला पोहोचतो. विविध अभिरूचिंच्या जोपसणेबरोबरच बौध्दिक भरीसाठी यावर्षी मराठीचे सुप्रसिध्द साहित्यकार व समीक्षक आनंद यादव आणि अभिनेत्री कु. सुरेखा कुडची यांच्या ज्ञानाचा साक्षात्कार, घडविला.

इथे घडणाऱ्या विद्यार्थ्यांना प्राध्यापकांच्या व्यक्तिगत व वस्तुनिष्ठ मार्गदर्शनाचा लाभ होतो. परीणाम स्वरूप आमचा विद्यार्थी, 'शिवाजी विद्यापीठ फूटबॉल संघ', 'कोल्हापूर जिल्हा ॲथलेटिक्स संघ' इ. मध्ये चमकताना दिसतो. २६ जानेवारी रोजी दिल्ली येथे झालेल्या प्रजासत्ताक दिनाच्या परेडसाठी आमच्या महाविद्यालयाचा ज्युनिअर अंडर ऑफीसर संतोष जांधळे याची निवड झाली. आमचे काहीं विद्यार्थी राज्यस्तरीय विविध स्पर्धांमध्ये यशस्वी झाले आहेत.

या अंकाच्या निमित्तानं संपत आलेल्या शैक्षणिक वर्षातील अनेक घडामोडींचे, घटनांचे, नवनवीन प्रकल्पांचे हे एक 'विहंगमावलोकन' मनोगताच्या रूपाने आपणांसमोर ठेवले आहे. अथक परीश्रमातून या अंकाची निर्मिती करणाऱ्या संपादक मंडळाला मन:पूर्वक धन्यवाद देऊन मी माझे मनोगत आटोपते घेतो.

डॉ. डी. व्ही. तोगले
प्राचार्य

शिवराग

संपादकीय

रसिक वाचक हो,

'शिवराज' चा हा सर्वांग सुंदर अंक आपल्या भेटीस येत आहे. युगपुरूष शिवरायांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन करून २०००-२००१ चा हा वार्षिक अंक आपल्या हाती सोपविताना आम्हाला खरोखरच मनोमनी आनंद होत आहे.

आमच्या महाविद्यालयाचं हे नियतकालिक म्हणजे मऊ मुलायम कल्पनेवर तरंगणाऱ्या युवा स्पंदनाचं रेखांकन; भावविश्वात भरारी घेणाऱ्या युवामनांचं चित्रांकन; नवकवी आणि नवलेखकांनी उलगडून दाखविलेल्या अंतरंगांचं शब्दांकन; महाविद्यालयीन जीवनातील वर्षभराच्या उपक्रमांचे शब्द व चित्ररूपातील दृश्यांकन आणि हिरण्यकेशीच्या काठावर घडणाऱ्या घटनांचं आणि पावलोपावली येणाऱ्या अनुभवांचं रेखाटन. उद्याच्या प्रतिभावंतांना साहित्यगुणांची वाट दाखविण्याच्या हेतुने केलेल्या या उपक्रमात रसिकांना भविष्यातील थोर विचारवंत आणि साहित्यकारांच्या पाऊलखुणा दिसतील. कारण आज हे रचनाकार थोर साहित्यिक नाहींत पण त्यांच्या प्रत्येक रचनेला अनुभवाचं प्रामाणिक मूल्य मात्र लाभलेलं दिसेल.

शतकांतरातील संधीकाल आमच्या महाविद्यालयाच्या वाटचालीत आणि विकासात अनेक ठसे उमटविताना दिसत आहे. २१ व्या शतकाची दिमाखानं वाट चालणाऱ्या या महाविद्यालयात अडीच हजारच्यावर विद्यार्थीगण ज्ञानसंपादनाचा लाभ घेत आहेत. आणि दीडशेवर विद्वत शिक्षक-शिल्पकार नवनवीन शिवराजीयनांना घडविण्याचे काम, निष्ठा, त्याग आणि इमानदारीनं करत आहेत. २१ व्या शतकातील महाविज्ञान-युगाची नाळ ओळखून इथंच उच्च व व्यवसाय शिक्षणाची नवनवीन दालने कौतुकानं उद्‌घाटित होत आहेत; त्यामुळे हिरण्यकेशी, ताम्रपर्णी आणि घटप्रभेच्या पाण्यावर पोसलेल्या निसर्गरम्य परिसरात अग्रणी असलेल्या शिवराज महाविद्यालयाचं नाव आता भारताच्या शैक्षणिक नकाशावर ठसठशीतपणे येत आहे.

नव्या शतकातील या पहिल्या वार्षिक अंकाची जबाबदारी प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले यांनी माझ्यावर सोपविली. कामाला सुरूवात झाली. विद्यार्थ्यांकडून भरभरून प्रतिसाद मिळाला. साहित्याची भरमार झाली. पण सर्वच साहित्याला या अंकात स्थान देता आले नाही. याचा अर्थ असा नव्हे की ज्या साहित्याला इथं स्थान मिळालं नाहीं त्या लिहित्या हातांनी विश्रांती घ्यावी; कारण त्यामुळे कदाचित अक्षय साहित्यापासून समाजाला वंचित रहावे लागेल.

या रचना-प्रासादाच्या निर्मितीसाठी ज्ञात-अज्ञातांचे अनेक समर्थ हात डिसेंबर ९९ पासून कार्यरत होते. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले यांच्या अनुभवी संकल्पना आणि प्रेरणा या अभियानांत सदैव पाठीशी राहिल्या. डॉ. एन्. आर. सावंत यांची अनुभव संपन्न दृष्टी इंग्रजी साहित्यावर पडली. मराठी विभागाचे नवोदित प्राध्यापक विलास बिर्जे यांचा कुशल हात मराठी लेखनावरून फिरला. विज्ञान विषयक रचनांचा समावेश डॉ. एस्. के. नेर्ले यांचेकडून झाला; तर प्रा. आर. बी. एकांडे यांनी यांत बी. सी. एस्. चा सहभाग घडविला. अर्थसामर्थ्य प्राप्त करून देण्यासाठी प्रा. एम्. आर. धनगर यांनी आपले सहकारी डॉ. नेर्ले आणि अनिल कुराडे यांचे बरोबर केलेली जीवापाड धडपड प्रशंसे पलीकडची ठरली. विद्यापीठ प्रतिनिधी कु. अरूणा गाडे-पाटील आणि त्यांचे सहकारी सर्व वर्गप्रतिनिधी यांची याकामी मोलाची मदत मिळाली. प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे, ग्रंथपाल टी. ए. पाटील, रजिस्ट्रार श्री. बी. एस्. मोहिते, शिक्षक, शिक्षेत्तर कर्मचारी, हितचिंतक, जाहिरातदाते, छाया चित्रकार मारुती चव्हाण अशा अनेकांच्या अनमोल सहकार्यातून हे कार्य तडीस पोहोचले. सरस्वती ऑफसेट, गडहिंग्लज चे संयोजक अतुलसिंह कोलते यांनी सर्वांच्या या प्रयत्नांना मूर्त रूप दिले. विद्यार्थी रचनाकारांबरोबरच सर्वांचेच मनस्वी आभार. नवशतकाच्या शुभेच्छा !

डॉ. के. आर. पाटील.

Scanned with CamScanner

आमचा प्राध्यापक वर्ग

- इंग्रजी विभाग
  - प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले
  - प्रा. के. बी. केसरकर
  - प्रा. जी. जी. गुळवणी
  - प्रा. डॉ. एन्. आर. सावंत
  - प्रा. सौ. एस्. ए. मुजूमदार
  - प्रा. आर. बी. कांबळे
  - प्रा. के. ए. सावेकर
- मराठी विभाग
  - प्रा. एस्. सी. जोशी
  - प्रा. एम्. व्ही. कांबळे
  - प्रा. ए. बी. कुंभार
  - प्रा. ए. के. मोरमारे
  - प्रा. व्ही. व्ही. बिर्जे
  - प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे
  - प्रा. व्ही. एस्. मुसाई
- हिंदी विभाग
  - प्रा. डॉ. के. आर. पाटील
  - प्रा. सौ. एम्. बी. आवटे
  - प्रा. एम्. बी. महाजन
- अर्थशास्त्र विभाग
  - प्रा. ए. ए. पवार
  - प्रा. डी. आर. खटके
  - प्रा. एन्. बी. जाधव
  - प्रा. कु. पी. व्ही. शिर्के
  - प्रा. ए. यू. पटेल
  - प्रा. सौ. एस्. वाय. कोले
  - प्रा. एस्. एस्. येळेकर
- समाजशास्त्र विभाग
  - प्रा. व्ही. एन्. गजेंद्रगड
  - प्रा. एम्. आर. धनगर
  - प्रा. ए. व्ही. कुराडे
  - प्रा. एम्. बी. पाटील
- राज्यशास्त्र विभाग
  - प्रा. एस्. बी. भोळे
  - प्रा. एन्. आर. कोल्हापूरे
  - प्रा. एस्. डी. जाधव
  - प्रा. सी. ई. धुमाळ
- मानसशास्त्र विभाग
  - प्रा. आर. व्ही. गुंडे
  - प्रा. ई. जी. कांबळे
  - प्रा. एम्. एस्. घस्ती
- भूगोल विभाग
  - प्रा. डी. एच्. पाटील
- शारीरिक शिक्षण
  - प्रा. ए. एस्. नाळे
  - प्रा. एस्. एस्. सावंत
- वाणिज्य विभाग
  - प्रा. सी. एस्. गवसणे
  - प्रा. एन्. डी. खिचडी
  - प्रा. आर. बी. तेली
  - प्रा. सौ. एस्. जी. मुळीक (सटाले)
  - प्रा. आर. एन्. हारगुडे
  - प्रा. ॲड. एम. ए. बामणे

Scanned with CamScanner

आमचा प्राध्यापक वर्ग

- प्रा. वाय्. पी. कोले
- प्रा. एस्. बी. कडूकर

- रसायनशास्त्र विभाग
  - प्रा. डॉ. टी. एन्. पाटील
  - प्रा. डॉ. टी. एन्. पोवार
  - प्रा. डॉ. बी. जे. देसाई
  - प्रा. व्ही. बी. कुरळे
  - प्रा. ए. एम्. हसुरे
  - प्रा. बी. डी. अजळकर
  - प्रा. ए. एन्. भिंगारे
  - प्रा. एस्. ए. वाडकर
  - प्रा. कु. एस्. एस्. पोवार
  - प्रा. पी. एम्. भोईटे
  - प्रा. एस्. एच्. सावण
- गणित विभाग
  - प्रा. डी. जी. वाठारे
  - प्रा. एन्. एस्. गरूड
- भौतिकशास्त्र विभाग
  - प्रा. डॉ. एस्. ए. जोडगुद्री
  - प्रा. डॉ. बी. डी. मुरगी
  - प्रा. डॉ. एम्. पी. पाटील
  - प्रा. बी. एम्. कुलकर्णी
  - प्रा. डॉ. एस्. एम्. कदम
  - प्रा. पी. एस्. विभुते
  - प्रा. कु. एल. ए. पाटील
  - प्रा. बी. डी. पाटील
  - प्रा. व्ही. आर. पाटील
- जीवशास्त्र विभाग
  - प्रा. पी. टी. कट्टी
- प्राणीशास्त्र विभाग
  - प्रा. आर. एन्. कणसे
  - प्रा. के. जे. अडाटे
- वनस्पतीशास्त्र विभाग
  - प्रा. डॉ. एस्. वाय्. कोतमिरे
  - प्रा. डॉ. एस्. के. नेर्ले
  - प्रा. जे. व्ही. सरतापे
- संख्याशास्त्र विभाग
  - प्रा. डी. एम्. म्हेतर
  - प्रा. आर. के. देशपांडे
- संगणकशास्त्र विभाग
  - प्रा. आर. बी. एकांडे

संगणक (B.C.S.) महाविद्यालय विभाग

- संख्याशास्त्र
  - कु. एम्. आर. दंडगे
- गणित
  - कु. जे. बी. खोत
- संगणक
  - कु. व्ही. पी. जाधव
- इलेक्ट्रॉनिक्स
  - कु. एस्. एम्. मोरे
- यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ, नाशिक
  - सौ. पी. ए. सावंत

Scanned with CamScanner

प्रशासकीय कर्मचारी वर्ग

- कार्यालय अधिक्षक
  - श्री. बी. एस्. मोहिते
- मुख्य लिपिक
  - श्री. व्ही. एम्. गवळी
- वरिष्ठ लिपिक
  - सौ. पी. बी. सावंत
  - श्री. बी. डी. रेगडे
- कनिष्ठ लघुलेखक
  - श्री. के. टी. कुंभार
- लिपिक
  - श्री. वाय्. डी. पाटील
  - श्री. बी. एस्. सावंत
  - श्री. डी. एम्. मोरे
  - श्री. ए. जी. कदम

ग्रंथालय विभाग

- ग्रंथपाल
  - श्री. टी. ए. पाटील
- सहायक ग्रंथपाल
  - श्री. आर. ए. जाधव
- ग्रंथालय लिपिक
  - श्री. एम्. बी. माने
- ग्रंथालय परिचर
  - श्री. एम्. एच्. देसाई
  - श्री. व्ही. आर. टेंबरे
  - श्री. पी. बी. नडगेरी
  - श्री. एन्. एस्. कांबळे
  - श्री. ए. एम्. पोवार
  - श्री. एस्. एस्. हजारे
- प्रयोगशाळा सहायक
  - श्री. डी. पी. रेंदाळे
  - श्री. आर. बी. आयरनाईक
  - श्री. पी. जी. पोवार
- प्रयोगशाळा परिचर
  - श्री. बी. डी. मोरे
  - श्री. एस्. बी. खोत
  - श्री. एस्. डी. पाटील
  - श्री. टी. आर. देवडकर
  - श्री. व्ही. व्ही. कोंडूसकर
  - श्री. एम्. जी. खोत
  - श्री. टी. बी. कांबळे
  - श्री. आर. के. वडर
  - श्री. एच्. एल. नाईक
  - श्री. के. आर. कांबळे
  - श्री. एस्. एम्. कांबळे
  - श्री. आर. आर. नाईक
  - श्री. एस्. एम्. मोरबाळे
- शिपाई
  - श्री. ए. एस्. सावंत
  - श्री. एस्. एस्. कांबळे
  - श्री. एन्. बी. आसोदे
  - श्री. एम्. बी. शिंदे
  - श्री. आर. पी. जाधव
- नाईट वॉचमन
  - श्री. एस्. डी. कुरळे

Scanned with CamScanner

भावपूर्ण श्रध्दांजली

मालुबाई वाडकर मृत्यू : दि. ०७/०४/२०००
प्रा. एस्. ए. वाडकर (रसायनशास्त्र) यांच्या मातोश्री.

शंकरराव चव्हाण (नूल) मृत्यू : दि. १६/११/२०००
कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे शिक्षण संस्था -संस्थापक सदस्य

शिवुबाई कट्टी (शिपूर) मृत्यू : दि. २०/११/२०००
प्रा. कट्टी (जिवशास्त्र) यांच्या मातोश्री.

दिनकरराव मुद्राळे मृत्यू : दि. २६/११/२०००
माजी आमदार, जिल्हा स्वातंत्र्य सैनिक संस्था-अध्यक्ष

प्रा. मे. पु. रेगे मृत्यू : दि. २८/१२/२०००
थोर तत्वचिंतक, विचारवंत, सौंदर्यशास्त्र समीक्षक

असंख्य मृत गुजरात निवासी मृत्यू : दि. २६/०१/२००१
भूज व इतर गुजरात भूमीवरील भूकंप-प्रकोप.

प्रा. दत्ता मेघे मृत्यू : दि. २९/०१/२००१
माजी शिक्षणमंत्री, शिक्षण तज्ञ.

वसंत कानेटकर मृत्यू : दि. ३०/०१/२००१
प्रसिद्ध नाटककार.

पंकज राय मृत्यू : दि.४/२/२००१
प्रख्यात क्रिकेट पट्टू, सलामीवीर.

बॅ. विठ्ठलराव गाडगीळ मृत्यू : दि. ७/२/२००१
माजी केंद्रीय मंत्री, कॉंग्रेसचे ज्येष्ठ नेते, उत्कृष्ठ वक्ते.

मोगुबाइ कुर्डीकर मृत्यू : दि. १०/०२/२००१
ज्येष्ठ गायिका 'गानतपस्विनी', किशोरी आमोलकर यांच्या मातोश्री.

भक्ती बर्वे-इनामदार मृत्यू : दि. १२/०२/२००१
मराठी रंगभूमीवरील चतुरस्त्र अभिनेत्री.

चंद्रकांत मांडरे मृत्यू : दि. १७/२/२००१
मराठी चित्रपटसृष्टितील ज्येष्ठ अभिनेते व उत्कृष्ठ चित्रकार

इंद्रजीत गुप्ता मृत्यू : दि. २०/०२/२००१
भारतीय कम्युनिष्ट पक्षाचे ज्येष्ठ नेते, माजी केंद्रीय गृहमंत्री व ज्येष्ठ संसदपटू

शहीद जवान
काश्मीर सीमा रक्षणार्थ धारातीर्थी पडलेले सैनिक.

॥ मराठी विभाग ॥

'प्रतिसाद'

नवीन वर्षाच्या नवीन शतकाच्या व नव सहस्त्रकाच्या आपणा सर्वांना शिवराज परिवारातर्फे हार्दिक शुभेच्छा.

भूतकाळ, वर्तमानकाळ, भविष्यकाळ ही एक साखळी असते. भूतकाळ वर्तमानकाळात अडकलेला असतो आणि वर्तमानकाळ भविष्यकाळात डोकावत असतो. नव्या सहस्त्रकात प्रवेश करताना या विविध आव्हानांना आपल्याला तोंड द्यावे लागणार आहे. ती अशी आहेत - वाढती लोकसंख्या, वाढते दारिद्र्य, अज्ञान, जाती-जाती मधला भेद, गरीब आणि श्रीमंत यामध्ये रुंदावत चाललेली दरी आणि पर्यावरणाचा ऱ्हास तसेच भूकंपसारखी भयानक आपत्ती, वाढती बेकारी, त्यातून नैतिक मुल्यांचा ऱ्हास, आरोग्याची हालाकीची स्थिती व काल प्रवाहनुरूप बदलणारे मुल्ये.

मी एक शिवराज महाविद्यालयातील माजी विद्यार्थी. माझी एखादी कविता किंवा लेख शिवराज अंकात यावा म्हणून धडपडणारा मी एक विद्यार्थी. त्याच्यापुढे 'शिवराज' सारख्या वार्षिक अंकाचे सहसंपादक असणे हे माझे भाग्य समजतो शिवराज महाविद्यालयाचा अंक म्हणजे युवक युवतींच्या आशा-आकांक्षां चे प्रतिबिंबच. त्यांच्या मनातील भाव भावनांचे चित्रण त्यांच्या कविता व लेख वाचल्यानंतर शिवराजच्या युवक आणि युवती अंधारमय अवस्थेतून प्रकाशाकडे झेप घेण्याचे सामर्थ्य त्यांच्या कलेमधून जाणवून येते.

शिवराज परिवारामधल्या मोठ्यांचे आशीर्वाद आणि प्रेरणेने अनेक साहित्यिक निर्माण केलेले आहेत.

या संपादकीय कामामध्ये मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले तसेच प्रा. डॉ. के. आर. पाटील, प्रा. कुंभार, प्रा. सुरंगे, प्रा. गुळवणी, प्रा. धनगर सर यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले यांच्या प्रेरणेनेच हा अंक सुबक व दर्जेदार करण्याचा प्रामाणिक प्रयत्न केला आहे. शेवटी शिवराज महाविद्यालयाच्या परिवाराबाबत बाबा आमटेंच्या भाषेत सांगायचे म्हणजे......

''झेपावणाऱ्या पंखांना क्षितीजे नसतात
त्यांना फक्त झेपेच्या कक्षेत येणार आकाश असते.''

आणि

''सृजनशील साहसांना सीमा नसतात
त्यांना फक्त मातीच्या स्पर्शाची अट असते.''

धन्यवाद !

प्रा. विलास वि. बिरजे

Scanned with CamScanner

अनुक्रम

कविता :

जल्म : अनिल कलकुटकी
'माणूस' विकणे आहे : भिमगोंडा देसाई
अश्रुफूले : हरीश पाटील
माझ्या देशाचे होणार काय ? : सचिन पाटील
अबोल प्रीती : सचिन देसाई
शोध माणुसकीचा : गायकवाड निलाप्पा
क्षण : दिपा आळवणे
जेव्हा पाहिले तुला : सुधाकर गोडसे
मरणानंतर : विजय आयवाळे
आयुष्य : सुभाश कातरे
वाटतं : उत्तम पाटील
कारगील युद्ध आणि देशभक्ती : आदेश स. नाईक
दिवस तुझे हे : सचिन हिरेमठ
मैत्री : पेडणेकर जे. वी.
कॉलेजचा पाढा : रवीराज पाटील
स्पदंन : सुधाकर घोरपडे
फुलाची कविता : अशोक खोत
खंत : राहुल नवाळे
पांग : सुभाश सुतार
आई : उल्का पाटील
संसार : रायागोंडा गवळी
जीवनाच्या वाटेवरून जाता-जाता...: सुरेश जाधव
आमची आई : पांडूरंग पताडे
श्रेष्ठ-कनिष्ठ : दिपक महादेव
सागर : माया देसाई
माझ्या स्वप्नातील भारत : नयना डायस
प्रीती सुगंध : संजय पाटील
कलीयुग : संभाजी तांबेकर
तारूण्य : अनिल माळी
दुःख : शंकरगोंडा पाटील
माझा बा : दत्तात्रय देसाई
तू व मी : आनंद पाटील
ती : सारिका वागडी
कसली बहाद्दूरी दाखवता : सुनीता मोहिते
रक्षा बंधन : सीमा कुंभार
नाते मैत्रीचे : वासुदेव वाशीकर
फुलांची गाणी : विश्वजीत पाटील
फक्त एकच किरण : श्रीधन पाटील
तू जाताना : नामदेव शिंद

लेख :

२१ व्या शतकातील निरंतर शिक्षण : कु. सरिता भोसले
माझ्यापुढील आदर्श स्त्री व्यक्तिमत्व : कु. शैलजा नाईक
मानवी जीनोम प्रकल्प : संदीप पाटील
कॅरी बॅग : अ वरी : नविन खैरे
सावधान ! माहिती आणि तंत्रज्ञान : आनंदा कांबळे
एन्. एस्. एस्. : काळाची नितांत गरज : बाबासाहेब पाटील
गॅट कराराने काय साधले ? काय गमावले? : कु. क्रांती मोहिते

कथा :

चंपा : अनिल कलकुटकी

प्रवास वर्णन :

निसर्गाच्या सानिध्यात : संजय पाटील

कविता.....

अनिल लक्ष्मण कलकुटकी
एम. ए. भाग एक

जल्म

मळभलेल्या आभाळाचं दु:ख
सांगू-सांगू रे किती
साता - जल्माची
झाली माती रे माती
दु:ख माझं आसवांचे
माझ्या काळजात रे पाझरलं
ओल्याचिंब आसवांत
जल्म भिजत रे पडलं
भिजल्या जल्माला
नाही आली रे बरकत
फाटक्या नशिबाला
आलो ठिगळे जोडत
रंग भरल्या फुलांचा
गंध नाही रे खुलला
थेंब-थेंब दवांत
जीव गोठलेला सारा
दु:ख जल्मांचं सावलीला
सांगू-सांगू रे किती
गोठलेलं जल्म माझं
सारी तुटली रे नाती-गोती
सुख-दु:खाच्या गाठी.
सुट सुटता सुटेना
मरणाचा दोर
तुट म्हणता तुटेना
जीव सोकला-सोकला
भूक ओरडे पोटात
आतड्यात पीळ रे
सदानकदा पिळवटलेला
नशिबात अडलं
संसाराचं रे चाक
जल्माला बाक
आयुष्यभर
जिला देहाला रे
कफन आभाळाचं झाकलं
माझ्या कुडीतील जीव
चिंतेने रे पेटलं

भिमगोंडा लिंगोंडा देसाई
एम. ए. भाग एक

'माणूस' विकणे आहे

जगाच्या काळ्या बाजारात
'माणूस' विकणे आहे
गरीबांचे खुराडे पाडून
तेथे बंगले बांधायचे आहेत.
याच मातीत जन्म घेऊन
मातीला लाथाडणारा मानव
अनेकांची गळचेपी करूनही
शेवटी मातीतच मिसळणार आहे.
लोकशाही देशा देशात पुष्कळणार आहे.
सत्तेचा हव्यास बाळगतात
माणूसच माणसाला एका
क्षणात खरेदी करू पाहतात.
निर्लज्जपणाचा कळस गाठुनी
जन्मली माणसात कर्महीं
गुंडागिरी बलात्कार रोज एक वासनाकांड
भ्रष्ट नेता राज्य करी देशावरी.

हरीश पाटील
तृतीय वर्ष विज्ञान

अश्रूफुले

गेली निघोनी वेळ आता
मागे वळूनी पाहू नको
गळतील असावे माझी
खंत त्याची करू नको
अभंग प्रीती भंगली आता
व्यर्थ धागे जोडू नको
अर्ध्यावरती डाव मोडला
पुन्हा उभा तू करू नको
पेटलीत स्वप्ने माझी आता
दाहकता त्याची पाहू नको
जळणाऱ्या प्रेतावरती
अश्रूफुले तू वाहू नको

Scanned with CamScanner

कविता.....

सचिन धों. पाटील
तृतीय वर्ष कला

माझ्या देशाचे होणार काय ?

अवाढव्य लोकसंख्या
फार मोठी ही समस्या,
याचा जरा विचार करा
अंथरून पाहून पाय पसरा,
आम्ही दोन-आमची दोन
याचा विचार करणार कोण ?
जो-तो म्हणतो आपलंच खरं
जरा देशाचा विचार करा बरं
अभिमानानं सांगता चार मुलं
जशी कुत्र्याची चार-पाच पिलं
अन्न व जमीन कमी पडेल
बेकारी-बेरोजगारी फारच आहे
देश आम्हा सर्वांचा आहे
त्याची प्रगती करणे हेच कर्तव्य आहे.

सचिन देसाई
टी. वाय. बी. अे.

अबोल प्रीती

अबोल माझी प्रीती,
कधी खळाळून हसली नाही.
अन् जगाला घाबरून
कधी पूर्ण फुललीच नाही.
चार शब्दांच्या पलिकडे,
ती कधी गेलीच नाही.
डोळ्यात अश्रू असूनदेखील
कधी मनमोकळी रडली नाही.
बोलायचं खूप असुनदेखील
कधी व्यक्त झालीच नाही.
त्यामुळे प्रिये, तुलादेखील
कधी ती समजलीच नाही.
म्हणूनच माझी वेडी प्रिती
आयुष्यभर अबोलच राहिली.
अन् शेवटी माझ्यासमवेत
एक दिवस मातीआड दडली.

गायकवाड नामदेव भिवाप्पा
द्वितीय वर्ष कला

शोध माणुसकीचा

आयुष्याच्या वाटेवर
शोध, शोध शोधलो
त्यासाठी तर
उर भरूनी रडलो.
डोळ्यातील अश्रू पुसले
पण ते नाही मिळाले
त्यासाठी सडकेवर आलो
धड काळीज घेऊन
मळलेले फाटलेले कपडे घालून,
हातात थाळी घेऊन
चार शब्द माणुसकीचे मागत
जीवनभर भिकारी होऊन फिरलो.
अखेर हृदयाची चाळण झाली
या दुनियेचा वीट आला
अमानवी जगाची वाट संपली
अखेर जग निर्माण करणाऱ्या
देवालाही लाखोल्या वाहिलो
पण तो बिचारा........?
अखेरी साद आली
स्वर्गाची वाट सुरू झाली
तेथतरी सापडेल -
अशी आशा धरूनी
वाटेवरूनी पळत सुटलो....

दिपा आळवणे
द्वितीय वर्ष कला

क्षण

वाट तुडवित चालत राहिलो,
क्षितीज काही संपलच नाही.
उंच उंच भरारी घेतली,
आकाश हाती लागतच नाही.
जगाबरोबर चालेन म्हटलं,
तेवढी गती कधी आली नाही.
प्रीत माझी सांगीन म्हटलं,
तो 'क्षण' कधी आलाच नाही.

Scanned with CamScanner

कविता.....

सुधाकर गोडसे
प्रथम वर्ष विज्ञान

जेव्हा पाहिले तुला

मी जेव्हा पाहिले तुला
गीत प्रीतीचे आठवले मला
बसलो गीत गाण्याला
अक्षर जुळले अक्षराला
शब्द मिळाले शब्दाला
ओळ जुळली ओळीला
अर्थ लागला गीताला
चाल मिळाली तालाला
ताल मिळाला स्वराला
बोले तबला वीणेला
गीत तुझे गाण्याला
गीत तुझे गाता आता
स्वर माझा थकला आता
तरीही गीत गातो
प्रेमाला उपमा पाहतो
गीत तुझे मी गातो

विजय मारूती आयवाळे
बारावी कला

मरणानंतर

माझ्या मरणानंतर रडू नका
कारण रडण्याला अर्थ रहाणार नाही
आयुष्य सारं रडण्यात गेलं
मरणानंतर जाळू नका चितेवरती
कारण मी जळणार नाही
आयुष्य सारं जळण्यात गेलं
तिसऱ्या दिवशी ठेवू नका पुरण पोळी
कारण मी खाणार नाही
आयुष्य सारं उपाशी गेलं
मरणानंतर एक करा,
भुकेलेल्याला घास द्या
आंधळ्याला हात द्या
पांगळ्याला साथ द्या
माणुसकीला वाव द्या

सुभाष कातरे
प्रथम वर्ष वाणिज्य

आयुष्य

कधी असंही जगायचं असतं
कधी असंही वागायचं असतं
आयुष्याच्या वाटेवर चालताना
दु:खाच्या ठेचा लागल्या
तरी रडायचं नसतं
तुटक रक्ताळलेल्या पायांनी
आयुष्याच्या पैलतिरी जायचं असतं
नशीबांना कुणी कुणाच्या
लिहीत नसतं
ते तर आल्याच हातात असतं
कधी असंही जगायचं असतं
कधी असंही वागायचं असतं
आयुष्याचं गीत लिहायला
मनगट मजबूत असावं लागतं
आपणच आल्या कर्तव्याचं
चाक फिरवून त्या सुंदर
मडक्यासारखं घडायचं असतं
कधी असंही जगायचं असतं
कधी असंही वागायचं असतं
जीवनात दु:ख हे
येतच असतं
त्या दु:खावर विजय मिळवून
होरपळून निघालेल्या सोन्यासारखं
चकाकायचं असतं

उत्तम सदाशिव पाटील
तृतीय वर्ष कला

वाटतं

रोज तुला पहावसं वाटतं,
तुला पाहिलं की माझं दु:ख सारं आटतं.
तू दिसली नाहीस की, काळीज माझं फाटतं,
तुझ्या आठवणीनं हृदय माझं दाटतं.
तू दिसता समोरी, फुलावसं वाटतं,
तुला पाहिलं की, पुन्हा जगावसं वाटतं.

Scanned with CamScanner

कविता.....

आवेश स. नाईक
तृतीय वर्ष कला

कारगील युद्ध आणि देशभक्ती

प्रकर्षाने नजरेस येणारे लाखो भारतीय जवान,
तुम्हांला माझा शत्-शत् प्रमाण.....
रक्ताचा व जीवा हाडाचा सांगाडा,
होणाऱ्या अशिया खंडावरील बलिदान,
प्रकर्षाने नजरेस येणारे लाखो भारतीय जवान,
तुम्हांला माझा शत्-शत् प्रणाम ॥१॥
भारत-पाक एका देशाचे रहिवाशी,
जातीवादाने झाले पाक बेवारसी,
धर्म निरपेक्षतेच्या नावाने दिखावू करूनी
आशिया खंडावर राहुनी हिंदूस्थानाला धोका देऊनी,
प्रकर्षाने नजरेस येणारे लाखो भारतीय जवान,
तुम्हांला माझा शत्-शत् प्रणाम ॥२॥
एकमेकाच्या जीवावर तुटून पडणारे,
पाक दशद्रोही-जवानांनो,
शंका वाटते तुमच्या कर्तव्यावर,
लाज वाटते तुमच्या कामगिरीवर,
अभिमान आहे माझ्या देशावर,
गर्व वाटतो कारगीलवर,
प्रकर्षाने नजरेस येणारे लाखो भारतीय जवान,
तुम्हांला माझा शत्-शज् प्रणाम ॥३॥
आई-वडील सोडून देशासाठी तुटून पडणाऱ्या,
देशावर अभिमान ठेवून मातृभूमीवर झटून लढणाऱ्या,
दिवसरात्र देशाचे संरक्षण करणाऱ्यांनो,
भारत देशातील कानाकोपऱ्यातील जवानानों,
अभिमान आहे तुमच्या बलिदानावर,
लाखो प्रणाम करतो तुमच्या कामगिरीवर,
प्रकर्षाने नजरेस येणारे लाखो भारतीय जवान,
तुम्हांला माझा शत्-शज् प्रणाम ॥४॥
आठवण आहे मला माझ्या कर्तव्याची,
वीरगती पत्करलेल्या लाखो जवानानों,
आदरांजली वाहीन तुमच्या कर्मव्याची,
जाणीव ठेवीन तुमच्या सद्गुणाची,
लाखो प्रणाम करतो तुमच्या कामगिरीला,
प्रकर्षाने नजरेस येणारे लाखो भारतीय जवान,
तुम्हांला माझा शत्-शज् प्रणाम ॥५॥

सचिन हिरेमठ
द्वितीय वर्ष कला

दिवस तुझे हे

दिवस तुझे हे झुरायचे
पाहून पाहून मरायचे,
माणसात असून नसायचे
जीवंत राहून मरायचे....
नाते करो जिव्हाळ्याचे
काहीनाही तरी बोलायचे,
असेच आता चालायचे
जीवंत राहून मरायचे....
जादा काहीनाही सांगायचे
नाही लहानांसारखे वागायचे,
छोट्यांना लाडाने वेडे नाही करायचे....
स्वत:चे विचार सोडायचे
नाही कोणावर लादायचे,
असेच गोडीने रहायचे....
नाही गाठीला काही उरायचे
माझे माझे नाही करायचे, स्वाधीन हळूहळू करायचे
भरत असून जगायचे....
सर्कशीतला जोकर व्हायचे
हसत हसत झेलायचे,
वाटेवरची हिरवळ व्हायचे
जीवंत असून मरायचे....

पेडणेकर जे. बी.
द्वितीय वर्ष कला

मैत्री

मैत्री असावी-प्रकाशा सारखी,
मनाचा आसमंत उजळवणारी.
मैत्री असावी-एक मार्ग,
स्वप्नांना सत्यात उतरवणारी.
मैत्री असावी-विश्वासाची,
हिशेबाची उठाठेव न करणारी.
मैत्री असावी-हाकेला धावणारी,
मागील गोष्टी न चाळणारी.
मैत्री असावी-सुखाची साथीदार,
अन् दुःखाची भागीदार.

कविता.....

रवीराज गाडे पाटील
द्वितीय वर्ष वाणिज्य

कॉलेजचा पाढा

कॉलेज एक्के कॉलेज
डोक्यात शिस्त नाही नॉलेज
कॉलेज दुणे पुस्तक
बघुनी दुखते मस्तक
कॉलेज त्रिकं वही
इथं माणुसकीच नाही
कॉलेज चोक सबमिशन
त्याचे हजारवेळा रिजेक्शन
कॉलेज पंचे अभ्यास
पण नाही कुणाला हव्यास
कॉलेज छक्के परीक्षा
रोज अभ्यासाची शिक्षा
कॉलेज सत्ते चैनी
ग्राफिक्स आणि 'लाईनी'
कॉलेज अठ्ठे इलेक्शन
'प्रकरणाचे' सिलेक्शन
कॉलेज नव्वे गप्पा
ऐका मित्रांच्या थापा
कॉलेज दाही सुट्टी
यशाला मात्र बुट्टी.

सुधाकर घोरपडे
बारावी कला

स्पदंन

कोणीतरी लपलय
मनामनामध्ये भिनलय....
आरसा दिसतोय
हसवून जातोय
कोणीतरी लपलय
मनामनामध्ये भिनलय....
मनाला मन सांगतय
हृदयाचे स्पदंन होतय
कोणीतरी लपलय
मनामनामध्ये भिनलय....

अशोक खोत
बारावी कला

फुलाची कविता

फुलाचे नांव मी
माझ्या हृदयावर गोंदले
आणि माझं हृदय
मी फुलात गुंफले.
त्या फुलामुळे आम्ही
असे वेडे झालो
त्या फुलामुळे आम्ही
असे छार झालो.
फुलाशिवाय प्रत्येक क्षण
आठवणींनी भारलेला.
फुलाची पाकळी गळताना
आवाज होत नाही
तशी आसवं गळताना
त्याची गाज समजत नाही.
फुलाच्या त्या प्रत्येक पावलावर
सुंदर मंदिरात मी सदा
फुलाला पूजणार आहे !

पांडूरंग पताडे
एम. ए. भाग-१ (हिंदी)

खंत

उगवला सूर्य आजही, नित्याप्रमाणे पहाट झाली
पण सांग प्रिये मजला, रात्रभर चिंता का दाहली.

चूक तुझी की माझी, हे मी नाही जाणत
परंतु नियतीचा क्रूर खेळ, आज आहे मी अनुभवत.

नुसत्या तुझ्या आठवणीनेच, रात्र सारी जागलो
शांत रजनीच्या सहवासात, त्या अश्रूमध्ये न्हालो.

साऱ्या रात्रभर गायिले, विरहाचे गीत आपले
यावे स्वप्नी माझ्या, तुला का नाही वाटले.

स्वप्नात नाही जरी, येशील आठवणीत तरी
जागलो रात्रभर मी, विसरलो ना दुःखे सारी.

Scanned with CamScanner

कविता.....

सुभाष सुतार
तृतीय वर्ष कला

पांग

पोराच्या भविष्याला
बाप राब राब राबला;
हातावरल्या फोडाला
जिवापाड जपला ;
काळजाची केली खोळ
त्यात त्याला ठेवला;
पिळ पाडून पोटाला
पैका दिला शिक्षणाला.
पंख फुटता फुटता
झेप आकाशी घेतली;
खेडुत बापाचा हा ल्योक
हापीसर झाला;
ज्या मातीत जनमला
तिचा इसर पडला.
माता-पित्याचा हा जीव
काटा पायातील झाला;
अडगळीची खोली
आली त्यांच्या वाट्याला.

उल्का पाटील
द्वितीय वर्ष विज्ञान

आई

'आई' शब्द असतो प्रेमाने भरलेला
तिन्ही जग व्यापुनही कितीतरी उरलेला
जिच्या सहवासात असतो ओलावा
रुक्ष जीवनातही मिळणारा थंडावा
निस्वार्थपणाचे असते जिचे जीणे
तीजवीण त्रिभूवनही असेल हे उणे
जिच्यामुळे झाले हे जग प्रकाशमय
तिजसम दुसरे कोणी असेल काय ?
जिच्या उदी घेतला आहे जन्म
करीन उभे जीवन तिच्या चरणी अर्पण !

रायगोंडा गवळी
द्वितीय वर्ष कला

संसार

भल्या पहाटे उठूनी
चूल पेटते बाई माझी
उघड्यावरी संसार
तीन धोंड्यावरी कढ येई
मातीच्या लोटक्यात अन्नाची
चव बाई न्यारी
धनी न्याहरी करूनी
डोंगरी जातो ग बाई
उघडा माझा संसार
त्यावर वडाची साऊली
अंधार उजेडाच्या सोबतीनं
दिस बाई आम्ही घाली
दोन माझी पाखरं
दोन्ही काखेला टांगूनी
डोंगर चढता-चढता
अवघडूनी जीव येई
दिस बघता बघता
उन्हाच्या चटक्यात जाई
शेतात घाम गाळता
रक्ताचे पाणी होई
उघडा माझा संसार
रिकामीच माझी झोळी
नशिबाला नाही झालर
दिस माळात झाकणार
सांज व्हाया लागता
धनी घरी परततो
पिलांची आठवण येता
ग बाई, मला पान्हा फुटतो
उघडा माझा संसार
उघडीच चूल
चूलीच्या उजेडात
सारं जगं न्याहाळायचं !

Scanned with CamScanner

कविता.....

सुरेश विठोबा जाधव
द्वितीय वर्ष कला

जीवनाच्या वाटेवरून जाता-जाता...

जीवनाच्या वाटेवरून जाता-जाता
एक कार्य करायाचं असतं,
एकमेकांना सहाय्य करून
सर्वांना पुढे न्यायचं असतं.
जीवनाच्या वाटेवरून जाता-जाता
एकच ध्येय ठरवायचं असतं
जीवनाची वाट चालत असता
दीर्घायुष्याचं शिखर गाठायचं असतं
जीवनाच्या वाटेवरून जाता-जाता
एक ज्योत तेवत ठेवायची असते
या बेईमान जगामध्ये जगता
आपलं इमान सोडायचं नसतं
जीवनाच्या वाटेवरून जाता-जाता
एक गोष्ट विसरायची नसते
या भव्य जनसमुदायात अमर होऊन
आपलं नाव मागं राखायचं असतं.

पांडूरंग पताडे
प्रथम वर्ष वाणिज्य

आमची आई

आमची आई प्रधानमंत्री
आमची आई प्रधानमंत्री
रोज सकाळी लवकर उठते
तेव्हा असते गृहमंत्री
कॉलेजची फी देते
तेव्हा असते अर्थमंत्री
अभ्यासाला जेव्हा बसवते
तेव्हा असते ती शिक्षणमंत्री
भांडणे आमची सोडविताना
असते ती कायदामंत्री
सारीच पदे सांभाळणारी
आमची आई प्रधानमंत्री.

दिपक महादेव
एम. ए. भाग एक (इंग्जी)

श्रेष्ठ-कनिष्ठ

गुरूचरणी शिष्य असती
शिष्य हृदयी गुरू वसती
काटे गुलाबाला ही असती अन् बाभळीला ही
मग कुंपण बाभळीचेच का घालती ?
वचनापूर्ति वनवास भोगती
मर्यादा पूरूषोत्तम त्यास म्हणती
सीता हरणी ती, युद्ध करीती
दशानन असुनी रावण म्हणती
एक सद्गुण अनेक दुर्गुणा नष्टती
मग एक छिद्र विशाल जहाज का बुडविती ?
जग उद्धारा विष प्राशनती
नीलकंठ नामे त्यास म्हणती
चोरून अमृत प्राशनती
परिशिर का गमविती
चंदन मात्र सतत देवाचरणी वसती
मग वटवृक्ष कधी-तरीच का पुजती ?

माया देसाई
द्वितीय वर्ष कला

सागर

सागराच्या संथ प्रवाहाला
किनाऱ्याची आस असते
किनाऱ्याला भेटावयाचे कसे
हे त्याला माहित नसते.
पण त्याच्या लाटांनी मात्र
दिशा नाकारलेली नसते.
सागराच्या खळखळत्या लाटांना
चकाकणारी किनार असते.
पण त्या कुशीत घेणाऱ्या किरणांना
त्याची चमक ठाऊक नसते.
सागराला भरती ओहोटी
पण त्या ओलाव्याला
आसुरलेली धरती असते.

कविता.....

नयना डायस
तृतीय वर्ष कला

माझ्या स्वप्नातील भारत

माझ्या स्वप्नातील भारतात, शांतीचं साम्राज्य असेल
बुद्धीची चाड असणाऱ्या, राजकर्त्यांचं राज्य असेल
अंद्धश्रध्देला थारा नसेल, जातीभेदांचा वारा नसेल
मानवता हा श्रेष्ठ धर्म, सर्वांनाच तो प्यारा असेल
भगतसिंग, राजगुरू, सावरकरांची याद असेल
सुभाष बाबुंच्या शौर्याला, तेजाची दाद असेल
शिवबाच्या वीरतेला, मानाचा मुजरा असेल
दैदिप्यमान लोकमान्याचा, सदैव जयजयकार असेल
जय जवान-जय किसान, लालबहाद्दूर अमर असेल
हुतात्म्यांच्या बलिदानाला, सोन्यासारखं मोल असेल
न्याय देवतेच्या मंदिरात, रामशास्त्री बाणा असेल
रामराज्याचा पुन्हा एकदा, भारतभूवर वास असेल !

संजय पाटील
एम. ए. भाग एक

प्रीती सुगंध

हा मंद वारा
शहारे जीव सारा
स्वप्नात तू,
धुक्यातूनी येतेस
माझ्या हृदयाला
स्पर्शुनी जातेस !

झालो मी वेडा
फुलुनी धुक्यात
पसरत सुगंध
भाववेड्या प्रेमात,
न्ह्याहाळतो मी स्वप्न
तुज उभे स्मित
तेवतो दीप प्रीतीचा
माझ्या हृदय वुपारीत....

संभाजी तांबेकर
द्वितीय वर्ष कला

कलीयुग

कलीयुगाचं वंगाळ वारं -
झाडं स्थीर अन् हलतोय पारं।
मासे चढती झाडावर -
सागरात पोहती पाखरं ॥धृ॥

रात्री उगवतो भास्कर -
दिवसा आकाशी चंद्रकार।
चांदणं फुलतंय धरतीवर -
असं हे घडतय खरोखर ॥१॥

गल्लो गल्ली मदिराबार -
चोर शिपाई राखणदार।
घुटका घेतोय आमदार -
हप्ता खातोय फौजदार ॥२॥

पावशेर पिऊन म्हतारं तर्र -
म्हातारीला येतोय जोर।
घुसून शेजाऱ्याचं घर -
कवटाळतीया तरणं पोर ॥३॥

कॉलेजातील पोरी पोरं -
चरसगांचजाचा काढती धूर।
अब्रु सोडून वाऱ्यावर -
डीस्को करती रस्त्यावर ॥४॥

ऐसा हा दिल्लीचा कारभार -
कर लादूनी जनतेवर।
मंत्री जाती दौऱ्यावर -
कारभार करती खासदार ॥५॥

Scanned with CamScanner

कविता.....

माळी अनिल आर
बारावी कला

तारूण्य

तारूण्य,
सुसाट वाऱ्यासारखं
पिसाट आगीसारखं
बेफाम लाटेसारखं !
तारूण्य,
सप्तरंगात रंगणारं
सप्तसुरात गाणारं
सप्तसागरात डुंबणारं !
तारूण्य,
धडपडणारं कडमडणारं
बंड करू पाहणारं
सारे पार तोडून
चौखूर, चौखूर उधळणारं !

शंकरगोंडा पाटील
प्रथम वर्षकला

दु:ख

दोन दिवसांची माया
दोन दिवसांचा राग
माणसांच्या जीवनाचे
रंगीबेरंगी हे भोग
कोण पाजळतो दिवे
अंधारल्या अंगणात
उन्हाचिया पाठीवर
नाही सावलीचा हात
काटे गोटे जीवनाचे
आयुष्याच्या सोबतीला
रान सारे जळताना
घर कुठे पाखराला
पाणवतो ज्याचा डोळा
त्यांचे दु:ख तोच जाणे
दु:खिताच्या संगतीने
कोण गातो रडगाणे ?

दत्तात्रय डी. देसाई
एम. ए. भाग एक

माझा बा

अजुनही 'माझा बा'
काळी माती नांगरत होता........
उन्हाच्या रंकाळ्यात तोंडावरून
कष्टांचा मोती गळत होता.
बैलांचं अंग पिंजत होता.
नाकातोंडानं धसामसा करत
डोळ्यानं संपण्या बांदाकडं लक्ष
सूर्य डोक्यावरून ओसरला
तरी आजुनही 'माझा बा'
काळी माती नांगरत होता........
मी मात्र सुटाबूटात
कॉलेजला जायचो
शेताकडं अमावस्या -
पौर्णिमेल जायचो
वर्गात कधी पाय पडायचा
कधी सारां हिंग्लज फिरायचा
'बा' ल कुणीतरी विचारलं की
अभिमानानं म्हणायचा -
'माझा पोरगा कालेजात हाय'
पोरगा काय करतोय ते
'बा' ला कळत न्हाय
पोरगा कुणाच्या नादी
लागून बिघडल होता
अजुनही माझा बा
काळी माती नांगरत होता........

Scanned with CamScanner

कविता.....

आनंद पाटील
तृतीय वर्ष कला

तू व मी

जेंव्हा तुझ्या अंगाला हळद लागेल,
तेंव्हा माझी शेवटची अंघोळ असेल.
भरजरी शालूत लपेटशील जेंव्हा तू,
तेंव्हा मी असेन पांढऱ्या कफनात.
जेंव्हा तुला मुंडावळ्या बांधल्या जातील,
तेंव्हा माझ्या थंडगार शरीराला सुतळ्या असतील.
जेंव्हा तुझ्या अंगावर अक्षता उधळल्या जातील,
तेंव्हा माझ्या शरीरावर मूठभर चिल्लर उधळली जाईल.
जेंव्हा वाजत-गाजत येशील सामोरी,
तेंव्हा मी असेन चौघांच्या खांद्यावरी.
जेंव्हा तू असशील अग्नीच्या फेऱ्यावर,
तेंव्हा माझे धड जळत असेल चितेवर.
बरोबर एक वर्षांनी,
तुझ्या घरी गडबड असेल.
फरक फक्त एवढाच असेल
तुझ्या घरी बारस असेल,
माझ्या घरी श्राद्ध असेल.

सारिका बागडी
प्रथम वर्ष कला

ती

कोपऱ्यातल्या बाकावर
'ती' एकटीच बसायची
सगळ्यांची नजर चुकवून
मला काहीतरी सांगायची
रोज असचं चालायचं
एक दिसव......
वर्ग सुटला,
ती थांबली
मग भांबावून मी विचारले
काही सांगायचे का तुला ?
हो रे राखी पौर्णिमा जवळ आलीय
भाऊ हवाय मला

सुनीता अशोकराव मोहिते
बारावी विज्ञान

कसली बहाद्दूरी दाखवता

कसली बहाद्दूरी दखवता
निष्पाप मुलींना जाळून
दाखवा बहाद्दूरी सीमेवर
शत्रूला गोळ्या घालून !
तुम्ही तिच्या पोटात
सुरा खुपसला का म्हणून ?
तिने तुमची होण्यास
नकार दिला म्हणून ?
त्याग हेच प्रेमाचं
दुसरं नांव आहे
मग तुम्ही केलेलं
हे प्रेम कोणत्या दर्जाचं आहे ?
प्रेम फक्त मुलींवरच
करतात असं नाही
प्रेम देशावरही केलं
होतं देशप्रेमींनी
बलिदान केलं होतं
प्रेम करा देशावरही
या धरतीकडे वाकड्या
नजरेनं बघण्याची
कोणाची हिंमत होणार नाही.

सीमा कुंभार
द्वितीय वर्ष विज्ञान

रक्षाबंधन

तुझ्या माझ्या प्रेमाचा, या आनंदी क्षणाचा,
सण आहे रक्षाबंधनाचा, या रेशमी धाग्यांचा.
आठवणींच्या फुलांचा, पण काटेरी दुःखाचा,
अनपेक्षित जाळ्यांचा, हेवा वाटतो या सणाचा.
भाऊ बहिणीच्या निल प्रेमाचा,
इतिहासातील अनेक आठवणींचा,
प्रत्येक भारतीय बहिणीचा, प्रेमाच्या प्रतिकाचा,
सण हा रक्षाबंधनाचा.

Scanned with CamScanner

कविता.....

वासुदेव वाशीकर
तृतीय वर्ष कला

नाते मैत्रीचे

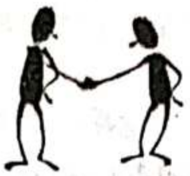

शोध जीवनाचा
अनुभवावरी
सहवास तुझा
हवा मजला
प्रेम फुलते माझ्या उरी
तुज भेटावे तन्मयी
नाते मैत्रीचे जडावे
मनापासूनी
हित गुजावे तुजशी
फुलावे स्वच्छंदी
न गोड लागे
मधूर मजशी
आठवते तूं
अश्रू भरल्या स्वप्नातुंनी
साठवे अश्रू
दुःख मनातूनी
धुण्यासाठी.....

विश्वजीत पाटील
अकरावी विज्ञान

फुलांची गाणी

गुलाब : येता जाता रडायचं नसतं
काट्यात सुद्धा हसायचं असतं
रातराणी : अंधाराला घाबरायचं नसतं
काळोखातही फुलायचं असतं
पारिजात : पहाटेच्या थंडीत कुडकुडायचं नसतं
डोळे उघडत उठायचं असतं
सदाफुली : रूसू रूसू रडायचं नसतं
सदा हसून हसवायचं असतं
वकुळी : सावळ्या रंगाने हिरमुसायचं नसतं
गुणांच्या गंधाने जिंकायचं असतं
चाफा : सोने, चांदी, चोरांच्या वाटा
सोन चाफा, भुई चाफा खुशाल लुटा.

श्रीधर आनंदराव पाटील
तृतीय वर्ष कला

फक्त एकच किरण

कीर्र काळोख्या रात्रीमध्ये काजव्याची ठिणगी पडावी
रणरणणाऱ्या उन्हात उभ्या
गार झाडाची सावली मिळावी
उष्ण उजाड मरूभूमीमध्ये
खळखळणारा झरा दिसावा
वाहत्या पाण्याच्या प्रवाहात
काठीचा तरी आधार मिळावा
तहानलेल्या व्याकुळ चातकास
एक तरी पावसाची सर मिळावी
वाट चूकलेल्या भयाण वनात
एक छोटीशी झोपडी मिळावी
कांही वेळेस नाजुक क्षणी
आशेच्या किरणाची गरज असते
त्या ''फक्त एकाच'' किरणाच्या साथीने
प्रत्येक भविष्य उज्वल वनते.

नामदेव शिंदे
बी. ए. भाग तीन

तू जाताना

तू अशी एकाएकी, जाऊ नकोस निघुन
कोणी एकटा तुझी, वाट बघतोय मागुन
तू जाताना......
जाणार जर असशील तर, कायमची तू निघुन जा
जाताना आठवणींचा ठेवा, मज ठेऊन जा
तू जाताना......
जाता जाता त्याच्याकडील, सुख तू घेऊन जा
तुझ्याकडील दुःख मात्र, त्याच्यासाठी ठेऊन जा
तू जाताना.......
जाणार जर असशील तर, पुढे पुढे निघून जा
मागे कोणी वाट बघतोय, हे मात्र विसरून जा
तू जाताना.......
जाता जाता शेवटी, एक विनंती आहे तुला
कशासाठी जगायचं मी ? हे सांगून जा मला
तू जाताना......

Scanned with CamScanner

एकविसाव्या शतकातील निरंतर शिक्षण

कु. भोसले सरिता मनोहर
बी. एस्. सी. भाग तीन

आपल्या देशाने जगाच्या पाठीवर 'विविधतेत एकता' या महत्वपूर्ण वैशिष्ट्यांची जपणूक अखंड भारतभूमी मध्ये लोकशाही यशस्वी करून दाखविली हे गौरवास्पदच मानावे लागेल. भारतीय समाजात विविध जाती, पंथ, धर्म, वंशाची जनता आपली संस्कृती, रूढी परंपरा याची जपणूक करत गुण्यागोविंदाने राहते. याला एका गोष्टीचा मुलाधार आहे. ती. गोष्ट म्हणजे 'शिक्षण' त्यामुळे भारतीय समाजाच्या थोडक्यात अभ्यास उपरिहार्य ठरतो. समाज म्हटले की, व्यक्ती, कुटुंब, सामाजिक आंतरक्रियेच्या माध्यमातून तयार झालेले गट व उपगट व त्या अनुषंगाने झालेली राष्ट्राची उभारणी इत्याद घटक महत्वपूर्ण होत. समाजाचा सर्वात महत्वाचा घटक म्हणजे व्यक्ती, त्यांचे व्यक्तिमत्व, सामाजिक राहणीमान, आचार-विचार, जीवनपद्धती, नितीमुल्ये भूमिका इत्यादी गोष्टी अंतर्भूत होतात. एखादया व्यक्तिच्या व्यक्तिमत्वाच्या जडणघडणीतील अर्थातच समाजीकरणाची प्रक्रिया म्हणजे शिक्षण होय. थोडक्यात, समाज व शिक्षण या एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहेत.

'तमसोमा ज्योर्तिगमय' म्हणजे अंधारातून प्रकाशाकडे नेणे हे शिक्षणाचे उद्दीष्ट असे प्राचीन भारतीय संस्कृतीत समजले जाई. परंतु, शिक्षण म्हणजे विद्यार्थ्यांना शाळेत पाठ शिकविणे आहे पण ते नव्हे तर व्यक्तीला आपला विकास करून घेता यावा यासाठी तिच्या अंगी काही सवयी व विशिष्ट दृष्टीकोन रूजविणे होय. थोडक्यात, व्यक्तिच्या व्यक्तिमत्वाला व तिच्या दृष्टीकोनाला विशिष्ट आकार देण्यास कारणीभूत होणाऱ्या सर्व अनुभवांची गोळाबेरीज म्हणजे शिक्षण होय. ज्या अनुभवांच्या आधो व्यक्ती सामाजिक वर्तनाचे नियम आत्मसात करते. एखाद्या समूहाचा सामाजिक वारसा एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे संक्रमित केला जातो. व्यक्ती आपल्या समाजाच्या जीवनाशी अनुरूप होण्यास आवश्यक गोष्टी आत्मसात करते. या शिक्षणाचे स्थूलमानाने दोन प्रकार पडतात. १) औपचारिक शिक्षण जे शाळा महाविद्यालयांच्यामधून दिले जाते. २) अनौपचारिक शिक्षण जे व्यक्ती, तिच्या जीवनक्रमात सामाजिक पर्यावरणाशी समन्वय साधत बाह्यजगाच्या अनुभवातून शिकत असते. कुटुंब, समाज, सवंगडी ही निरंतर चालणार प्रक्रिया आहे. यातूनच समाज व्यवस्था आकारास येत असते.

३१ डिसेंबरची रात्र संपेल आणि १ जानेवारी २००१ उजाडेल. २१ व्या शतकाची सुरम्य पहाट हातात नंदादीप घेऊन उभी असेल. २१ व्या शतकाचे स्वागत करण्यासाठी.

बरेच २० वे शतक वैज्ञानिक प्रगतीकडे झेपावलेले होते. रुम हिटर, टी. व्ही., टेप, संगणक पर्यंत आपण मारलेली मजल आकाशाला गवसणी घालणारी ठरली.

फास्ट फूड, कुकर, गॅस, वॉशिंग मशिनने गृहिणी सुखावल्या. फोनने आख्खे जग एकमेकाशी जोडले गेले.अगदी दूरचीही जवळची झाली.

अंघोळीला गिझर, स्वयंपाकाला कुकर, हिंडायला स्कूटर अशी सगळी नवलाई या विसाव्या शतकाने दिली. आणि या विज्ञानाच्या साक्षीने आपण २१ व्या शतकाच्या स्वागताही सज्ज झालो.

२१ व्या शतकाचे स्वागत करणारा मनुष्या हातात, डोळ्यात यांत्रिकता घेउन उभा ठाकला आहे.

या २१ व्या शतकाकडे जाताना आपल्याला काही समस्याही भेडसावत आहेत. राजकारणापसून सुरूवात करायचे तर..... आज राजकरणात भ्रष्टाचार आहे सत्तेसाठी लाजिरवाणी स्पर्धा आहे. नीतिमत्तेला तिलांजली दिलेली आहे.

शिक्षणासारख्या पवित्र क्षेत्रातही अवदसेने पाय टाकले आहेत. लोकसंख्येचा भस्मासूर सर्वांना गिळू पाहतो आहे. निसर्गाने तर आपली चक्रेच बदलून टाकली आहेत. कारण त्याचा ऱ्हास करताना आपण केवळ आपलाच विचार केला आहे. शेतीसाठी पाणी मिळणेही कठीण झाले आहे. पिण्यासाठी ओंजळभरसुद्धा पाणी दुर्मिळ आहे. पर्यावरण पूर्णत: ढासळले आहे आणि म्हणूनच,

२१ व्या शतकात निरंतर शिक्षणाची गरज आहे. झाली तरच २१ व्या शतकातील भौतिक समृद्धी आपण उपभोगू शकू. अन्यथ: नष्ट होवून जाऊ.

२१ व्या शतकातले आपले घर हीच आपली शाळा असायला हवी, समाजस्वास्थ्याच्या दृष्टीने.

Scanned with CamScanner

शिवराज

नुसत्या चार भिंती म्हणजे घर नसते तर चार भिंतीतला जिव्हाळा घराघरातून निर्माण होण्याची गरज आहे. हा जिव्हाळा वडीलधारी माणसेच निर्माण करू शकतात. आई-मुलगी, बाप-मुलगा, सासू-सून, नवरा-बायको यांच्यातील सुसंवाद पुढील पिढ्या वाचवू शकेल. आज धावपळीच्या जगात बऱ्याच वेळा हा सुसंवाद नसतो. मग तू-तू, मैं-मैं सारखे प्रश्न निर्माण होतात. आज विभक्त कुटुंब पद्धतीत पूर्वीचे संस्कार नष्ट झाले आहेत आणि टी. व्ही. चे अपवादात्मक कार्यक्रम वगळता इतर स्वैर व छचोर संस्कार मनामनाला ग्रासू पहात आहेत. अशावेळी सुसंस्काराची एक मालिका हाच लाखमोलाचा धनी बनेल. कारण आज टी. व्ही. ने आपल्या मनामनावर राज्य केले आहे आणि तो सांगेल तेच करण्याची त्यात दिसेल. तसेच करण्याची आपल्याला सवय लागलेली आहे. म्हणूनच या टी. व्ही. ने जर पूर्वीच्या आजी-आजोबांसारखे संत महंतांसारखे निरंतर शिक्षण देण्याचे ठरवले तर मला नाही वाटत पुढील काळ अवघड बनेल.

स्वातंत्र्य मिळून ५० वर्षे उलटून गेली तरी-
उष:काल होता होता
काळरात्र झाली

असे म्हणण्याची आपल्यावर आज जी वेळ आलेली आहे ती बदलण्यासाठी आजची प्रसार माध्यमे सुजाण बनायला हवीत. या माध्यमांमधून निकोप मनाची तयारी व्हायला हवी. टी. व्ही. हा आजच्या घराघरातला एक गुरुमंत्र झालेला आहे. या टी. व्ही. तून समाजकल्याणाचे रम्य स्वप्न साकार करता येईल.

आजचा कुटुंब प्रमुख व्यसनाधीन होऊ नये म्हणून बालपणापासून त्याचे मन,सुयोग्य वातावरणात घडविण्याची गरज आहे.

आधी कष्ट मग फळ यासारख्या सुवचनातून मोठ्यांच्या निरीक्षणातून उत्तम पुरुष घरातच तयार करण्याची गरज आज निर्माण झाली आहे. संपूर्ण कुटुंबच साधे, सालस निगर्वी, अहंपणा टाकलेले अवाजवी स्पर्धा न करणारे असेल तर तेथील मूल तसेच असेल म्हणजेच कुटुंब हीच या निरंतर शिक्षणाची पहिली पायाभूत अवस्था असेल. यासाठी पूर्वीच्या वैदिक पद्धतीमधील,

ब्रम्हचर्याश्रम
गृहस्थाश्रम
वानप्रस्थाश्रम
व
संन्यासाश्रम या चार आश्रमासारखी वागणूक लाभदायक ठरणार आहे.

जगा आणि जगू द्या तत्य अमलात आणायचे असते. वृद्धानीही पुन: पुन्हा आत्मपरीक्षण करण्याची सवय लावून घ्यावी लागेल. वृद्धपण हे एक प्रश्नचिन्ह न बनता आनंदाचे लेणे ठरायला हवे. त्यासाठी अहंकार, दुराग्रह, क्रोध अट्टाहास, दुराभिमान या गोष्टी सोडून विवेक बुद्धी बाळगणे महत्वाचे. तरूणपणाने म्हातारपण येणे ही एक अनिवार्य व नैसर्गिक अवस्था आहे तर या अवस्थेत परिपूर्ण रहाण्यासाठी निरंतर शिक्षण नको का ? समाजातील दंगा, नाटकीपणा, ढोंग भेदभाव नष्ट करण्यासाठी आपणाला निरंतर शिक्षणाचीच गरज आहे. शालेय शिक्षणाचीच गरज आहे. शालेय शिक्षणाची दारे बंद होताच कदाचित मनुष्य या आपमतलबी जगात देणी प्रवचन संस्था निरंतर कार्यरत रहाणे हे अत्यंत महत्वाचे वाटते. गल्लीबोळातून वाचनालये उघडणे हाही उपक्रम निरंतर शिक्षणाचाच एक भाग.

सत्व-रज-तम या तीन गुणाभोवती या विश्वाचा पसारा उभा ठाकला आहे. आपल्या भारतासारख्या विकसनशील देशात आज तरी तमोगुणांचेच साम्राज्य पसरले आहे. २१ व्या शतकाचे स्वागत या अवगुणातूनच करायचे की स्वत:ला शिस्त लावून घ्यायची हे ठरविण्याची जबाबदारी आज आपल्यावर आली आहे.

आज भोगवादी वृत्ती २१ वे शतक सुमंगल अन् सुवर्णमय करू शकणार नाही. भोगाला त्यागाची, देहाला कार्याची जोड देण्यासाठी त्या महात्माजींचे,आचार्य विनोबाजींचे, संत महंतांचे संस्कार सतत, निरंतर आपल्या मनावर घडत रहावेत ही काळाची गरज आहे.

आपल्या शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक शक्तींचा व्यय आपण कशासाठी करावा या निश्चित आखणी आपल्याला करता आली तरच देश उद्धारून जाईल समाज तगेल, माणूस टिकून राहील. अन्यथा म्हणावे लागेल

कशास भाषा
व्यर्थ बोलता
एकविसाव्या शतकाची
एक विसावा ही न दिसावा
व्यथा आपुल्या आयुष्याची.

आज समाज बदलतो आहे. जुनी साधने गेली, नवीन

Scanned with CamScanner

आली, संगणक दारादारातून उभा राहिला. सेवेची साधणने बदलली तरी सेवा करताना शरीर व मनाला व्यवहार व परमार्थाला आपल्या दारात उभे करायचे आहे सुसंस्कारित बनून.

कादचित २० व्या शतकातील दोन महायुद्धाहून भयानक युद्ध २१ वे शतक पहाणार आहे. हे युद्ध जसे वैचारिक पातळीवरचे, मानसिक पातळीवरचे असेल तसेच अवकाशातील अणुबॉम्बमधील ही असेल म्हणजेच काया वाचा मने जेव्हा आपण एकविसावे शतक पेलू शकू तेव्हाच आपण एकविसाव्या शतकात जगण्याची आशा धरू शकू. म्हणूनच २१ वे शतक येण्यापूर्वी निदान २ महिने आधी आपण आपल्या मनाची तयारी ठेवू निरंतर शिक्षण घेण्याची.

नाहीतर जग हेच एक किंडर गार्डन (K.G.) आहे आणि प्रत्येक माणूस या किंडर गार्डनमध्ये शिकणारा बालवाडीतला बालकच असतो. कितीही पदव्या मिळविल्या तरी आजच्या जगण्याची आजची पद्धत वेगळीच असते आणि ती जगण्याची पद्धत जुन्या प्रशस्तीपत्रातून मिळत नसते. जुन्या चांगल्या संस्कारांना नवीन सुसंस्कारांनी जेव्हा आपण मला सज्ज ठेवतो तेव्हाच नवीन आव्हाने पूल शकतो. म्हणून मला वाटते

व्यावहारिक व बौद्धिक
कलात्मक व कौशल्यत्मक
मानसिक व शारीरिक

प्रशिक्षण निरंतर घडणे गरजेचे आहे. पूर्वी कदाचित मला खेळाचाही कंटाळा असेल पण आज ज्युदो-कराटेची स्वसंरक्षणची गरज निर्माण झाली आहे. म्हणजेच काळ आला आहे आव्हानाचाच.

जगायचे तर
चला उठा
अन् निरंतर शिका.

◆◆◆

जन्म हे या परम शक्तीचं वत्सल स्मित आहे, प्रीती हे तिचं मधुर गीत आहे, मृत्यू ही तिची राग व्यक्त करण्याची रीत आहे. या शक्तीची कृपा आणि कोप यांचा आपण नमस्तक होऊन स्वीकार केला पाहिजे.

वि. स .खांडेकर

माझ्यापुढील आदर्श स्त्री व्यक्तिमत्व

कु. नाईक शैलजा ज्ञानदेव
बी. ए. - प्रथम

अस्ताला जाणाऱ्या सुर्याच्या मनात आलं
मी अस्ताला गेल्यानंतर
सर्वत्र अंधकार कोण दूर करील ?
या प्रश्नाची साद अवकाशभर पसरली
पण कोठूनही पडसाद उमटला नाही
तेव्हा एक पणती धिटाईने पुढे आली. व म्हणाली,
''मी सगळा अंधार दूर करू शकणार नाही. पण मी तेवत राहीन- प्रकाशाने अंधार भेदला जातो यावर लोकांचा विश्वास जागता ठेवीन''

अगदी याचप्रमाणे, भारतीय समाजात ज्यावेळी स्त्रियांना विचारांच स्वातंत्र्य नव्हते; अनेक नियमांचे आचार-उच्चारांचे जोखड समाजाने स्त्रीच्या मानेवर ठेवले होते; ज्यावेळी मुलीने शिक्षण घेतले तर अकाली वैधव्य येते अशी समजूत होती; आणि स्त्रीसमाजसुद्धा प्रदीर्घ आघातामुळे आपले स्वत्व गमावून बसली होती, अशावेळी समाजात क्रांती करण्यासाठी; समाजातील रीतीरिवाजांची चौकट ओलांडून हातात शिक्षणाची मशाला घेऊन; अंधारात खितपत पडलेल्या लोकांना, शूद्रांना आणि स्त्रियांना प्रकाशाची वाट दाखवणारी एक क्रांतीज्योत भारतात जन्माला आली, तीच भारतीय समाजरूपी अंधारातील पणती, तेजस्विनी युगनिर्माती स्त्री आणि माझ्यापुढील आदर्श व्यक्तिमत्त्व म्हणजे सावित्राबाई फुले होय. सावित्रीबाई म्हणजे भारतातील पहिली शिक्षिका, मुख्याध्यापिका व पहिली समाजसेविका होय. सावित्रीबाई ही 'युगस्त्री' कशी होती हे आपणास सावित्रीबाई व जोतिराव फुले यांचे चरित्र वाचल्यास लक्षात येते.

सावित्रीबाई फुल्यांचा जन्म सातारा जिल्ह्यातील 'नायगाव' या गावी ३ जानेवारी १८३१ रोजी झाला. नायगावच्या खंडोजी नेवसे-पाटील यांचे सावित्री हे पहिले अपत्य. आईची रूप संपन्नता आणि वडिलांचा धिप्पाडपणा यांचा मेळ सवित्रीमध्ये उतरला होता. सवित्रीबाई लहानपणापासूनच करारी बाण्याच्या व कर्तबगार होत्या. त्यांचे बालपण खूपच कौतुकात गेले. त्यांना सहावे वर्ष

लागले आणि खंडोजी पाटलांना तिचे हात पिवळे करण्याची घाई लागली. कारण, 'पोरगी म्हणजे झुळुक ! अंगावरून जाते, अमाप सुख देऊन जाते पण, धरून ठेवता येत नाही' हे खंडोजी पाटलांना उमगले होते. जनरीतीप्रमाणे तिचे लग्नाचे वय झाले होते. सावित्रीबाईंचा विवाह जोतिराव फुल्यांशी फाल्गुन वद्य ५ शके १७६२ इ. स. १८४० रोजी नायगाव येथे झाला. हा लग्नसमारंभ म्हणजे लोकमताप्रमाणे एक सांस्कृतिक सोहळा होता. पण दोन व्यक्तिपेक्षा दोन शक्ती एकत्र आल्या आणि येथूनच फुले दांपत्यांच्या युगप्रवर्तक क्रांतीकार्याचा शुभारंभ झाला. सवित्रीबाईंनी जोतिरवांची असर्धांगिनी बनून त्यांच्या जीवनाचा आणि अखिल स्त्रीजीवनाचा भार आपल्या खांद्यवर घेतला.

'साधी रहाणी आणि उच्च विचारसरणी' हे सावित्रीबाईंचे तत्व होते. मस्तकावर काळाभोर व दाटलेला केशसंभार, त्यावरून ओढलेला पदर आणि कपाळावर लावलेले आडवे कुंकू असे त्योचे छायाचित्र आपणास पहायला मिळते.

लग्नानंतर जोतिरावांनी सावित्रीबाईना शिकवले. सहा-सात वर्षातच त्यांनी आपले शिक्षण पूर्ण केले. सावित्रीबाईंना शिकवण्यामागे जोतिरावांच्या मनाचे जे औदर्य दिसून येते तेवढीच शिकण्याची तळमळ, जिद्द आणि चिकाटी या सावित्रीबाईंच्या गुणांचा प्रत्यय येतो. सावित्रीबाई म्हणजे महात्मा फुल्यांनी आपल्या दिव्य ज्योतीने प्रज्वलीत केलेली एक दिव्य शक्ती आहे. सावित्रीबाईंच्या जीवनाला शिक्षणामुळे वेगळे वळण लागले.

फुलेकालीन समाजात गुलामांचे गुलाम अशी स्त्रियांची स्थिती होती. अहंमन्य समाज स्त्रीला स्वतंत्र अस्तित्व आहे हेच नाकारत होता. अशावेळी समाजात बदल व्हायचा असेल तर स्त्री-शिक्षणाची नितांत आवश्यकता आहे असे फुल्यांनी जाणले होते. म्हणूनच १ जानेवारी १८४८ रोजी फुले दांपत्याने पुण्यातील भिडेवाड्यात मुलींची पहिली शाळा काढली. सावित्रीबाईंनी या शाळेच्या स्थापनेपासून अध्यापन कार्याला वाहून घेतले. पण जोतिरावांचे वडील गोविंदराव यांच्या मनात लोकांनी हरतऱ्हेचे विचार भरवल्यामुळे त्यांनी जोतिरावांना व सावित्रीबाईंना य कार्यापासून परावृत्त करण्याचा प्रयत्न केला; पण जोतिरावांनी त्यापेक्षा घराबाहेर पडणेच पसंत केले. या शाळेत पहिल्यांदा मुली पाठवण्यास पालक घाबरत असत. पण या दांपत्याने पालाकांच्या भेटी दूऊन त्यांची मते अनुकूल वनवली. यामुळे 'ब्रम्हणांचा बालेकिल्ला असलेले पुणे' सनातन्यांच्या विचारानुळे पेटून उठले. अशा प्रतिकुल वातावरणात एका फुलमाळ्याच्या बाईने शिक्षिका म्हणून काम केल्यामुळे धर्मबुडवी, कैदाशीण अशा शब्दात शिव्याशापांनी सावित्रीबाईची निंदानालस्ती सुरु झाली. परंतु फाटलेल्या आकाशाला जसे छत लावता येत नाही तसे हे कार्य थांबवता आले नाही. पहिल्याच शाळेचे यश ही त्यांची प्रेरणा ठरली. अशा प्रकारे १/१/१८४८ ते १५/३/१८५२ या काळात म. फुले व सावित्रीबाई यांनी जवळजवळ १८ शाळा उघडल्या. आणि त्यांचा दर्जाही सांभाळला. त्यांचे हे कार्य अद्वितीयच मानावे लागेल. कारण शाळा सूरू करणे, त्यामध्ये मुर्लीना आणणे, आणलेल्या मुलींना शाळेत टिकवून ठेवणे, शाळेसाठी शिक्षक मिळवणे हे काम अवघड आणि जिकीरीचे होत यावरही फुले उभयंतांनी यशस्वीपणे मात केली.

शाळेमध्ये अध्यापन कर""ास जाताना सुरवातीला सावित्रीबाईंन खूप त्रास झाला. का-ा, समाजाच्या मते, स्त्रियांना शिक्षण देणे समाजाविरोधी कार्य होते. आणि स्त्रिशिक्षिका असणे हे तर त्यांच्या कल्पनेपलीकडील होते. त्यामुळे सावित्रीबाईंना सनातन्यांनी खूप त्रास दिला. सावित्रीबाई शाळेला निघाल्या की, लोक त्यांच्यावर चिखलाचा दगडांचा मारा करत. पण सावित्रीबाई कमालीच्या सोशीक. उलट त्यांनी छळवादी लोकांना सांगितले, "परमेश्वर तुम्हाला क्षमा करू देत. मी माझे कर्तव्य करीत आहे. देव तुमचे कल्याण करो." या उदाहरणावरूनच त्यांची सहनशिलता किती असामान्य होती याची कल्पना येते. जगावेगळ्या काव्याकुव्यांनी भरलेल्या, निंदानालस्तीचे जहर प्यावे लागणाऱ्या भयंकर दिव्याला तोंड द्यावयास सज्ज झाली ही सावित्री स्त्रीशिक्षणाचे प्रत होऊन ! समाजाचा प्रचंड विरोध, पदोपदी अपमान व त्रास, मानहानी व मारहाणीचीही भीती या सगळ्या दिव्यांतून जाताना य सावित्रीची तिच्या पतीच्या कार्यावरील निष्ठाही तितकीच उभंग होती.

"कॉंटों को हटाकर,
अपने लिए जिनेवाले बहुत होते है।
लेकिन, अपने लिए कॉंटो को चुनकर
औरोंको जीवन देनेवाले लाखों म एक होते है।"

फुले दांपत्याने स्वतः काटे वेचले आणि समाजासाठी शिक्षणाची दिव्य दृष्टी दिली.

Scanned with CamScanner

सावित्रीबाईनी केवळ शिक्षणकार्यच केले नाही तर सामाजिक रूढीविरूद्ध, अन्यायाविरूद्ध झगडल्या. सामाजिक न्यायाकरिता, हक्काकरिता अन्यायाविरूद्ध झगडणाऱ्या त्यांचा भारतातील पहिल्या बंडखोर स्त्री म्हणून उल्लेख करावा लागेल. बालविवाह होत असल्यामुळे आणि प्लेगसारख्या रोगांमुळे मृत्यूचे प्रमाण जास्त होते. या बालविधवांची परिस्थिती अतिशय दारूण, कारूण्यमय, केविलवाणी होती. अशा स्त्रियांना सावित्रीबाईंनी आधार दिला. इ. स. १८५४ मध्ये जोतिरावांनी बालहत्या प्रतिबंधकगृहाची स्थापना केली. याशिवाय विधवाविवाह, केशवपनबंदी यासारख्या सुधारणा साकार केल्यानंतर पुण्यातील सनातन्यांनी आकांडतांडव केले. महात्मा फुल्यांना जिवे मारण्याचीही प्रयत्न झाला. पण त्यात यश आले नाही.

सावित्रीबाईना संतानसुख नव्हते. तेव्हा काशीबाई या वाट चुकलेल्या ब्राम्हण विधवा बाईच्या पोटी जो यशवंत नावाचा मुलगा झाला त्याला सावित्रीबाई फुल्यांनी दत्तक घेतले. तो पुढे डॉक्टर झाला. त्याचा विवाह फुले दांपत्याने ग्यानोबा कृष्णाजी ससाणे यांची मुलगी राधाबाई हिच्याशी ४ फेब्रुवारी १८८९ मध्ये केला. हा भारतातील आधुनिक काळातील पहिला आंतरजातीय विवाह होय. फुले दांपत्याच्या सामाजिक कार्याचा हा एक मानबिंदूच होय.

महाराष्ट्रात १८७६ व १८९६ साली गोठा दुष्काळ पडला होता. अशावेळी सावित्रीबाईनी मदतकेंद्रे उभारली. दानशूरांना मदतीचे आवाहन केले. धार्मिक रूढींच्या नावाखाली बहुजन समाजाला पिळून काढणाऱ्या सनातनी लोकांची नांगी ठेचून काढण्यासाठी आणि सत्याचा पाटपुरावा करण्यासाठी जोतिरावांनी सत्यशोधक समाजाची स्थापना केली. या सत्यशोधक समाजात फुल्यांच्याबरोबर सावित्रीबाई नोमाने कार्य करू लागल्या. अशाप्रकारे सावित्रीबाई फुले भारतातील थोर शिक्षिका, स्त्री शिक्षणाच्या पुरस्कर्त्या, अनाथ मातांच्या कैवारी, निराधार बालकांच्या माता व स्त्रीमुक्ती आंदोलनाच्या प्रणेत्या होत्या.

'अशी ठरली ती मायमाऊली आपुली
देऊनी विद्येचा कस्तुरी सुगंध
ठरली ती शिक्षणाची आद्यशिक्षिका
केला त्याग; झगडली ती हक्कांसाठी
दिला पुनर्जन्म स्त्री आणि शुद्रांना
लावले रोप तिने शिक्षणाच्या गुलाबाचे'
कष्ट सोसले राबली ती, तेव्हा कष्टात उमलली फुले विद्येची
नव्हती कोमेजून राहणारी, होती सिद्धांतासाठी लढा देणारी
अशी ठरली ती मायमाऊली आपुली सावित्रीबाई म्हणजे

पददलितांच्या उद्धारासाठी पेटून उठलेले पहिले स्त्रीरत्न होय. विचाराप्रमाणे कृती करणारी सावित्रीबाई ही क्रांतीकारक समाजधुरीण होती. संसार आणि गृह सांभाळणारी सुगृहिणी, स्त्रीमुक्तिची स्त्रीशिक्षणाची, सत्याची उपासक होती.

जोतिराव सावित्रीबाईंनी काढलेल्या शाळांना होणारा विरोध कमी कमी होऊ लागल्याने अनेक मुली शिक्षण घेऊ लागल्या. भाषा, अंकगणित, सामान्यज्ञान, इतिहास-भूगोल इ. विषयांचे ज्ञान मुलींना मिळू लागले. फुले दांपत्याने केलेले मोलाचे शैक्षणिक कार्य तत्कालिक ब्रिटीश सरकारच्या मनात भरले. १६ नोव्हेंबर १८५२ ला विश्रामबाग वाड्यात सावित्रीबाई व जोतिरावांचा शाल व श्रीफळ देऊन सत्कार करण्यात आला. हा इंग्रज सरकारने केलेला भारत देशातील पहिला गौरव ठरतो. हा सत्कार होता स्त्रीशिक्षणाचा, शुद्र व स्त्रियांच्या पाठीवरून मायेने हात फिरवणाऱ्या फुले दांपत्याचा, दलित स्त्री शुद्रांच्या चिमण्या ओठी घास भरवणाऱ्या दलित माऊलीचा, विधवा मातांच्या मातेचा, असहाय्य झालेल्या स्त्रियांसाठी धाऊन येणाऱ्या स्त्रीकैवारीचा.

मराठी साहित्यात साहित्यकारांच्या दृष्टीने उपेक्षित राहल्या त्या सावित्रीबाई. एकोणिसाव्या शतकात शैक्षणिक व सामाजिक क्रांतीचा ओनामा करणारी ही पहिली भारतीय स्त्री उपेक्षित रहावी हेच खटकते. आजपर्यंत सावित्रीबाईंच्या खऱ्या कार्याची ओळख फारच थोड्यांना असेल. कारण त्यांचा इतिहासच असा मांडला आहे की, सावित्रीबाईना जोतिरावांनी शिकवले आणि तया शिक्षिका बनल्या. पण, फारच थोड्यांना माहित असेल की, सावित्रीबाई या उत्तम कावयित्री देखील होत्या. स्वकीयांनी या फुले दांपत्याला उपेक्षिले, पण परकीयांनी मात्र दाद दिली हे निश्चितच खटकते. सावित्रीबाईंच्या वाङ्मयावर प्रस्थापितांनी जाणूनबुनून उपेक्षेचा पडदा टाकला असेल कारण देणारी सावित्रीबाई ही त्या काळातील पहिलीच कवयित्री असावी.

सावित्रीबाईंच्या साहित्यात खालील साहित्याचा समावेश होतो. सावित्रीबाईंचे दोन काव्यसंग्रह. 'काव्यफुले' १८५४ ला छापला. 'बावनकाशी सुबोधरत्नाकर' हा नंतर

Scanned with CamScanner

प्रकाशित झाला. त्यानंतर 'मातुश्री सावित्रीबाईंची भाषणे व गाणी' (१८९१) 'जोतिरावांना सावित्रीबाईंनी लिहलेली पत्रे, 'जोतिबांची भाषणे १ ते ४' (संपादक सावित्रीबाई फुले) अशाप्रकारे सावित्रीबाई या उत्तम लेखिकाही होत्या.'

सावित्रीबाई आदर्श कशा होत्या हे सांगताना मला त्यांच्या आयुष्यातील दोन प्रसंग मुद्दाम मांडावेसे वाटतात. एकदा सावित्रीबाई शिकवायला जात असताना एक मनुष्य त्यांच्या पुढ्यात येऊन उभा राहिला आणि शिकवणे बंद करण्यासाठी धमकावू लागला. सावित्रीबाई शांतच उभ्या राहिल्या. पण त्याचे ते बोलणे सुरूच होते. आजूबाजूला लोक जमा झाले पण त्यातला एकही मनुष्य पुढे होईना. शेवटी सावित्रीबाईंना असह्य झाल्यावर त्यांनी त्या मनुष्याच्या श्रीमुखात लावून दिली. लाजेने तो मनुष्य गर्दीतून वाट काढत निघून गेला.

एकदा सावित्रीबाई माहेरी गेल्या होत्या. आणि पुन्हा पुण्याला येण्यासाठी आग्रह करू लागल्या. तेव्हा यांचा भाऊ सदुभाऊ त्यांना म्हणतो, "शाळेसाठी तुझा जीव तुटतो आहे आता तरी कुळाला बट्टा लावणारं ते काम बंद करा. त्यामुळे तुम्हीही वाळीत पडलात आणि आम्हालाही संकटात घातलात. जिवावरचा प्रसंग गेला तरी तुम्हाला शहाणपणा येत नाही. तात्या कोणाचं ऐकत नाहीत. ते इंग्रजी बुक वाचून शहाणे झालेत." यावर सावित्रीबाईंनी तेवढ्याच प्रखरतेने सदुभाऊला प्रत्युत्तर दिले. त्या म्हणाल्या, "भाऊ, तू माळकरी वारकरी आहेस. पण भट लोकांच्या शिवणीनं तुझी बद्धी कोती आणि दुर्बल झाली आहे. तुला सांगते. माझे स्वामी देवमाणूस आहेत. तुझ्यासारखं हरिनाम घेत वाऱ्या करण्यापेक्षा ते करीत आहेत ते काम अधिक श्रेष्ठ आहे. त्या कामात परमानंद होता." यावर सदुभाऊंच्या मनातील किल्मिष नाहीसे झाले.

यातील पहिल्या प्रसंगात, एखाद्या सामान्य स्त्रीने लोकांच्या दररोजच्या त्रासाला कंटाळून 'चूल व मूल' च पसंत केले असते. पण सावित्रीबाई ही संकटांपासून पलायन करणारी स्त्री नव्हती. तर संकटाला सामोरी जाणारी स्त्री होती.

दुसऱ्या प्रसंगात, सावित्रीबाईंची प्रसंगअवधानता, आणि जोतिरावांच्या कार्यावरील अभंग निष्ठा दिसून येते. सावित्रीबाईंनी प्रकाशसावली होऊन, अज्ञान, अंध:श्रध्दा, गुलामगिरी, थोतांड धर्मभोळेपणावर मात केली. अनेक संकटांना धैर्याने सामोरे जाऊन जोतीबांनी लावलेली ज्ञानाची ज्योत अखंड तेवत ठेवली.

सावित्रीबाईंच्या कार्याची थोरवी पंढरीनाथ सीताराम पाटील यांनी आपल्या पुस्तकात यथार्थ शब्दात दिली आहे.

"उभ्या आयुष्यात या महात्म्याला (जोतिरावांना) जगाने अनेकवेळा छळले. व दूर लोटले. पण जगातील एका जिवाने मात्र त्यांना प्रथम पासून ते त्यांच्या अखेरच्य घडीपर्यंत साथदिली. त्यांना सोसाव्या लागणाऱ्या हालअपेष्टांचा, अपमानाचा कांही भार आपल्या शिरावर घेऊन त्यांना वेळोवेळी सुखाचा, आनंदाचा, प्रितीचा व औदार्याचा हात दिला. जगातील त्यांचा हा एकुलता एक मित्र व त्यांना अखेरपर्यंत साथ देणारा जीव कोण असावा बरे ? तो जीव, ती व्यक्ती, ती विभुती त्यांची श्रीमती सावित्रीबाई होती. जोतिरावांचे सारे तेज, सारे धैर्य, सारे कर्तव्य, व सारे महात्म्य या साध्वीच्या तपामुळे खरेखुरे चमकले. निराश्रीत पोरकी मुले हेच सावित्रीबाईंचे खरे संतान होते."

असे बहुरंगी पदर असणारे सावित्रीबाई हे अतिशय प्रगल्भ व्यक्तिमत्व होते. प्रेरणा जर जोतिरावांची होती तर प्रताप सावित्रीबाईंनी घडवला. अलौकिक, लोकोत्तर असे समाजकार्य असा त्यांचा आयुष्यपट होता. सावित्रीबाई ही कोणी सामान्य स्त्री नव्हती ती एक ध्येयधुंद शिक्षीका होती. अज्ञान, अंध:श्रध्दा, गुलामी, दुय्यम दर्जा, आर्थिक परावलंबन यासारख्या काळ्याकभिन्न काळोखात चाचपडणाऱ्या स्त्रियांना प्रकाशाची वाट दाखवीणारी ही पहिली क्रांतीकारी स्त्री होती.

सावित्रीबाईंचे पूर्ण आयुष्य म्हणजे एक संग्रामच होता अन्याय, अडचणी आणि नैसर्गीक विपत्ती यांच्याशी लढण्यातच या पराक्रमी स्त्रीचे आयुष्य गेले. प्लेगने 'फडप डलेल्या हरिजन मुलाला खांद्यावर घेऊन उपचारासाठी दवाखान्याकडे घेऊन जात असताना प्लेगचा उपसर्ग होऊन त्यातच सावित्रीबाईंनी १० मार्च १८९७ रोजी आपला ध्येय ठेवला. एक अवतार संपला. पण त्यांच्या कार्याची ज्योत मात्र सदैव प्रज्वलित राहून आम्हा स्त्रियांना मार्ग दाखवतच राहिला.

कोई हसके मरा, कोई रोके मरा।
जिंदगी उसीने पाई, जो कुछ करके मरा॥

सावित्रीबाईंनी लावलेल्या स्त्री शिक्षणाच्या रोपट्याने आज खूप विस्तार केलाय. आज भारतातील

Scanned with CamScanner

स्त्रिया शिक्षण घेऊन मोठ्या अधिकारपदावर विराजमान आहेत. आज कोणतेच क्षेत्र स्त्रियांसाठी वर्ज्य नाही. यासाठी त्या महान स्त्रीला खूप धन्यवाद द्यावे लागतील. कारण, त्यावेळी सावित्रीबाईनी जर लेखणी हातात घेतली नसती तर आम्हा स्त्रियांची स्थिती अजुनही 'गुलामांचे गुलाम' अशीच राहिली असती. म्हणूनच त्या आदर्श स्त्रीला जर धन्यवाद द्यायचे असतील तर त्यांचे ध्येय पूर्ण करण्यासाठी आपण आपल्या परीने प्रयत्न करूया. कारण त्यांचे स्त्रीशिक्षणाचे ध्येय अजुनही पूर्ण झालेले नाही. अजुनही स्त्रीयांना शिक्षणाच्या बाबतीत मुलगा-मुलगा भेद केला जातोय. शिक्षणाचे लोण समाजाच्या खालच्या थरापर्यंत पोहोचलेले नाही. ज्यांना उंबरठेच नाहीत अशा लोकांपासून तर ते खुपच दूर आहे. म्हणूनच त्यांचे ध्येय पूर्ण करणे हे आपले कर्तव्य ठरते. शेवटी त्यांना स्मरून एवढेच म्हणावेसे वाटते की, ''तुला आळविता जीवन सरावे.''

'नमस्कार करिते मी आज त्यांना
आहे क्षण विषण्णतेचा,
नाहीत आज त्या आपल्यात पण
दिली त्यांनी संकल्पना, दिला त्यांनी दृष्टिकोन
दिली त्यांनी लढा देण्याची प्रेरणावृत्ती
स्त्रीशिक्षणाची आहे आज गरज,
ठेवून त्यांची स्मृती समोर
चला चला साकार करूया त्यांच्या ध्येया
मिळून सगळे, स्त्री निरक्षरतेचे निर्मुलन'

◆◆◆

मानवाचं मन केवळ भूतकाळाच्या सारवळदंडांनी करकचून बांधून ठेवता येत नाही ! त्याला भविष्याच्या गरुडपंखांचं वरदानही लाभलं आहे. एखादं स्वप्न पाहणं, ते फुलविणं, ते सत्यसृष्टीत उतरावं म्हणून धडपडणं, त्या धडपडीतला आनंद लुटणं आणि दुर्दैवानं ते स्वप्न भंग पावलं, तरी त्याच्या तुकड्यांवरून रक्ताळलेल्या पायांनी दुसऱ्या स्वप्नामागनं धावणं, हा मानवी मनाचा धर्म आहे. मनुष्याच्या जीवनाला अर्थ येतो तो यामुळं !

वि. स .खांडेकर

मानवी जीनोम प्रकल्प

संदीप पाटील
बी. एस्. सी. - दोन

२१ वे शतक हे निर्विवादपणे जीवतंत्रज्ञानाचे युग म्हणून ओळखले जाणार आहे. या आधुनिक शाखाचा विकास अलीकडे झपाट्याने होत आहे. जग २१ व्या शतकाच्या उंबरठ्यावर असताना जीवतंत्रज्ञान (Biotechnology) जणू एकरा पखलीच शब्द बनलाय. मानवी जीवनाला स्पर्श करणाऱ्या जवळपास प्रत्येक क्षेत्रात जीवतंत्रज्ञानाचा वापर होण्याची चिन्हे स्पष्ट दिसत आहेत. मानवी जीवन अधिक सुखकर करण्याची क्षमता असलेल्या जीवतंत्रज्ञानाच्या वापरामुळे मानव जातीला भेडसावणाऱ्या जगापुढील अनेक समस्या चुटकीसरशी सोडवल्या जातील. भूक, कुपोषण, आरोग्य, शेती, औद्योगिकरण आणि पर्यावरण अशा साऱ्या समस्यांचे उत्तर एकच असेल जीवनतंत्रज्ञान....... मानवी जनुकीय कुंडली स्पष्ट झाल्यामुळे भविष्यात जीवतंत्रज्ञानामुळे एकूणच मानवी जीवन अधिक सुखकर होण्यास मदत होणार आहे. य क्रांतिकारी शोधामुळे रोगमुक्त निरामय जीवन तसेच चिरतारूण्य मिळणे शक्य होईल. एवढेच नाही तर मृत्युवरही मात करता येणे ही शक्य होईल. अनुवंशिक रोगावर मात करून वृध्दत्वाला आळा घालता येणे य शोधामुळे शक्य होणार आहे. मानवी शरीरातली दोषी जनुकामुळे निर्माण होणाऱ्या जनूकीय मुटीवर ही मात करता येऊ शकेल.

डी एन् ए - पेशी जीवतत्व

आधुनिक जीवशास्त्रातील संकल्पनेनुसार सजीवांच्या छोट्यात छोटा घटक आहे पेशी या सर्व पेशीत असलेले जीवतत्व आहे. डी एन् ए चा रेणू सजीव सृष्टीच्या मुळाशी असलेल्या या मुलभूत घटकाविषयीची मानवाची जीवशास्त्रीय जाण आता वाढली आहे. मानवी जीवन नियंत्रीत करणारी परिभाषा जनूकावरील संशोधनामुळे स्पष्ट झाली आहे. मानवी जीवनाचे जनूकांच्या भाषेत दडलेले कारण जीनोम प्रकल्पाद्वारे स्पष्ट झाले आहे. पेशीच्या अंतरंगात कोणते विज्ञान दडले आहे हे जाणुन घेऊन पेशीतील डी एन् ए रेणूतील जनूकांची अचूक क्रमवारी लावण्यात जीवशास्त्रज्ञानी यश संपादन करत ह्यूमन जीनोम प्रोजेक्टद्वारे मानवी जनूकांचा नकाशा सादर केला आहे.

Scanned with CamScanner

मानवी जनूक संकूलाचा नकाशा समजण्यासाठी प्रथम आपणास डी एन् ए ची मुलभूत रचना समजावून घेतली पाहिजे. गुणसुत्रामध्ये असलेल्या डी एन् ए ची रेणूची रचना सोपलाकृती आहे. या रेणूच्या शिडीच्या दोन्ही बाजू फॉस्फेट व डी ऑक्सी रायबोज शर्करा या रेणूच्या असतात शिडीच्या पायऱ्या ॲडनिन (A), थायमीन (T), ग्वायनीन (G) आणि सायटोसिन (C) या क्षारकांच्या असतात. यातील ॲडनिन व थायमिन हे आणि ग्वायनिन व सायटोसिन हे नेहमी एकत्र हायड्रोजन बॉण्ड ने एकत्र असतात. ATGC अर्थात ही जीवनांची मुळाक्षरे आहेत. या क्षारकांचे क्रम ठरवले म्हणजे जनूकांचा शोध लागतो. क्षारकांच्या तीन जोड्या एका अमिनो आम्लांचा प्रथिनामधला क्रम ठरवतात. हा क्रम डी एन् ए मधून आर एन् ए नावाच्या रेणूमधून पेशी द्रव्यात दिला जातो. आर एन् ए वरही हेच क्षारक असतात. फक्त त्यात T ऐजवी U किंवा युरॅसील हे रसायन असते. आर एन् ए वरील क्षारके प्रथिनामध्ये कोणत्या क्रमाने अमिनो आम्ले जोडावयाची हे निश्चित करतो मुळ वीस प्रकारच्या अमिनो आम्लांच्या वेगवेगळ्या क्रमानी तयार झालेली लक्षावधी प्रथिने तयार होतात. या माहितीनंतर नकाशाचे काम कसे केले गले हे समजू शकेल.

१९०० जीवशास्त्रज्ञ, संगणकतज्ञ आणि तंत्रज्ञ या नकाशा कामात गुंतले आहेत. या नकाशाचे काम विद्यापीठामधील १६ प्रयोगशाळेत व सहा देशात केले गेले. अमेरिकन सरकारच्या या नकाशाच्या प्रकल्पाने सुमारे २/३ काम पूर्ण केले आहे. या प्रकल्पाशी अमेरिकेतील काही खाजगी कंपन्याही चढाओढ करीत आहेत. त्यात ब्रिटनचा वेलकम ट्रस्ट व अमेरिकेतील सेलेरा कंपनी याचा समावेश आहे. या सर्वांनी मिळून वर सांगितलेल्या अक्षरापैकी २, १०, ४२, ५७, ००० (दोन अब्ज दहा कोटी बेचाळीस लक्ष सत्तावन हजार) इतक्या अक्षरांचा क्रम तयार केला आहे. आतापर्यंत मानवी जनूकाचा ९७ टक्के नकाशा पूर्ण झाला असल्याचे जाहीर केले आहे. या नकाशामुळे मनुष्यप्राणी हा नेमका काय यांची कल्पना येईल. नकाशातील ज्ञानामुळे मानवी रोगांवरील उपचारामध्ये क्रांती होणार आहे. एखाद्याला विशिष्ट कर्करोग होईल का ? टक्कल पडेल का ? स्मृती कशी तयार होते ? याचा शोध लागेल त्यानुसार नेव किंवा बदलते जनुक देऊन अनुवंशिक रोग बरे करता येतील तसेच एखाद्याला नोकरीवर ठेवता येईल किंवा नाही हे ही ठरवता येईल.

आजपर्यंत कोणताही वैज्ञानिक प्रकल्प निर्धारित कालावधी पूर्वी झाल्याचे किंवा प्रस्तापित अंदाजापेक्षा कमी खर्चात पूर्ण झाल्याचे फारसे ऐकिवात नाही. पण सहा देशीच्या सहकार्यांनी संयुक्तपणे राबवला गेलेला जनुक प्रकल्प २००५ साली पूर्ण होईल. या अंदाजावर मात करून चक्क ५ वर्षे आधीच पूर्ण झालाय अमेरिका, इंग्लंड, फ्रान्स, जर्मनी, जपान व चीन या देशातील हजारावर वैज्ञानिक व तंत्रज्ञानी गेल्या दशकात सुमारे २५ कोटी डॉलर्स खर्च करून मारवी शरीरातील २३ गुणसुत्रांच्या जोड्यातील डी एन् ए रेणूमधील तीन अब्ज घटकांचा सुसंबंध अचूक क्रम लावून मानवी शरीरातील ५०,००० ते १,५०,००० जनुकांचा आराखडा तयार करण्यात यश संपादन केले डी. एन् ए रेणूतील तीन अब्ज मुलभूत रासायनिक घटकांचा सुसंगत क्रम लावून जनुकीया आराखडा निर्माण करणे एक लक्षणीय वैज्ञानिक यश आहे. जीवतंत्राज्ञान तसेच वैद्यकीय उचार पध्दतीत या जनुकीय नकाशामुळे आमुलाग्र बदल अपेक्षित आहेत या जनुकीय माहितीवर आधारित वैद्यकीय शाखा उदयाला आली आहे. हजारो जनुकीय आजारावर नेमकी औषधे तयार करणे यथावकाश शक्या होईल.

मानवी जनुक प्रकल्प व सेलेरा जिनोमिक्स या संस्थाच्या संशोधनातून मानवी जनूक आराखड्याद्वारे डी एन् ए रेणूच्या अंतरंगातील जनुकीय माहितीचे प्रचंड भांडार उपलब्ध झाले आहे. मानवी जनुकांचा नकाशा करण्यासाठी सेलेरा निनोमिक्स कंपनीने मोठ्या प्रमाणावर संगणकाचा वापर केला आहे. हा नकाशा तयार करताना ५०० x १०१८ इतकी प्रचंड आकडेमोड करावी लागली असल्याचे स्पष्ट होत आहे. डी एन् ए रेणूतील चार मुलभूत घटकांच्या आधाराचया स्वरूपात जर मानवी जनुकांचा क्रम लिहिला तर जवळपास एक कोटी पानाचं पुस्तक भरेल किंवा २००० पेक्षा अधिक संगणक तबकड्या लागतील एवढ्या प्रचंड माहितीचे हे भांडार आहे.

संगणकात असलेल्या या माहितीमधील जनुकीय माहितीच्या भांडाराचा मानवजातीसाठी कसा उपयोग करायंचा यासाठी आत पर्यंत सुरू झाली आहे. जगभरात

Scanned with CamScanner

मानवी जनुकावर आधारीत उद्योग धंद्यातील अर्थिक गुंतवणूक वाढत आहे. मानवी जनुकांचा व्यापारी उद्दिष्टाकरीता वापर करण्यासाठी जगभर प्रचंड आर्थिक गुंतवणूक केली जात आहे. ही गुंतवणूक २५ कोटी डॉलर्स इतकी प्रचंड असुन येत्या पाच वर्षात जीव माहिती तंत्रज्ञानातील उलाढाल ९० अब्ज रूपया पलीकडे जाण्याची शक्यता आहे. आणि जगभरातील किमान ५० बहुराष्ट्रीय कंपन्या या क्षेत्रात कार्यरत असतील किंवा जनुकीय माहितीवर आधरित जगभरात १०० पेक्षा अधिक पेंटर (एकस्पे) मंजूर झाली आहेत आणखी ७००० हून अधिक जनुकांचा एकस्वासाठी मागणी करणारे अर्ज दाखल करण्यात आले आहेत. काही कंपन्यानी जनूक आरेखनांचा डाटाबेस विकण्यास सुरूवात केली आहे. तसेच जनुकाद्वारे निर्माण होणारी प्रथिने कुठली या विषयी ही डाटाबेस उपलब्ध करून दिला जातोय. अशा माहितीचा उपयोग औषध क्षेत्रात होऊ शकेल.

जनूक म्हणजे आज्ञावली असते. ही आज्ञावली प्रथिने तयार करण्याचे संदेश देतात. माणसामध्ये ८०,००० जनूके असावेत अशी कल्पना आहे. सर्व माणसामध्ये ९९.९९% जनूके समान असतात. दोन व्यक्तीत जनुकीय फरक असतो तो केवळ ०.१% या भिन्न जनूकीय आरेखनाचा उपयोग जनूकीय उपचार पध्दतीत औषध निर्मितीसाठी करण्या येऊ शकतो. प्रत्येक माणसातील अशा भिन्न जनूकीय रचनेमुळे विशिष्ट व्यक्तीसाठी विशिष्ट जनूकीय औषधाची निर्मिती करता येणे आत शक्य होणार आहे भविष्यात जनुकीय निदानाद्वारे कुठले औषध विशिष्ट व्यक्तिसाठी योग्य की अयोग्य हे ठरवता येईल.

मानवी शरीरातील डी एन् ए रेणूमधील अनुके विशिष्ट प्रकारची प्रथिने निर्माण करतात. जनूकांनी निर्माण केलेली ही प्रथिने शरीरातील विविध अभिक्रिया नियंत्रीत करतात. मानवी शरीरातील अभिक्रियात जनूकीय दोषामुळे विशिष्ट प्रथिनांची निर्मिती होत नसेल तर जनूकीय दोषामुळे शारीरिक व्याधी निर्माण होऊ शकतील. जनूकांची प्रथिने निर्मिचीची अभिक्रिया 'प्रोटिओमिक्स' शास्त्राद्वारे समजून घेतल्याने मानवी शरीरातील सदोष जनूकामूळे उत्पन्न होणारे अनेक रोग टाळता येतील. या पलिकडे जाऊन घेऊन जनूकीय दोष असलेल्या व्यक्तीस जर ते प्रथिन दिले तर जनुकीय दोषामुळे होणाऱ्या अनेक व्याधीवर मात करता येईल.

अनुवंशिक रोगांचे व दुषित जनूकांचे निदान करण्यासाठी मानवी जनूकीय नकाशावर आधारित ७४० जनूकीय चाचण्या विकसित केल्या गेल्या आहेत. अमेरिकेतील नॅशनल कॅन्सर रिसर्च इन्स्टिट्यूटमध्ये मानवी शरीरातील कॅन्सर पेशीत निर्माण होणाऱ्या आणि निरनिराळ्या कर्करोगात सक्रिय असणाऱ्या विभिन्न एम आर एन ए रेणूंचा अभ्यास केला जात आहे या संस्थेत कॅन्सरशी निगडित असलेली ५००० जनुके शोधून काढण्यात आली आहेत मानवी शरीरात कर्करोगाला कारणीभूत ठरणारी ५६९२ जनूके शोधून काढण्यात आली आहेत. त्यापैकी २७७ जनूके स्तनांच्या कर्करोगास कारणीभूत ठरतात. या २७७ जनूकाद्वारे तयार होणाऱ्या प्रथिनाशी संलग्न होऊ शकणारी रसायने स्तनांच्या कर्करोग टाळण्यासाठी वापरली जाऊ शकतील कोट्यावधी डॉलर्सची गुंतवणूक करून कॅन्सरशी संलग्न असणाऱ्या पेशीतील प्रथिनांचा शोध घेण्याच्या संशोधनास सुरूवात झाली आहे.

मानवी जीनोमा प्रकल्प ९७ टक्के पूर्ण झाला आहे. उरलेल्या ३ टक्के जनुकांचा नकाशा आय बी एम कंपनीचा 'ब्लूजीन' हा महाशक्तीमान संगणक येत्या ५ वर्षात पूर्ण करेल असे जाहीर झाले आहे. हा प्रकल्प पूर्ण झाला म्हणजे संजीवच्या आणि पर्यायाने मानवाच्या जीव चैतन्याचे रहस्य उलगडेल तसेच पुनरूत्पादन करून शकणारा आदिम सस्तन प्राणी उभय लिंगी होता की तर मादी हे अलग निर्माण झाले आणि ते कसे निर्माण झाले ह्या प्रश्नाचे ही गुढ उकलेल अशी अपेक्षा आहे असे जर खरोखर घडले तर ते एक महनीय यश म्हणता येईल.

जीनोम नंतर मानवी शरीरातील सर्व प्रथिनांचा नकाशा तयार करण्याचे संशोधन जोमाने सुरू होईल मानवी प्रथिनाचा नकाशा उपलब्ध झाल्यानंतर भविष्यात एका जनुका ऐवजी जीनोम पलिकडे जाऊन प्रथिनान जास्त महत्व प्राप्त होईल.

जनूक नकाशाचे संभाव्य परिणाम :

१) जनूकांची माहिती झाल्यामुळे अनुवंशिक रोग नेमके कशामुळे होतात, याचा निर्णय घेता येईल. जनूक उपचारामुळे या रोगावर मात करण्याची शक्यता निर्माण

झाली आहे.

२) गर्भातील जनूकांची माहिती घेतल्यास त्याचे जीवन काय असेल त्याला काय रोग होऊ शकतात काय ? याचा मागोवा घेता येईल व त्यानुसार पालकांना सल्ला देता येईल.

३) नकाशामुळे औषध कंपन्या नवनव्या औषधांची उत्पादने करू लागतील व उपचारांना चालना मिळेल.

४) माणसे नेमताना किंवा विमा उतरवताना त्यांच्या जनूक नकाशाची छाननी करून त्यांची नेमणूक करायची की नाही अगर त्याचा विमा उतरवायचा की नही हे विमा कंपन्या किंवा इतर कंपन्या ठरवू शकतील. या प्रकाराला अनेकांचा विरोध आहे. कारण त्यामुळे स्वातंत्र्यावर घाला येतो असे अनेकांचे म्हणणे आहे.

५) जनूक प्रकल्पामुळे नैतिक आणि सामाजिक क्षेत्रात ही मोठ्या प्रमाणावर उलाढाल घडून येतेय. जनूक आराखड्यामुळे आपली अनुवंशिक गुपिते आता गुप्त राहू शकणार नाहीत. जनूक नकाशामुळे मानवातील अनुवंशिक गुणधर्म एखाद्या उघड्या पुस्तकाप्रमाणे जगापुढे मांडली जातील आपली जनूकीय रहस्ये जगापुढे मांडायची की नाही हा एक नैतिक वादाचा मुद्दा बनतोय.

◆ ◆ ◆

मनुष्य जेव्हा-जेव्हा आत्मप्रेमाचे कवच फोडून बाहेरच्या विश्वाशी एकरूप होतो तेव्हा-तेव्हा प्रीतीचा खरा अर्थ त्याला जाणवतो या बाहेरच्या विश्वात रौद्र-रम्य निसर्ग आहे, सुष्टदुष्ट माणसं आहेत, साहित्यापासून संगीतापर्यंतच्या कला आहेत, आणि महारोग्याच्या सेवेपासून विज्ञानातल्या संशोधनापर्यंतची आत्म्याची तीर्थक्षेत्रं आहेत.

■ ■ ■

वि. स .खांडेकर

कॅरी बॅग : अ वरी

नविन बाळासाहेब खैरे

बी. एस. सी. - एक

वृक्षवल्लींचा संहार करून, निसर्ग संपत्तीची उधळण करून, खरामांसाचा चिखल करून मनुष्यप्राणी जर स्वर्गात जाण्याचे मार्ग शोधीत असेल तर मग नरकात जाण्याचे मार्ग कोणते असतील ?

मानवप्राणी हा भूतलाचा विश्वस्त होय. तळे राखणे ही त्याची प्रकृती, प्राण्याचे संवर्धन करणे ही त्याची संस्कृती होय. पण स्वतःच्या स्वार्थासाठी या दोन्ही भूमि सोडून तो पाणी चाखण्याची विकृती दाखवत आहे.

प्रकृती बिघडली आहे. सर्वत्र विकृती डोके वर काढते आहे. संस्कृतीच्या पुर्नस्थापनेसाठी पर्यावरणवादी जागल्याची भूमिका घेऊन 'जागे व्हा' बांग देत आहेत. गाढ झोपलेल्या समाजाला बळे बळे जागे करण्यासाठी शासन संस्था कायदे करत आहे; नवा युगधर्म स्थापन्याचा प्रयतन होतो आहे.

पर्यावरणाच्या असमतोलाचा उपसर्ग पुढील पिढ्यांना आणि मुक्या प्राण्यांना पोचू नये म्हणून. आपल्यातला ययाती मारला पाहिजे आणि आपल्यातला यती जागवला पाहिजे.

यासाठी आपणास प्लॅस्टीकच्या बकासूरला जमिनीत गाडले पाहिजे. कॅरी बॅगची 'वरी' संपवली पाहिजे आणि तिल 'सॉरी' म्हणून पळ काढावयास लावले पाहिजे. हा आजचा युगधर्म आहे.

औद्योगिक क्रांती झाली, नवी संस्कृती आली. 'अतिथी देवो भव' य चालीवर व्यापारी संस्कृतीने एक नवी म्हण रूढ केली, 'ग्राहक देवो भव' भक्ताला देव केंव्हा भेटेल, कसा भेटेल, कोणत्या रुपात भेटेल हे सांगता येत नाही. पण भक्ताने मात्र देवाच्या स्वागतास एव्हररेडी असावयास हवे. म्हणून विक्रेत्यारूपी भक्ताना ग्राहकरूपी देवाच्या स्वागतासाठी नेहमीच सिध्द असले पाहिजे, ही व्यापरी निती/बिझनेस सेन्स म्हणा ना वाढला.

या व्यवसायिक नितीचा/सेन्सचा, जर भक्ताकडे सेन्स नसेल तर ग्राहकदेव नाराज होणार म्हणून यान कोणत्याही वेळी, कोणत्याही ठिकाणी आणि कोणत्याही परिस्थितीत खरेदी सुलभ व्हावी म्हणून कॅरी बॅगरूपी प्रसाद जय्यत ठेवला, आणि ग्राहकदेवाची देवा.... देवा ही संस्कृती

Scanned with CamScanner

वाढली. याला एक कॅरी बॅग देवा....त्यालाएक कॅरी बॅग देवा... त्याला एक कॅरी बॅग देवा आणि भक्तसुध्दा म्हणू लागला. घेवा... घेवा... घेवा. देणारा देत गेला, घेणारा घेत गला आणि दोघानीही देता-देता देणाऱ्याचा हात घेतला. निसर्गमात्र आर्ततेने म्हणू लागला. 'मला वाचवा ! मला वाचवा !!'

औद्योगिक क्रांतीने अनेक अपत्यांना/आपत्तीना जन्म दिला. या अनेक अतत्यापैकी/आपत्तीपैकी एक अपत्य/आपत्ती म्हणजे प्लास्टिक/कॅरी बॅग होय. या प्लॅस्टिकचा/कॅरी बॅगच्यारूपाने 'वरी बॅग' म्हणून सर्वत्र संचार सुरू झाला आणि निसर्ग चक्रात बिघाड आला.

अगदी सकाळी उठल्यापासून ते रात्री झोपेपर्यंत आणि झोपल्यानंतरसुध्दा (उदा. कासव छाप अगरबत्ती, गुडनाईट इ.) अनेक वस्तू वापरतो. कांही वस्तू दीर्घायुषी असतात, कांही वर्षायुषी, तर कांही अल्पायुषी असतात. आज काल तर 'Use & throw' 'वापरा आणि फेका' छाप वस्तू बाजारात मिळतात. अशा अनेक वस्तू आपण दररोज वापरतो आणि दररोज कांही ना कांही कचऱ्याची 'निर्मिती' करतो. आणि म्हणतो Waste Take Rest या कचऱ्याची विभागणी दोन नैसर्गिक गटात होत. एका गटात जैविक/रिसायकल होणारे/Biodegradable घटक येतात. उदा. केळीच्या साली/भाज्यांचे देठ, लाकूड सामान्य इ. सारख्या वस्तू येतात. तर दुसऱ्या गटात अजेविक/रिसायकल न होणरे/ Non-biodegradable घटक येतात. उदा. प्लॅस्टीक,काच, रबर, धातू इ. चा समावेश होतो. शास्त्रीय शोधातून प्राप्त झालेला दुसरा गट आणि त्यातही प्लॅस्टीक/कॅरी बॅग हा घटक मोठ्या डोकेदुखीचा ठरला.

औद्योगिक क्रांतीपूर्वीही मानवी समाज आपल्या गरज भागविण्यासाठी अनेक वस्तूंचा वापर करीत होता. पण तो पर्यंत निसर्गाची प्रदाने ही मानव प्राण्याची आणि इतर सजीवांची आदाने होती तर यांची प्रदाने ही निसर्गाची आदाने होती. म्हणून निसर्ग आणि इतर सजीव यांच्यातील आदान-प्रदानाचे चक्र बेमालुमपणे चालू होत, ते परस्परांना पूरक होते. जसे-माती-गवत-गाईचे अन्न-शेण. परत माती-गवत-गाईचे अन्न-शेण-माती. थोडक्यात मातीतून येत होते, मातीत मिसळत होते. अर्थात य निसर्गचक्रता अनेक घटकांचा समावेश होता आणि तो परस्पराना पूरक आणि पोषकही होता.

औद्योगिक क्रांती झाली आणि मानवाची निसर्गाची गुपिते शोधण्याकडे बुध्दी झेपावली. या खटपटीत निसर्गाची अनेक गुपिते उघडली. पुढे पुढे म्हणत तो गुपितांच्या भोवऱ्यात अडकला. स्वसुखाचा लाभ हे त्याने आपले ध्येय ठरवले. हे करताना त्याने ''वृक्षवल्ली आम्हा सोयरे वनचरे'' या विचाराला सोडचिठ्ठी दिली. सृष्टीतील इतर सजीवांची/त्यांच्या सुखाची जबाबदारी आपणावर आहे. आपण निसर्गाचे विश्वस्त आहोत याचेही भान त्याला राहिले नाही. आपण लावत असलेले शोध मानवी समाजाच्या हिताचे तरी आहेत का ? याचा मागोवा घेण्याचे भानही त्याला राहिले नाही. स्वसुखाच्या नादात भावी पिढ्यांचे सुखही उपभोगतो आहोत आपण आपल्यातील यती/संस्कृती मारतो आहोत आणि ययाती वाढवतो आहोत/विकृती जपतो आहोत याचे भानही त्याला राहिले नाही. प्लॅस्टीकचा शोध लागे पर्यंत हे निसर्गचक्र निर्वेधपणे चालू होते. मानवाने शोणाच्या कुपीतून प्लॅस्टीकचा भस्मापूर बाहेर काढला, त्याला कामाला लावले आणि गोष्टीतल्या राक्षसाप्रमाणे हा भस्मासूर साऱ्या जीवसृष्टीला म्हणू लागला- 'मला काम दे नाही तर तुल मी खातो' आणि या प्लॅस्टीकच्याच एका घटकाने 'कॅरी बॅगने 'वरी' घरादरात आणली.

या प्लॅस्टीकरूपी भस्मासुराला कामाला लावणे, त्याला गाडणे आणि कॅरी बॅगला सॉरी म्हणून पळ काढावयास लावणे आणि 'वरी' बरी करणे, हा आजचा धर्म आहे. त्यासाठी आपल्याला काय केले पाहिजे या 'उच्चार' खूप पूर्वी म्हणजे १८९७ साली जर्मनीत ग्रीन्स/हरित या चळवळीने झाला आहे. १९७२ साली 'स्वीडनमध्ये स्टॉक होम कॉन्फरन्समध्ये 'विचार' झाला. The Only Earth' पुस्तकाच्यारूपाने रेने दुबो यानी जणू जाहीरनामा प्रसिध्द केला. १९९२ साली 'रिओ द जानेरा' (ब्राझील) येथून साऱ्या जगाला हाक दिली. जागल्याने जागे केले आता वेळ आली आहे प्रत्यक्ष 'आचाराची', तुमची आमची म्हणून प्रत्यक्ष आचाराला सुरूवात करण्याअगोदर या भस्मासूराचे स्वरूप आणि व्याप्ती समजावून घेणे योग्य.

आजपर्यंत अनेक अभ्यासकानी सांगितले आहे की, अनंतापासून या पृथ्वीवर सजीवांचा वास आहे, भूमातेन त्यांचे भरणपोषण केले आहे. औद्योगिक क्रांतीपूर्वीचा समाज सुसंस्कृत होता. 'जगा आणि जगू द्या' हा त्याचा नारा होता. म्हणून या समाजाने निसर्गात प्राथमिक गरजापुरतीच ढवळाढवळ केली. प्रकृतीची पूजा

Scanned with CamScanner

केली, संस्कृती जतन केली म्हणून निसर्गचक्र बिनबोभाट चालू राहिले. कचऱ्याचे ढीग (heaps) तयार झाले नाहीत कारण निसर्गचक्र सोपे आहे. सरळ आहे. कुठलाच पदार्थ सगळ्या जीवासाठी 'कचरा' नसतो. एकाचा कचरा Waste हे दुसऱ्याचे अन्न असते. या निसर्गचक्रात सजीव-नीर्जीव गुंतलेले असतात.

शिक्षण उदंड झाले. शास्त्रीय शोधांचे अनेक गड जिंकले. पण शिक्षणाबरोबर मानव सुसंस्कृत झाला नाही. माणसाच्या वागण्याचे वर्गीकरण करताना ते प्रकृती, विकृती आणि संस्कृती या शब्दात केले जाते. निसर्गनियमाप्रमाणे वागणे म्हणजे प्रकृती. प्रकृतीवर संस्कार केल्यानंतर होते ती संस्कृती. आणि ज्या मनावर संस्कार झाले त्या म्हणतात सुसंस्कृत मन. शिक्षणातून मानव सुसंस्कृत झालाच नाही, तो 'राक्षसाला' हा दिली. कारण मन स्वभावताच चंचल आहे. त्याची धाव प्रकृतीकडे असते आणि त्याहीपेक्षा जास्त विकृतीकडे असते. विकृती म्हणजे निसर्गनियमाविरूध्द वागणे होय. सुसंस्कृत मनही माया, मोह, मत्सर यासारख्या प्रभावाखाली गेले की त्याची घसरण प्रकृतीकडून विकृतीकडे होण्यास वेळ लागत नाही. पहा ना....

अहो, या शोधाच्या कुपीतून बाहेर पडलेल्या या प्लॅस्टीकरूपी भस्मासूराने आसेतू-हिमालयच नव्हे तर सातासमुद्रपलीकडे जाऊन आपले अधिराज्य प्रस्थापित केले आहे. चराचराला व्यापून राहिला आहे. आणि ही कॅरीबॅग तर नारदासारखी तिन्ही लोकांत (जमिनीत, जमिनीवर आणि आकाशात) निवैधपणे वावरते आहे. कोणतेही नगर घ्या, गाव घ्या, वाडी घ्या, जंगल घ्या, अभयारण्य घ्या, पर्यटन स्थळ घ्या, धर्मस्थळ घ्या, गुरुद्वारा, मंदिर, चर्च, मशिद घ्या, सागर घ्या, अलीकडे विहिरीत सोडलेल्या घागरीत देखील सागर भरणार नाही तर कॅरी बॅग भरेल. उकिरडा जरी परतलात तरी प्लॅस्टीकरूपी नरकासूर वर डोके काढील. कॅरी बॅग हळूच डोकावले. म्हणूनच म्हणतो या सर्वांच्या अंगाखांद्यावर, पायाखाली, डोक्यावर, झाडा-फांद्यावर ही हिताच वास ! जो पर्यंत तिला 'दुर्वास' भेटत नाही आणि या 'कॅरी बॅगला' आपण bury करत नाही आणि प्लॅस्टीकरूपी भस्मासूराला पाताळात गाडत नाही तो पर्यंत यांचा हा वास असच चालू राहणार ! आणि पृथ्वीवरील सजीवाना 'दे माय धरणी ठाय' म्हणावयास लावणार.

निसर्गाचा समतोल बिघडू नये, पर्यावरणाची हानी होऊ नये, वन्य जीवांना सुखासमाधानाने जगता यावे म्हणून अभयारण्ये साकारली. पण तिथंही या नरकासुराने/कॅरी बॅगने आपला प्रवेश केलाच. या कॅरी बॅगने Worry निर्माण केलीच. अभयारण्यातील प्राण्यानासुध्दा जाणारे पर्यटक आपल्या बरोबर अनेक वस्तू घेऊन जातात. निसार्गाचा आनंद लुटतात, बिस्लेरीच्या बाटल्या फुटतात, पार्ट्या झोडल्या जातात, आईस्क्रीमचे कप फुटतात सिंथेटीकच्या प्लेटस उडतात. या साऱ्यांचे ढीग माग राहतात. त्यांचा खेळ होतो-वेळ जातो, पण वन्य पशुपक्षांचा जीव जातो.

हो, आठवल ते सांगतो जागतिक पातळीवर पर्यावरण रक्षणाचे कार्य करणाऱ्या संस्थेची महाबळेश्वरच्या जंगलात पोलो ग्राऊंडवर ओपन-एअर-मिटींग होती म्हणे ! बोलून चालून जागतिक पातळीवर कार्य करणाऱ्या संस्थेतील निसर्ग प्रेमीच ते, पोले ग्राऊंडवर मिटींगसाठी चार चाकीतून गेले म्हणे. मिटींग वगैरे झाली म्हणे, मागे उरल तो बिस्लेरी बाटल्या, आईस्क्रीमचे कप आणि सिंथेटीक प्लेटसचा ढीग म्हणे. महत्वाची गोष्ट म्हणजे हा कचरा जगात दुर्मिळ होत असलेल्या सदापर्णी जंगलात पडला होता म्हणे. वारे, निसर्ग प्रेम, जोडणे राहिलेच तोडणेच जमले. निसर्ग राजा, त्यांना क्षमा कर, ते काय करतात त्याना कळत नाही. दुसरे काय ?

शहरवासीयाना प्लॅस्टीकच्या निसर्गावर होणाऱ्या परिणामांची तितकीशी कल्पना नाही. कारण निसर्गाशी त्यांचा फार कमी संबंध येतो. त्यांचा संबंध फार तर नगरातील बागेपुरता आणि कधी मधी पाहुण्याबरोबर प्राणीसंग्रहालयापुरता (असेल तर) अहो, आंबोली जवळून वाहणाऱ्या एका नदीचे नव्याने नामकरण झाले, नदीला 'प्लॅस्टीकची नदी' असे नाव दिले. कारण काय म्हणाल तर नदीच्या दोन्ही काटावरच्या झाडावर लटकलेल्या प्लॅस्टीकच्या पताका नदीच्या पात्रात आणि काटावर असलेला प्लॅस्टीक पिशव्यांचा सुकाळ दुसरे काय ? पण हेच दृश्य कांही काळ असेच राहिले तर जलचर संपतीचा, जलसंपतीचा ऱ्हास होईल, झाडे गुदमरीतल, वर्षायु वनस्पती दिसेनाशा होतील नामशेष होतील. पण चिंता कुणाला ? आणि का ?

अहो, पुणे म्हणाल मग तिथ काय उणे. खर आहे ते. पुणे शहरातील एका पहाणीचा जरी अभ्यास केला तरी या प्लॅस्टीकरूपी भस्मासूराचे/कॅरी बॅगरूपी 'वरीचे'

Scanned with CamScanner

महाभयंकर स्वरूप लक्षात येण्यास खूप मदत होईल. पुण्यात दररोज ९००० किलो भरतील एवढ्या दुधाच्या रिकाम्या प्लॅस्टीकच्या वापरल्या जातात. एक दूध जर पुण्यात दररोज एवढा कचरा तयार करते तर दिवसभरात विविध कारणासाठी इ. किती कचरा निर्माण होतो असे गृहीत धरण्यात अडचण नसावी. एका दिवसाचा कचरा ६३,००० किलोचा आणि तोही प्लॅस्टीक बॅग्जचा तर एका वर्षाचा... सुमारे २ कोटी ३० लाख किलो फक्त प्लॅस्टीकच्या इतर भाईबंदाचा उदा. प्लॅस्टीक बाटल्या, प्लॅस्टीक वेष्टने आणि इतर अजैविक पदार्थांचा उदा. रबर, काच, धातु इ. चा विचार सोडाच ! कचऱ्याचा एक हिमालय रचल जातोय. कितीही 'निर्मिती.'

या कॅरी बॅग्ज पुणेकर घरी आणणार, कार्यालयाच्या आवारात घेऊन जाणार, पिकनिकला जाणार, पिशव्या रिकाम्या करणार 'वापरणार आणि फेकणार' मग या बॅग्ज 'कटीपतंगाप्रमाणे' पुणे शहरात आणि परिसरात मुक्त संचार करणार आणि मग पुण्याचेही 'प्लॅस्टीकचे महानगर' असे नामकरण होणार ! मग म्हणा ना- 'त्याला काणे आणि काया करणार ?' खेदानेच म्हणावेसे वाटते की, सारीख पर्यटन केंद्रे, अभयराण्ये, सार्वजनिक ठिकाणे, मंदिर, मसिद्दी, गुरूद्वारे, चर्चीस इ. सर्वच धार्मिक स्थळे प्लॅस्टीकची छोटी-छोटी बेटेच झाली आहेत. शीख धर्मीयांचे पवित्र देवस्थान हेमकुंड येथील हा कचरा उचलण्यास आयुष्यही पुरणार नाही. मग बोला ?

प्लॅस्टीकचा अतिरेकी वापर हा निसर्गावरचा आघातच आहे. झाडावर अडकलेल्या कॅरीबॅगमध्ये वारा शिरतो, बॅगचे फुगे होतात त्यांच्यातून चित्रविचित्र आवाज निघतात. पशुपक्षी घाबरतात. पक्षी अशा झाडाकडे फिरकत नाहीत. फांद्यावर बसत नाहीत. आपला 'पोर' खेळ होतो अन् पक्षीगण निर्वासित होतो. मानव प्राणी आपल्या घरांना मिती सुंदर सुंदर नावे देतो- 'मनोराज्य', 'जीवशांती', 'स्वप्न', 'आसरा', 'निवार' इ. आणि आपल्या कृतीने मात्र निसर्गातील पक्षांची शांती भंग करतो. त्यांची स्वप्ने भंग करतो, त्यांचा निवारा मोडतो आसरा तोडतो, त्यांना मरणप्राय यातना देतो, आणि स्वतःला 'विचारशी प्राणी' म्हणवून घेतो. आता यात शेतकरी आणि त्याची शिवारेही मागे नाहीत. आजकाल शेतकरीही पक्षापासून आपल्या पिकांच रक्षण करण्यासाठी कॅरी बॅग्ज लटकावतात आणि टेपमधील फिती बांधतात. आवाजाला पक्षी घाबरतात. ज्वारी बाजरीचे रक्षण करूण घेतात. बिचारे पक्षी म्हणत असतीलही 'आम्ही काय कुणाचे खातो रे, निसर्ग आम्हाला देतो रे' पण ऐकूण कोण घेतो ?

आता चला जाऊ परत थोड गावात कॅरी बॅगा घरी येतात. त्या वापरल्या जातात, आणि तेवढ्याच सहतेने त्या बाहेरही फेकल्या जातात. कांही बॅगा डस्टबीन होतात, त्या कचऱ्याने भरल्या जातात. सकाळीच दूध आणायला जाताना, आपल्या घरापासून थोड्या अंतरावर रस्त्याकडेला ठेवल्या जातात. थोड्याच वेळात कावळे जमतात, अन्नाच्या शोधात पिशव्या फाडतात. घाण पसरते. गाय येते, शेळी येते, भाजीचे देठ, केळीची सालं खाता खाता कॅरी बॅग ही पोटात जाते. थोड्याच दिवसात गाय-शेळी निऽऽ घूऽऽ नही जाते.

वारा येता याच बॅगा इकडे मिकडे वाहून नेतो. गटार भरतात ती तुंबतात, पाणी अडवल जात, गटारी वाहायला लागतात, डबकी साचतात. डास, माशा वाढतात. पाण्याच प्रदूषण होत, दूषित पाणी नळाला येत. तेच पाणी पिण्याला स्वयपाकाला वापरले जाते. अतिसार, कावीळ यांच्या साथी येतात. हिवताप, खोकला यासारख्या व्याधी डोकेवर काढतात. बकाल वस्त्यात दलदल साचते दुर्गंधी वाढते अनारोग्याचे साम्राज्य पसरते. प्लॅस्टीक जाळल्याने विषारी वायुमुळे कॅन्सर व फुफ्फुसाचे रोग होतात. प्लॅस्टीक जमिनीत गाडल्यास अशा जमिनीत कित्येक वर्षे साधे गवतसुध्दा उगवत नाही. हे सारे अनर्थ कशामुळे ? फक्त एका कॅरीबॅगमुळे !

आता प्रश्न आहे तो या कॅरीबॅगच्या अश्वमेघाची घौडदौड थांबवण्याचा, प्लॅस्टीकच्या साम्राज्याला हटवण्याचा, या भस्मासूला गाडण्याचा, कॅरी बॅगला निसर्गाचा समतोल राखण्याचा पर्यावरण जतन करण्याचा, निसर्ग चक्र निर्वेधपणे चालू ठेवण्याचा. चला तर मग......

आज खरी गरज आहे 'इकॉलॉजीकल सेन्स' वाढवण्याची, पर्यावरण सांभाळण्याची यासाठी आपल्याला काय काय करता येईल हे पाहण्याची......

१९७२ च्या 'स्टॉक होम परिषदे' नंतर पर्यावरण ह्या विषयाचे गांभीर्य जगाने ओळखले. लगोलग १९७६ साली भारताने स्वतःच्या घटनेत 'पार्ट ४ अ' नवीन घालून त्यात '५१ अ' प्रमाणे दहा कर्तव्ये सांगितली आहेत. त्यात अरण्ये, तळी, नद्या आणि वन्यजीव इत्यादींचा समावेश असलेल्या नैसर्गिक पर्यावरणाचे रक्षण करणे आणि त्यात

Scanned with CamScanner

सुधारणा करणे आणि सजीव प्राण्याबद्दल सहानुभूती ठेवणे इ. गोष्टींचा समावेश आहे.

आपल्या देशातील हिमाचल प्रदेशात प्लॅस्टीक टाकण्यावर बंदी आणणारा कायदा केला आहे. अशा प्रकारचा कायदा करणारे हिमाचल प्रदेश हे पहिले राज्य ठरेल आहे. महाराष्ट्र राज्यानेही जून २००० मध्ये जी. आर. काढला २० मायक्रॉन जाडीच्या पिशव्या वापरण्याची सक्ती केली. ही लढाई कायद्याची झाली.

निसर्गप्रेमी, पर्यावरण बंदी संघटनाही आपल्या परीने कार्य करताहेत. एवढ्याने ही लढाई होणार नाही. सारी चक्रे उलट्या दिशेने फिरवली जावीत असा हेतूही नाही. आपल्याला आपले मन संयमित आणि संस्कारी करावयास हवे. तुम्ही आम्ही हे... हे... करू शकतो.

१) कचऱ्याचे प्रदूषण टाळण्याचा उत्तम उपाय म्हणजे कचऱ्याची निर्मितीच टाळणे ही होय. कचरा करणे ही एक मानसिक प्रवृत्ती असून ती दूर करावयास हवी. लोक म्हणत असत 'जेवलेले ताट न जेवलेल्या ताटासारखे असावे.' पंचतारांकित संस्कृतीने ही संस्कृती जपावयास हवी.

२) जुन्याचा पुर्णवापर हा आपल्या संस्कृतीत रूजलेला एक संस्कार आहे. एखाद्या वस्तूचा एखादा भाग खराब झाला की, ती आपण फेकून देतो. जुन्या काळात अशा वस्तू जतन करण्याची प्रवृत्ती होती, ही प्रवृत्ती लोप पावत चालली आहे. तिचे आपण जतन केले पाहिजे. दुसऱ्या महायुद्धात बेचिराख झालेल्या एका राष्ट्राने जनतेला आवाहन केले टाकाऊ लोखंड जमा केले आणि त्यातून ७-८ रेल्वे इंजिने बांधली, 'टाकाऊ तून टिकाऊ' वस्तू तयार होतात ही जाणीव वाढीस लावली पाहिजे.

३) काचा प्लॅस्टीक इ. पदार्थ घरात वेगळे ठेवून भंगार गोळा करणाऱ्यामार्फत ते रिसायकलिंगला दिल्यास ते परत कच्चा माल म्हणून वापरता येतील. यामुळे दुर्मिळ खनिज संपत्तीचा, वीज, पाणी या सर्वांचीच बचत होऊ शकते. उदा. पुण्याच्या लॉ कॉलेज रोडवरील कांचन गल्लीचा उपक्रम या गल्लीने कचराकुंडीला सुट्टी दिली. कचरा घरी साठवला भंगारवाल्याना दिला, त्यांचा कचराकुंडीचा संबंध तुटला. आणि पूर्वीच्या तुलनेने त्याना सन्मानाचे जीवन जगता येऊ लागले. पर्यावरणही सांभाळता आले. 'आमके आम गुटलीके दाम' असे झाले.

४) रद्दीच्या दुकानाप्रमाणे प्लॅस्टीकची रिसायकलिंगची दुकाने निर्माण व्हावीत.

५) रिसायकलिंग न होणारे प्लॅस्टिक जादा किंमत मिळत नाही म्हणून भंगारवाल्याकडून उचलले जात नाही, असे प्लॅस्टीक इतस्तता न फेकता कचरापेटीत टाकावे.

६) खरेदीसाठी बाहेतर जाताना कापडी पिशवी बरोबर न्यावी.

७) वेष्टनचा माफक वापर करा. दैनिक कचऱ्याचा ७% भाग वेष्टनाचा असतो. खरेदी केलेल्या वस्तू नेहमीच वेष्टनात असतात, वेष्टने वस्तूच्या सुरक्षिततेला, भेसकीस आळा म्हणून आवश्यकही असतात. वस्तू घरीआणल्यावर वेष्टने अनावश्यक ठरतात, ती कचऱ्यात फेकली जातात. नदी, नाले, समुद्र, खाड्या यांत तरंगणाऱ्या प्लॅस्टीकच्या पिशव्या दरवर्षी २० लक्ष पक्षी आणि जलचर प्राण्यांच्या मृत्यूस कारणीभूत ठरतात. म्हणून कमी वेष्टन असलेली वस्तूच खरेदी करा. अनावश्यक वेष्टन विक्रेत्यास/कंपनीस परत करा. कमी वेष्टन वापरणाऱ्या कंपनीला स्तुतीपर पत्र लिहा. 'वापरा व फेका' अशा वस्तू वापरू नका.

९) कचऱ्यासाठी कायमस्वरूपी भांडे वापरा, प्लॅस्टीक पिशव्या वापरू नका.

१०) पार्सल पिशव्या/पेट्या परत वापरात आणा.

११) स्वत:च्या पिशव्या आणणाऱ्या ग्राहकांना किंमतीत सूट द्या.

१२) विद्यार्थ्यांच्या मनावर स्वच्छतेचे महत्व बिंबवा त्याना पर्यावरण मोहिमेत सामील करून घ्या.

१३) निसर्गाला संसदेचा कायदा, मायक्रॉनची भाषा समजत नही. २० मायक्रॉनपेक्षा जास्त जाडीच्या प्लॅस्टीक पिशवीतील शिल्लक अन्न खाताना गाय पिशवीवरचा मजकूर वाचू शकत नाही. म्हणून अशा पिशव्या अस्ताव्यस्तपणे फेकू नका, गायीच्या गळ्याला फास लावू नका.

१४) प्लॅस्टीक गोळा करणारी कार्यक्षम यंत्रणा उभी करता येईल.

१५) प्लॅस्टीकचे बारीक बारीक तुकडे करून डांबरात मिसळून रस्ते बांधता येतील, चट्या विणता येतील, बैठका तयार करता येतील.

अशा तऱ्हेने तुम्ही-आम्ही सारे गाडगे बाबा होऊया, प्लॅस्टीकला गाडूया, त्याला पळवून लावूया, गाव, शहकर, परिसर स्वच्छ ठेवू या आणि पर्यावरण जगवू या आणि पर्यावरणाच्या या अभियानात सामिल होऊया.

◆ ◆ ◆

Scanned with CamScanner

सावधान ! माहिती आणि तंत्रज्ञान

आनंदा निंगाप्पा कांबळे
एम. ए. - दोन

रोज नवनवे शोध लागताहेत. माहिती आणि तंत्रज्ञान यांच्या सहाय्याने माणूस प्रगतीची उत्तुंग भरारी घेतो आहे. चंद्रावर मानवाने पाय ठेवला मंगळवार यान पाठवून तिथल्या पाण्याचा शोध लावला. तिथे वसाहती स्थापण्याची भाषाही चालू आहे. मानवी जनुकाचा ९७% नकाशाही तयार करण्यात मानवाला यश आले आहे. आजच्या माहिती आणि तंत्रज्ञानाच्या प्रसारामुळे जागतिकीकरणांची प्रक्रिया गतिमान झाली आहे. माहिती आणि तंत्रज्ञान प्रभावशाली आहे. यात वाद नाही. पण माहिती तंत्रज्ञान म्हणजे जादूचा दिवा असा भास तयार केला जातो त्याची उपयुक्तता मानवाच्या दृष्टीने कितपत योग्य आहे. आजच्या आधुनिक मानवाला पेलेल का ? हा मुलभूत प्रश्न निर्माण झाला आहे. केवळ माहिती-तंत्रज्ञान म्हणजे श्रीमंत होण्याचा नवा मार्ग सापडला आहे का ? येणाऱ्या नवीन शतकात गरीब-श्रीमंत अशी विषमतेची दरी निर्माण झाल्यास माणसा-मणसातंर्गत समस्याची मीमांसा केली जात नाही. या सर्व विकासाचे परिणाम मानवी जीवनावर विनाशकारी होणार नाहीत का ? याची चचृा होण आवश्यक वाटते.

आजच्या यांत्रिक युगात यंत्र राक्षसाप्रमाणे वागत आहे. आधुनिक समाजाचं खरं स्वरूप उघडकीस येत आहे. आधुनिकतेच्या प्रदर्शनामुळे मानवता लोप पावत चालली आहे. आज माणसं इतकी कृत्रिम जीवन जगत आहेत की, त्यांना स्वभाव धर्माचा विर पडत चालला आहे. डॉट कॉम, इ. मेल इंटरनेट, बेबसाईडच्या जगात राष्ट्राभिमान आणि नैतिक मुल्यांचा विचार होणार नाही. देशकाल-स्थळाच्या मर्यादा जाऊन जग एकमेकाजवळ आले आहे, पण माणूस जवळ आला नाही. प्रगतीच्या पटीत भरमसाठ प्रश्नांची वाढ होत आहे. समाजातील कोणत्याही एका प्रश्नाला निश्चित उत्तर मिळत नाही.

मानवाने इतकी प्रचंड प्रगती केली की त्याला जे काही हवे ते सगळ मिळू लागलं तरी ही माणसाची गरज संपत नाही. माणसं सुखी आणि संतुष्ट दिसत नाहीत. सुखसाधनाची रेल चालू आहे. त्यातच माणसाच्या मानसाण भूतासारखा नंगानाच चालू आहे. कदाचित साधनाच्या गर्दीत मानवाचा जीव गुदमरून जाईल. मानव्य संपून जाईल असे पशुत्व मानवाच्या वाट्याला येण्यास विलंब लागणार नाही. आजच्या फॅशनवर्ल्ड मध्ये माणुसकी शब्द वावडा बनत चालला आहे.

भारतातील आजची स्थिती शरमेने मान खाली घालावी इतकी दैनिय अवस्था आहे. आपली सोज्वळ, संयमी संस्कृती पाश्चात्य देशात विकासित होत असताना भारतात मात्र पाश्यात्य देशात विकसित होत असताना भारतात मात्र पाश्यात्य देशातील लोकांची उघडी-नागडी संस्कृतीने भारतात मुळ धरून वटवृक्षात विस्तारत आहे प्रसार माध्यमानंतर समाजस्वास्थाचा विचारच सोडला आहे. दूरदर्शन, चित्रपट, विनोदी व फार्सिकल नाटके, लोकप्रिय कांदबऱ्या, रंगीत पुरवण्या यांच्या बदललेल्या स्वरूपामुळे नवीन पिढीची अभिरूची बदलून नैतिक मुल्यांचा ऱ्हास करण्याची जबाबदारी माहिती-तंत्रज्ञानाच्या आधाररने प्रसारमाध्यमानी स्वीकारली. त्यामुळे आज जन्माला आलेले प्रत्येक मूल देखील आईला पाहून दिल तो पागल है, कहो ना प्यार है म्हणू लागत निश्चितच आज माणुसकीचा ऱ्हास तर झालाच पण माणूसकी पुर्णत: विधवा होऊ लागली. याला जबाबदार वर्तमान आहे. क्षणाक्षणाला माणसाचे जीवन धोक्याच्या वळणावळणावरून प्रवास करत आहे. बोथट झालेल्या मनाला रोजरोजच्या बातम्या अंगवळणी पडत आहेत. खुन, दरोडा, बलात्कार, अत्याचार, हिंसाचार, एकतर्फी प्रेम इ. घटनांची वाढ होत आहे. मगआपले उद्याचे भवितव्य काय असू शकेल माणूस माणसांचा अंकित असेल का ? आता आपल्याला हे सारे कुठे तरी थांबवावे असे वाटत नाही का ? माणुसकीचा ऱ्हास केवळ माहिती-तंत्रज्ञानामुळेच झाला असे नसून सर्वच क्षेत्र या घटकाला गुन्हेगार आहे. हे आपल्याला मान्य करावे लागेल.

शा शतकाच्या शेवटच्या टप्प्यात विज्ञान तंत्रज्ञानाने, संगणक शास्त्राने प्रगतीचा कळस गाठला आहे. या प्रगतीमुळे प्रगत राष्ट्रामध्ये सोन्याचा धूर निघत आहे. माहिती तंत्रज्ञानात भरारी मारून देखील माणसातील 'माणूसपण' हरवत चालले आहे. विज्ञानाचा अथवा तंत्रज्ञानाचा वापर माणसाच्या सुखापेक्षा संहारासाठीच अधिक होतो आहे. ही दुर्देवाची गोष्ट आहे. नुकताच संयुक्त

Scanned with CamScanner

राष्ट्रसंघाने आपल्या अहवालात आकडेवारी दिली आहे. ती वाचल्यानंतर मन सुन्न होते. या आकडेवारीनुसार ९० च्या दशकात यादवीमुळे जगात ५ कोटी लोकांना घरे सोडावी लागली. आज ही १० कोटी लोक रस्त्यावर आहेत. ८ कोटी ते ११कोटी ५० लाख मुली व महिलावर बलात्कार होत आहेत. गेल्या दशकात ५० लाख नागरी युध्दात ५० लाख ठार आणि ६० लाख जखमी झाले. आज ही दररोज ३० हजार बालके विविध कारणांनी मृत्युमुखी पडतात. ही आकडेवारी पाहील्यानंतर विज्ञानांचा किंवा तंत्रज्ञानांचा वापर करून माणूस माणसाचा शत्रू झाला. यात नवीन कांहीच नाही.

माहिती-तंत्रज्ञानाने साधन संपत्ती निर्माण झाली. त्या साधनांनी श्रीमंती आणली पण सुख व समाधान हरवले. साधनांच्या गरड्यात माणूस स्वतःच एक भावना विरहित साधन (यंत्र) बनला आहे. आज मानव भौतिकदृष्ट्या खूप मोठा झाला. पण सांस्कृतिक व नैतिक दृष्ट्या तो तळाला चालला आहे. यातूनच होणारा त्याचा विकास हा विकृतीचा पोषक आहे. वाढत्या भोगवादी संस्कृतीचा परिणाम हा की माणूस माणसाचीच हत्या करायला सरसावतो आहे. भोगाला नाकारणे चूक आहे. वि. स. खांडेकर एके ठिकाणी म्हतात ''भोगाला जर विवेकाची जोड दिली तर भोगही सुंदर बनतो'' यावर सर्वांचा विश्वास आहे.

आज निखळ इहवादामुळे मानवी जीवनात पोकळी निर्माण होत आहे. माणसाचे जीवन काव्यावाचून सुन्न सुन्न झाला आहे. बदलेल्या मानवी जीवनातील संदर्भ लक्षात घेऊन 'जगा आणि जगु द्या' हाच मंत्र जगात एक मुखाने देवूया शस्त्र, वाद, यंत्रवाद, प्रभुत्ववाद बरोबर मानवता वाद ही काळाची गरज आहे. ''सुवर्ण युगापेक्षा मानव्याचे युग श्रेष्ठ आहे'' हाच विचार दादा धर्माधीकारींनी मानवतेच्या युगाच्या निर्मितीसाठी जगाला संयुक्त कुंटुंबाचा दर्जा दिला आहे. आज आपल्याला माणुसकीचे गौरीशंकर गाठायचे आहे. विज्ञान माहिती-तंत्रज्ञानाबरोबर मानवाच्या संसार थाटावयाचा आहे. माणसातील माणुसकीचा संदेश पोहचवीण्यासाठी विवेक बुद्धीचा वापर करून मानव कल्याणार्थ विज्ञान-तंत्रज्ञान वापर होणे आवश्यक आहे.

जय मानवता ! जय भारत !!

◆ ◆ ◆

एन्. एस्. एस्. : काळाजी नितांत गरज

बाबासाहेब बाळगोंडा पाटील
बी. ए. - दोन

राष्ट्रीय सेवा योजनेची विशेष श्रमसंस्कार शिबीरे नोव्हेंबर ते जानेवारी या कालावधीत घेतली जातात. राष्ट्रीय सेवा योजना कार्यक्रमानुसार प्रत्येक विद्यार्थ्याला समाजसेवा करण्याची संधी प्राप्त होते. या कार्यक्रमातून अनेक मान्यवर, प्रतिष्ठित साहित्यिक यांचे अनुभव, मार्गदर्शन विचार प्रत्यक्ष ऐकायला मिळतात. या कार्यक्रमातूनच विद्यार्थ्यांची देशाविषयीची निष्ठा, अभिमान वाढण्यास मदत होते. या योजनेतील सहभागी विद्यार्थ्यांचे व्यक्तिमत्त्व समाजसेवेच्या माध्यमातून विकसित व्हावे हे या योजनेचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. त्यामुळे ही योजना आजच्या काळाची अत्यावश्यक गरज बनली आहे.

देशातील युवक-युवतींचा लोककल्याणाच्या कामी सहभागी मिळावा, यासाठी त्यांच्यात स्वावलंबन, चारित्र्यवर्धन व सामाजिक बांधिलकीची भावना निर्माण करण्यात राष्ट्रीय सेवा योजनेचा सिंहाचा वाटा आहे. शिवाजी विद्यापीठाच्या एन्. एस्. एस्. विभागाने इतर विद्यापीठांच्या तुलनेत सर्वाधिक १०९ विशेष श्रमसंस्कार शिबिरे यशस्वी पार पाडली. याही वर्षी श्रमसंस्कार शिबिरे मोठ्या थाटामाटात पार पडत आहेत. शिवाजी विद्यापीठाच्या एन्. एस्. एस्. ला हार्दिक शुभेच्छा दिल्या. पण शिक्षण क्षेत्रातील एकाने एन्. एस्. एस्. ला गतसाली पांढरा हत्ती म्हणून संबोधल... तसा मी एन्. एस्. एस्. चा स्वयंसेवक, मला राग येणे स्वाभाविकच. पण ''विचार करा अन् मगच कृती करा'', ''जगा आणि जगू द्या'' असा संदेश देणाऱ्या एन्. एस्. एस्. चे माझ्यावर संस्कार होते. मी शिवाजी विद्यापीठाच्या एन्. एस्. एस्. चा अभ्यास करण्यास सुरुवात केली.... इतिहासाची पाने चाळताना एन्. एस्. एस्. च्या यशोगाथेचा एक एक अध्याय समोर येऊ लागला. एन्. एस्. एस्. म्हणजे पांढरा हत्ती नव्हे तर समाजसेवेचा वारु आहे... असेच अभ्यासांती म्हणावे लागेल.

Scanned with CamScanner

शिवराज

शिवाजी विद्यापीठाच्या राष्ट्रीय सेवा योजनेचा प्रवास तिच्या स्थापनेपासून आजगालायत अखंडपणे सुरू आहे. भारत सरकारच्या मनुष्यबळ विकास मंत्रालयातर्फे या योजनेच्या रौप्य महोत्सवी वर्षात प्रदान करण्यात आलेला, ''इंदिरा गांधी राष्ट्रीय सेवा योजना प्रथम पुरस्कार'' या विद्यापीठ कार्यक्षेत्रातील मुधोजी महाविद्यालय फलटणाला मिळाला आणि या युनिटचा कार्यक्रम अधिकारी म्हणून प्रा. सुधीर इंगळे यांना मिळाला. सर्वोत्कृष्ट कार्यक्रम समन्वयाचा पुरस्कार आजवर अनेक स्वयंसेवकांनी मिळविले. आहेत या पुरस्कारांनी शिवाजी विद्यापीठ राष्ट्रीय सेवा योजनेचे श्रेष्ठत्व सिध्द केले आहे.

महाविद्यालयीन युवकांच्या श्रमशक्तीवर आणि कल्पना शक्तीवर आधारलेली ही योजना खऱ्या अर्थाने शासन प्रशासन आणि शिक्षण यांचा समन्वय साधून लोकांच्या मनात भावनिक बंधारे बांधण्याचे काम करत आहे आणि त्याचबरोबर विद्यार्थी, कार्यक्रम अधिकारी, प्राचार्य यांच्या व्यक्तिमत्व विकासाबाबतही या योजनेने महत्वपूर्ण भूमिका बजावली आहे. वक्तृत्व, कर्तृत्व आणि नेतृत्व या गुणांच्या वाढीबरोबरच परस्पर स्नेहभाव आणि सामंजस्य निर्माण करण्याचे काम ही योजना करीत आहे. आजमितीला राष्ट्रीय सेवा योजना ही केवळ योजना न राहता राष्ट्रीय सेवा चळवळ बनली आहे, असे म्हंटले तर वावगे ठरणार नाही. या योजनेचे विद्यार्थी केवळ श्रमदान करत नाहीत तर श्रमदानाचा विचार निर्माण करतात. या योजनेचे स्वयंसेवक केवळ गृहसफाई करत नाहीत तर सार्वजनिक स्वच्छतेचा विचार लोकांच्या मनात रूजविण्याचे कार्य करतात. हसत-खेळत, गाणी गात, मिरवूणक, दिंडीने व्याख्यानातून, पथनाट्यातून, मूकनाट्यातून आणि प्रत्यक्ष कृतीतून प्रभावी जनजागरणचे कार्य ही योजना अखंडपणे करीत आहे.

या योजनेवर जेवढी आर्थिक गुंतवणूक केली जाते, त्यापेक्षा कितीतरी जास्त किंमतीची कामे या योजनेचे स्वयंसेवक नियमित कार्यक्रम आणि विशेष शिबीरात फक्त श्रमदानातून उभी करत असतात आणि या योजनेतून घडलेले सुसंस्कार आणि श्रमप्रतिष्ठा जपणारे स्वयंसेवक ही आपल्या देशाची जमेची बाजू आहे. छत्रपती शाहू महाराजांच्या विचारांचा वारसा सांगणारी ही भूमी आहे. रणरागीणी ताराराणी आणि झाशीची राणी लक्ष्मीबाईची ही जन्म आणि कर्मभूमी, क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले यांच्या व जोतिबा फुल्यांचा विचारांचा वारसा जपणारा हा परिसर, कर्मवीर आण्णांच्या रयतेचा ज्ञानगंगेचा उगम इथलाच, तर डॉ. बापूजी साळुंखे, कर्मवीर भाऊरव पाटील यांच्या शिक्षण विस्तारांचा वृक्ष इथेच बहरला. कोल्हापूर, सांगली, सातारा, सोलापूर येथील तेजस्वी भूमीच्या कुशीत शिवाजी विद्यापीठाची राष्ट्रीय सेवा योजना गमिमान होत आहे.

व्यसनमुक्त परिसर, गुटखाबंदी, नसबंदी, प्रदुषण, नियंत्रण, प्लॅस्टीक विरोधी अभियान, निर्माल्य संकलन आदिबाबतही शिवाजी विद्यापीठाचे एन्. एस्. एस्. युनिट सक्रिय आहे. एड्स विरोधी जनजागरण, आरोग्य शिबीरे, राष्ट्रीय एकात्मता, अंधश्रध्दा निर्मूलन, पशु चिकित्सा आदी कार्य हाती घेवून शिवाजी विद्यापीठ एन्. एस्. एस्. ने समाजपुढे एक नवा आदर्श ठेवला आहे. समाजसाठी आपल्या श्रमाचे मोल देऊन समाजसेवा करणाऱ्या एन्. एस्.एस्. युनिटला पांढरा हत्ती म्हणणाऱ्यांनो, आपली जीभ वेळीच आवरा.

◆ ◆ ◆

जीवनाचा अर्थ ते जगूनच कळतो. निरपेक्ष प्रेम केल्यानंच प्रीतीचा अर्थ समजतो. अंतरीच्या ओढीनं जो दुसऱ्याचं दुःख वाटून घेईल, त्यालाच प्रीती हा मानवाच्या शापित जीवनाला देवाने दिलेला एकुलता-एक वर आहे, याची प्रचीती येईल.

■ ■ ■

स्वप्नभंग हा माणसाचा कायमचा सोबती आहे: पण माणसाचं मोठेपण आपल्या वाट्याला आलेलं सारं दुःख साहून नवी स्वप्नं पाहण्यात आहे-हालाहल पचवून अमृताचा शोध घेण्यात आहे.

वि. स. खांडेकर

Scanned with CamScanner

गॅट कराराने काय साधले ? काय गमावले ?

कु. क्रांती रामदास मोहिते

जगातील काही साम्राज्यवादी राष्ट्रानी दोन महायुध्दे अनुभवली पण दुसऱ्या महायुध्दानंतर या साम्राज्यवादी राष्ट्रांनी जगावर नव्या पध्दतीने साम्राज्य प्रस्थापित करण्याचा प्रयत्न केला. त्यामध्ये प्रामुख्याने अमेरिका व रशिया ही राष्ट्रे अग्रेसर होती. या दोन राष्ट्रांनी नव्या जगाचे नेतृत्व करण्याचे प्रयत्न केले. त्यामध्ये नवविकसित (नव्याने उदयाला) राष्ट्रांना आपल्या नेतृत्वाखाली आणण्याचे प्रयत्न सुरू केले. प्रसंगी यांच्यामध्ये काही वेळा शितयुध्दे सुध्दा केले.
पण या दोन महान शक्तीकडे न झुकणारा भातर, स्वत:च्या अस्तीत्वासाठी तिसरी शक्ती निर्माण करू पाहत होता. आणि या तिसऱ्या शक्तीचे नेतृत्व भारत करत होता. पण आज तो गॅट कराराने परत एकदा गुलामगीरीकडे म्हणजे नव्याने येणाऱ्या साम्राज्यवादी जोखंडात अडकला जाण्याची शक्यता आहे.

ब्रिटिशांच्या जोखंडातून मुक्त होऊन ५० वर्ष घेतात तोच भारत नव्याने खुल्या व्यापारी धोरणामुळे गुलामगीरीकडे परत एकदा वाटचाला करीत आहे. भारताने स्वातंत्र्यानंतर रशियाच्या धरतीवर समाजवादी समाजरचनेच्या दिशेने देशाच्या अर्थिक धीरणाची वाटचाल धिमेपणाने सुरू केली.

पंचवार्षिक योजनेच्या द्वारे अवजड उद्योगधंदे, शेती, शिक्षण, संरक्षण व दळणवळण क्षेत्रात प्रगती केली. पाठबंधारे सारख्या योजना राबून हरितक्रांती बरोबर खेडोपाडी धवल क्रांती घडवून आणली. मोठ मोठ्या धरण योजना राबवून विजकेंद्रे अभारून स्वयंपूर्णता आणून औद्योगिक क्षेत्रात आमुलाग्र बदल घडवून आणला. यासगळ्या योजना आणि देशाचा विकास साधारणत: १९८० सालापर्यंत जोरात सुरू होता.

पण त्यानंतर देशातील मध्यवर्ती केंद्रिय सत्ता एका विशिष्ठ दिशने वाटचाल करू लागल्यामुळे प्रादेशिकतेला महत्व प्राप्त झाले. आणि देशासमोर अनेक नविन प्रश्न उभा राहिले. उदा. काश्मिर प्रश्न, खलिस्तान, अतिरेकी असे प्रश्न डोके काढून उभे राहिले. केंद्र सरकार दिवसे दिवस दुबळे बनत गेले. आणि अर्थव्यवस्थेवर वर्चस्व प्रस्थापित करण्याची शक्ती कमी झाली. संस्थानिक जसे दुबळे बनले आणि त्याचा फायदा जसा युरोपियन लोकांनी घेतला त्याप्रमाणे देशाची एकंदरीत वाटचाल पुन्हा एकदा साम्राज्यवादाकडेच सुरू झाली.

आणि त्याचे नामी उदाहरण द्यावयाचे ते विजेश्रे ! महाराष्ट्राचे उदाहरण घ्यावयाचे झाले तर महाराष्ट्र विजेच्या बाबतीत स्वावलंबी होता तो इतर राज्यना विज पुरवणारा म्हणून भारताच्या नकाशात ढळकपणे दिसून येत होता. पण अशी परिस्थिती असताना अमेरिकेच्या साह्याने 'एन्रॉन विज प्रकल्प' अभारून विज निर्मिती करण्याचे ठरले. हा निर्णय अत्यंत दुर्दैवी असा होता. भ्रष्ठाचाराला सोकवलेल्याा पुढाऱ्यांनी अमेरिकेच्या कंपनीशी करार केला या विज प्रकल्पाच्या विरोधात प्रदुषणाच्या गोडस नावाखाली वादळे निर्माण केली. पण याला विरोध करणाऱ्या लोकांना कंपनी बरोबर करार केला. या कराराने दर वर्ष १०० कोटीचा अर्थिक बोजा या पुरोगामी अर्थिक विचारांच्या यशवंतरावा चव्हाणाचा वारसा चालवणाऱ्या महाराष्ट्रावर बसला जसे व्यक्तीगत स्वार्यासाठी इंग्रजांना भारतात चंचु प्रवेश दिला आणि संपुर्ण देश गुलामगीरीत लोटला गेला. आज आपल्या देशाची स्थिती अशीच झाली आहे. ती कोणीही नाकारू शकत नाही.

नियोजनाच्या द्वारे देशाचा अर्थिक विकास घडवून आणायचा देशातील गरीबी दुर करायची गरीबांना अर्थिक पत निर्मिती करून घ्यायची यासाठी शासनाने अनेक योजना राबवल्या त्या प्रामुख्याने दूध प्रकल्प खेडोपाडी दूधसंस्था काढून दुधाचा महापूर देशामध्ये वाहु लागला आनंद, गोकुळ यासारखे अनेक प्रकल्प उभे केले. आणि आपला देश अश्वस्याम्या सारखा दूधासाठी हह न करणारा रहावा, म्हणून सगळीकडे. धवल क्रांती घडवून आणली. पण या धवल क्रांती सुध्दा गालबोट लागले. आणि आज आपल्या देशात गॅट कराराने मुक्त व्यापारी धोरणामुळे निम्या किंमतीत विकले जाणार आहे. त्यामुळे या देशातील गरीब शेतकरी लोकांचे धाबे दणाणले आहेत. या देशातील दूध उत्पादक उपाशी राहणार आणि परदेशी दूधाचा ग्राहकांना फायदेशीर करार केला आहे. त्यामुळे उत्पादकाच्या तोंडचे पाणी पळाले आहे.

या गॅट कराराने भारतीय उत्पादकाचे डोके फिरवण्याची वेळ आली आहे. साधेवादनाचे उदाहरण जरी

घेतले तर आपल्या लक्षात येईल. तर आपल्या वाहनाची किंमत २५ हजारापासून ५० हजारपर्यंत आहे. पण चिनची वाहने १४ ते १५ हजारापर्यंत मिळणार आहे. आपल्या देशातील उत्पादीत वाहन उद्योगाला मोठ्या प्रमाणात होणार उत्पादन खर्च या परकिय किंमतीशी स्पर्धा करू शकतील काय आपल्या देशातील वाहन उद्योग नजीकच्या काळात कोलमडून पडेल. काय याची भिती निर्माण झाली आहे. एवढेच नव्हे तर दर आठवड्याला चिन मधून ४० कोटीच्या वस्तू मुंबईमध्ये येत आहेत. आज आपल्या देशातील बाजारपेठ परकिय शितपेयांनी काबीज केल्या आहेत. विशेषत: अमेरिकेमध्ये निर्माण होणाऱ्या उत्पादित मालाशी भारताने करार केल्याने देशी उद्योजकांचे कंबरडे मोडले आहे. भारताला या स्पर्धात उतरावयाचे असेल तर उत्पादन खर्च कमी करण्यासाठी नव्या तंत्रज्ञानाचा उपयोग करून या स्पर्धात उतरले पाहिजे. पण या नव्या तंत्रज्ञानामुळे देश बेकारांच्या फौजेत लोटला जाणार आहे. या गॅट कराराने अमेरिकेन मुक्त व्यापारी अर्थ व्यवस्थेच्या द्वारे चंचुप्रवेश करून भारतात बहुउद्देशीय कंपन्या वाढवून भारतीय अर्थव्यवस्थेवर कब्जा प्रस्थापित करीत आहे. सुरुवातीला जरी वस्तु स्वस्त मिळणाऱ्या असल्या तरी त्याचे परिणाम दिसून येणार आहेत. आपल्याला परत एकदा देशात स्वदेशीची चळवळ करावी लागणार आहे. जरी या गॅट कराराने ग्राहकांचे भले झाले असले तरी उद्योगधंद्यावरा मोठे संकट येणार आहे.

◆ ◆ ◆

हे जग जसं दिसतं, तसं आहे असं मानून जो चालतो, त्याला पावलो-पावली ठेचा लागतात.

▪ ▪ ▪

माणसानं कुठल्याही गोष्टीत कद्रू होऊ नये. मग ती गोष्ट कुणाकरिता जीव द्यायची असो, नाही तर स्वत:चा जीव घ्यायची असो !

वि. स. खांडेकर

चंपा

अनिल लक्ष्मण कलकुटकी

एम. ए. (मराठी) - [illegible]

कलकलवडीच्या कुटानात 'चंपा' नावांची बाळजोगतीण राहत हुती. लोक तिला 'देवाची आक्का' म्हणायचीत. हातभर जट पाठीवर लोंबकळत असायची हलगीच्या ठेक्यावर आक्का दणदणीत नाचायची. वाळक्या लाकडासारं अंगान वरं, रूबाब मातूर शाळा शिकलेल्या बाईसारा. अन् गर्विष्ठ हुती.

'चंपा'ला 'यल्लमा', 'सातीआसरा', 'गुरू' अंगात यायचा. कधी कंटाळा आला तर पाटावर 'कौल' लावायची. मातूर मंगळवारी अन् शुकीरवारी लईसारी लोकं यायचीत. असी बक्कळ कारणं घेऊन 'इनती' घालीत. 'चंपा' आता पालीस्टर नेसून 'व्याव' सांगू लागली. लोकास्नी पटू लागलं म्हणून लोकांची गर्दी वाढली. चंपाला बुधवारी सुट्टी असायची.

एके बुधवाराला 'चंपा' ला मटण खाऊसं झालं. सकाळीच मंगावला जाऊन मटण आणलं. 'रस्सा' केलं अन् 'सुक्क' करणार तवंर घरात अचानक माणसं आलीत, अर्जंट केस हाय म्हणू लागतील मग मातूर चंपाला गादीला बासयला भाग पडलं. चंपानं गादीवर बसणं कबुल केलं. पूजा करून अंगात 'शिवकुळा' काढलं. मातूर चंपाचा निम्मा जीव शिक्क्यावर आबादान केलेल्या सुक्क्यावर हुता. मधून-मधून 'चंपा' बारीक डोळ्यानं बघायची. मनातल्या-मनात 'चंपा' चिडून हुती. इनतीचा उलगडा करू लागली तोपतूर म्यॉंव, म्यॉंव करत मांजर घरात आलं. चंपानं बारीक डोळं करून बघीतलं, मांजर शिक्क्याकडं बघत हुतं. मांजराला वास लागला हुता. तसा चंपाचा 'ढळ' फुटला. आज काय मांजर बऱ्याबुलानं मटण खावू देणार न्हाय असं दिसतंय, म्हून चां इच्च्यार करू लागली. बसल्या जागेवरनं चंपाला हलणं मुश्कील झालं. चंपाला युक्ती सूचली बसल्या जागीच नाटक करायला लागली, ''अरे बाळकांनो, आज कुणास ठावं, झाड आंत जायाय लागलंय म्हून समद्यांनी ''हुश्या'', ''हुश्या'' म्हणा. समद्यांनी चंपानं सांगीतल्यावर ''हुश्या'', ''हुश्या'' म्हंटलं परं, मांजर काय हटंना, चंपा परत म्हणाली ''अरे बाळकांनो '' 'हुश्या' जोरात म्हणारे तव समद्यांनी एकसारखं हुश्या म्हणायला लागतीत. मांजर पळून गेलं अन् चंपाचा जीव भांड्यात पडला.

◆ ◆ ◆

निसर्गाच्या सानिध्यात

संजय मलगोंडा पाटील
एम. ए. - एक

प्रवास म्हटल्यानंतर वेगवेगळ्या प्रकारचे अनुभव येतात. मग ते कधी आनंददायक असतात तर कधी कटू देखील असतात. पण आमच्या प्रवासात आलेले अनुभव हे कडू अनुभवापेक्षा कितीतरी पटीने सुखदायक स्वरूपाचे होते, कॉलेज जीवनात प्रथमत: तीन दिवसांची सहल आणि त्या सहलीचा आनंद मी मित्रासोबत अनुभवत होतो.

गत वर्षी आमचे बी. ए. चे अंतिम वर्ष असल्यामुळे आम्ही मित्रांनी सहल काढली. गडहिंग्लज मधीलच ट्रॅक्स् ठरवून आम्ही २२ फेब्रुवारी रोजी सकाळी ८ वाजता गडहिंग्लज सोडले. बेळगाव मार्गे आम्ही खानापूरला पोहचलो. सकाळचे जवळजवळ १० वाजले होते. खानापूरमध्ये चहा घेऊन आम्ही यल्लापूर क्रॉसवरून रामनगराला पोहचलो तेंव्हा दुपारचे १ वाजले होते. ट्रॅक्समध्ये वेगवेगळे विनोद, गमतीजमती मुळे आम्ही रामनगर जवळील सुपा डॅमवर कधी पोहचलो हे कळलेसुध्दा नाही.

सुपा डॅमवरील फाटकावर एस्. एस्. धारवाड नावाचे वयस्कर वाचमन होते. आम्ला सर्वांना कन्नड भाषा येत नसल्यामुळे अडचण येणार अशी शंका आमच्या मनात वारंवार येत होती पण 'धारवाड' या वाचमनाला कन्नड, इंग्रजी, हिंदी भाषेबरोबर मराठी देखील भाषा ते व्यवस्थित बोलत होते. डॅम पाहण्या अगोदर त्यांनी आम्हाला डॅमविषयी माहिती सांगितली. सुपा डॅम हा काली नदीवर १९८५ साली १५८ करोड रुपये खर्चुन बांधण्यात आला. डॅकची उंची १०१ मीटर उंच व लांबी ३३० मीटर लांब आहे. डॅमची पाणी साठविण्याची क्षमता १४७.५० टी. एम्. सी. असून या य डॅमवर कर्नाटक शासनाने ४.८८ डी. आय्. ए. इतकी विजनिर्मिती केली आहे. हा डॅम उंचावरून बघावा लागतो. खाली निर्माण केलेली वीज डॅमच्या पाण्यामुळे फुललेला परिसर, हिरवीगार शेती, निरनिराळ्या प्रकारचे वृक्ष पाहुन नयनरम्य सुखावले. प्रथम आम्हाला येथील फोटो घेण्याची तीव्र इच्छा झाली. पण वाचमनने प्रथमच छायाचित्र घेण्यास बंदि आहे असे निक्षुन सांगितले होते. त्यामुळे आमचा नाईलाज झाला. व ह्या डॅमचे भावपूर्ण दृश्य नयनात साठवून आम्ही पुढील प्रवासास मार्गस्थ झालो.

आम्हा सर्व मित्रांचे 'कारवारचे जंगल' पाहण्याचे जणू एक प्रकारची प्रबळ इच्छाच होती. त्याचे कारण ही तसेच होते. आम्हाला बी. ए. भाग एकच्य आवश्यक मराठीच्या अभ्यासक्रमात 'कारवारचे जंगल' हा प्र. के. अंत्रेचा पाठ होता. प्र. के. अंत्रेना कारवारच्या जंगलात प्रवास करताना आलेले अनुभव त्यांनी वर्णिलेले होते. जे जंगल आता आम्ही साक्षात पाहण्यासाठी उत्सुक झालेले होतो. सुपा डॅम पाहून कारवार जंगलाची सुरूवात होते. जवळजवळ १६८ कि. मी. अंतर हे जंगलाने व्यापलेले आहे. कारवार जंगलातील रस्ते हे नागमोडी वळणाचे आहेत. रस्ता डांबरीकरण एकेरी स्वरूपाचा असल्याने गाडीचा वेग अत्यंत कमीकराव लागला. घनदाट जंगलातून प्रवास करतेवेळी आम्हाला केवळ एक मारूतीकार, व दोन परेदशी दुचाकी पर्यकटक वगळता कोणीही दिसले नाहीत. कारवार जंगलाच्या एका वळणावर आम्ही गाडी थांबवून पटकन चार फोटो घेतले. त्यावेळी मला आठवले की कारवारच्या जंगलात दिवसाची अशी अवस्था होते तर प्र. के. अंत्रेची रात्रीची अवस्था काय झाली असेल ? या प्रश्नाचे उत्तर मनातल्या मनात शोधीतच मी गाडीत बसलो. कारवारच्या जंगलात ४० ते ५० कि. मी. अंतरावर एखाद्या ठिकाणी ३ ते ४ वनगार्ड तेवढेच दिसत होते अन्यथा कोणीही नाही. कारवारचे जंगल पाहताना किंबहुना तेथील अनेक प्रकारचे उंच उंच वृक्ष दाटीवाटीने आकाशात जणू कांही झेपच घेत आहेत काय ? असे वाटत होते. वृक्षांच्या मध्ये मोठ मोठी झुडपे देखील होती. त्यातून शंभर फुटाआतील कांहीही नजरेस येत नव्हते. एकीकडे जंगल पाहताना विलक्षण आनंद वाटत होता. तर दुसरीकडे कोठून तरी हिंस्त्र प्राणी केंव्हा येई याबाबत मनोमन भिती वाटत होती.

'कारवार' च्या अगोदर 'कदरा' नावाचे एक गाव आहे. रस्त्यावर कोणीही दिसत नव्हते पण चार घरे मात्र आजूबाजूला दिसत होती. तिथेच आम्ही सायंकाळी ५ वाजता जेवण घेतले. व तेथूनच जवळ सदाशिवगडला ६ वाजता पोहचलो. सदाशिवगडचे नाविन्य पाहुन आम्ही सर्वजण आश्यर्य चकितच झालो. कारवारच्या सहवासामुळे हा पर्यटकांसाठी सहलीचे एक ठिकाणच झाले आहे.

सायंकाळी ६ वाजण्याच्या सुमारास आम्ही कारवारमध्ये पोहचलो. कारवाला समुद्र किनारपटी लाभलेली आहे. कारवारच्य समुद्रामध्ये फोर्ट (जहाज) बघितले. जहाजामध्ये माल कशाप्रकारे भरतात, अगर उतरतात याची माहिती घेतली. अथांग असा तो पसरलेला समुद्र व त्या समुद्रा साक्षीने पाहिलेला सुर्यास्त पाहुन डोळ्याचे पारणे फिटले. कारवार नंतर आम्ही १७ नंबर महामार्गाने गोकर्णकडे निघालो. ह्या महामार्गापासून गोकर्ण हे स्थळ उत्तरेकडे २४ कि. मी. वर आहे. सायंकाळी ७.३० च्या दरम्यान आम्ही गोकर्णमध्ये पोहचलो. गोकर्णमधील पुरातन १५० फुट उंचीचा रथ पाहण्याचा मनोदय पुर्ण होणार या विलक्षण आनंदात आम्ही गोकर्णमध्ये प्रवेश केला. प्रथमत: गणपती, महाबळेश्वर, आत्मलिंग आदि मंदिरात जाऊन दर्शन घेतले. व पुरातन काळातील रथ पाहताना नयनातील सुख मनात साठवून

Scanned with CamScanner

ठेवले, व गोकर्णचा छोटासा निसर्गरम्य बिच विद्युत प्रकाशाच्या झोतातच पाहिला.

गोकर्ण पाहिल्यानंतर आम्ही परत महामार्गाने पुढे कुंभठ्याच्या बाजूने प्रवास चालू केला. सतत ट्रॅक्सच्या प्रवासाने कोणीही कंटाळलेले दिसत नव्हते. तर उलट सर्वजण उत्साहित दिसत होते. रात्री ९ वाजण्याच्या दरम्यान आम्ही कुंभठ्यामध्ये हॉटेल 'पद्मा' मध्ये जेणव केले. तेथे मच्छी ताटाची किंमत केवळ १२ रूपये होती. पुढे रात्री १० वाजता आम्ही मुरूडेश्वर नजीक हॉटेल हाईलँड या प्रशस्त हॉटेलवर मुक्काम केला.

सकाळी पहाटे ५ वाजता सर्व विधी (चहा वगैरे) आटपून स्नान करून आम्ही जवळच असलेल्या मुरूडेश्वर या धर्मस्थळी गेलो. विशेष म्हणजे आम्हाला मुरूडेश्वरचा सुर्योदय (सनसेट) पाहायचा होता. प्रथमत: आम्ही ५.४० चा सुर्योदय पाहिला. मुरूडेश्वरवरील त्या सनसेटचे दृश्य किती विलोभनीय, मोहक होतं त्याच वर्णनच करणे अशक्य आहे. आज देखील तो सनसेट आठवला तरी मन आनंदीत होतं. केवळ मुरूडेश्वर जवळील समुद्र किनारपटीचा सनसेट पाहण्यासाठी पर्यटक तेथे मुक्काम करतात.

मुरूडेश्वर मधील शंकराच्या मंदिराचे दर्शन घेतले. व संपूण परिसर पिंजून काढला. त्याचा मंदिरासमोर उजव्या बाजूला २५० फूट उंचीची शंकराच्या मूर्तीचे बांधकाम पाहून आम्ही सर्वजण थक्कच झालो. तसेच मंदिराच्या बाजूला गंगाजवळ,अग्रिरथ, गणपतीचे मंदिर, रावण व गणपतीची मूर्ती, तसेच महाभारतातील श्रीकृष्ण अर्जुनाला भगवदगीता सांगत असतानाची मूर्ती वगैरे पाहून मन भारावूनच गेले. मुरूडेश्वरातील निसर्गरम्य दृश्य पाहताना जणू कांही आम्ही वेगळ्याच विश्वात आहोत अस भास होत होता, समुद्र किनारपटीवरील नारळाची झाडे जणू निसर्गाच्या सौंदर्यात आणखीच भर घालत होती. तर मच्छिमारी पोटनिर्वाहासाठी समुद्रामध्ये दुरवर जाऊन मच्छीसाठी जाळे पसरवीत होते. हे दृश्यतर विलक्षण स्वरूपाचे होते. सकाळची वेळ सुर्याची किरणे आणि मुरूडेश्वरचे निसर्ग वातावरण हे मनाला द्विगुणीत आनंदीत करणारे होते. सकाळी १० वाजता मुरूडेश्वरचा निरोप घेतला व परत कारवार मार्गे गोव्याकडे निघालो.

उसळणाऱ्या आणि फेसाळणाऱ्या समुद्र काठाच शांत, सुंदर आणि निसर्गानं नटलेलं ठिकाण म्हणून जर कोणत्या प्रदेशाचा नावलौकिक असेल तर तो म्हणजे गोवा होय. विशेषत: परदेशी पर्यटकाच आकर्षण तीचे मोठ्या प्रमाणावर आहे. सर्वप्रथम दुसऱ्या दिवशी मडगावजवळ मुक्काम केला. व पहाटे मडगाव पासून ६ कि.मी. अंतरावर असलेल्या 'कोलवा' बिचला गेलो. गोव्यामधील कलंगुट बिचच्या खालोखाल हा सुंदर बिच म्हणून प्रसिध्द आहे. दूरवर पसरलेला अरबी समुद्र, चमचमती वाळू, किनाऱ्यावरील ताड, व नारळाची उंच झाडे इ. दृश्य पाहून मन प्रफुल्लीत झाले. कोलवा बिचवरून सुर्योदय व सुर्यास्त याचे दर्शन अतिरम्य सुंदर होते.

कोलवा बिचनंतर आम्ही आमची गाडी कलंगुट बिचकडे वळवली. पणजीपासनू १६ कि. मी. अंतरावर उतरेकडे असलेला हा समुद्रकिनारा गोव्यातील सुंदर बिच समजला जातो. कलंगुट बिचवर खरेदी मोठ्या प्रमाणावर चालते, म्हणून तीथे पर्यटकांची वर्दळ मोठ्या प्रमाणावर असते. हा सुंदर बीच व निसर्गरम्य वातावरण पाहून आम्ही तेथे स्नान केले व 'बाम जीझम्' चर्चकडे वळलो.

'बाम जीझम् चर्चचे बांधकाम १६६१ मध्ये झाले असून गोव्यातील सर्वात प्रसिध्द चर्च म्हणून याचं महत्व अनन्य साधारण आहे. प्रसिध्द ख्रिस्ती संत फ्रान्सीस झेवियर' याचं ५०० वर्षापासूनच शव चांदीच्या पेटीत ठेवलेले आहे ते शव दर दहा वर्षांनी दर्शनासाठी बाहेर काढलं जात या शिवाय चर्च जवळील ऑर्गस्टन टॉवर, चर्च ऑफसेंट फ्रान्सीस, चर्च आवरलेडी रईस मेगॉस चर्च आदि इमारती पाहण्यासारख्या आहेत.

चर्च पाहून आम्ही पणजीपासून ३ ते ४ कि. मी. अंतरावरील मीरावर बीचकडे गेलो. जगातील सुंदर बीचमध्ये मीरामार बीचची गणना केली जाते. सायंकाळच्या वेळी ह्या बीच वरील वातावरून मन प्रसन्न करणारे होते.

मीरामार बीचनंतर आम्ही दोनापावला पोहचलो. पणजी पासून ७ कि. मी. अंतरावरचे हे देखील एक सहलीचे ठिकाण आहे. तेथून मारगोवा बंदर, जुवारी नदी व समुद्राच्य उतुंग लाटा हे नयनरम्य दृश्य दिसते. गोव्यातील 'दोनापाल' पासून आम्ही कुडाळ, सावंतवाडी मार्गे गावाकडे निघालो. रात्री १ वाजता सावंतवाडी जवळील हॉटेल गोमंतकवर जेवण केले. व तेथून जवळच ४ कि. मी. वर मुक्काम केला. व सहलीच्या चौथ्या दिवशी दुपारी ११ वाजता गडहिंग्लजला पोहचलो.

ह्या सहलीमध्ये मित्रांच्यामधील गप्पा, एखाद्या पर्यटनाला भेट दिल्यानंतर त्याबद्दलचे विचार आदि बाबीमध्ये आम्ही सर्वजण गुंग होऊन जात होतो. त्यामुळे ह्या चार दिवसाच्या सहलीत कंटाळा जाणवलाच नाही व प्रसन्न मनाने सहलीतील आनंद हृदयात साठवून आम्ही परतलो. आणखी एक वैशिष्ठ्य म्हणजे ह्या चार दिवसाच्या सहलीमध्ये गाडी पंचर अथवा अन्य कांही बिघाड अस कोणताही प्रकार झाला नाही. एकंदरीत आमची सहल मनाचा आनंद द्विगुणीत करणारी ठरली.

◆◆◆

Scanned with CamScanner

॥ हिंदी विभाग ॥

संपादकीय.....

२० वीं सदी की विदा और २१ वीं सदी का स्वागत करनेवाला यह शैक्षिक वर्ष सुखद और दुःखद घटनाओं की स्मृतियाँ छोडकर बित रहा है बीती सदी की ओर मुडकर देखने पर तंत्रज्ञान की ऊंचाई और उसके फलस्वरूप तेज गति से बदलनेवाला मानव-जीवन-पट आँखों के सामने तैरने लगता है। परग्रह स्पर्श, टेस्टट्युब बेबी, एक ही सेकंद में दुनिया के दूसरे कोने में संपर्क आदि कीमिया इस सदी की देन रही है। जीवन को अधिकाधिक ऐशोराम देने का प्रयास करनेवाली इस सदी ने मानवजीवन के लिए कुछ भयंकर समस्याओं को भी जनम दे रखा है। नैतिक मूल्यों का पतन, क्रौर्य, अशांति, अस्थैर्य की इस पृष्ठभूमि पर २१ वीं सदी के मानवजीवन की निश्चित कल्पना करना भी कठिण है। दुनिया की दृष्टि से देखा जाये तो यह सदी निश्चित ही आशावादी रहेगी। नये उमंग, नये संकल्प, नयी आशाएँ एवं नवकल्पनाओं से सजी हुई यह सदी निश्चित ही आनंदवर्धक और प्रेरणादायी होगी। परंतु भारत की बात अलग है। इतनी बडी आबादी के इस देश को २१ वीं सदी के महाविज्ञानयुग की सारी बातें रास नहीं आयेगी। इस सदी के पहले महीने में ही, देश के गणतंत्र दिवस के सुअवसर पर कुपित प्रकृति ने भारतभूमि को जो भूकंप का जोर का झटका दिया है; यह बात अलग।

शतकांतर की इस अवधि में प्रतिपल परिवर्तित होनेवाले क्षणों को साहित्य में बाँधकर रखना भी कठिण; फिर भी इस अंक का यह हिंदी विभाग हिंदी प्रेमियों का एक ऐसा मिसाल है जिसमें पाठकों को नवसाहित्य सर्जकों की प्राणवंत आवाज विस्तृत होती हुई दिखाई देगी। महाविद्यालयीन चेतना को कलात्मक ढंग से प्रस्तुत करनेवाले इस गुलदस्ते में युवाजीवन के साहित्य-पुष्प महक रहे हैं। रोजाना की समस्याओं का सामना करते करते अपना अध्ययन कार्य पूरा करनेवाले कस्बाई और ग्रामीण परिवश के युवस्पंदनों की यह एक पहचान है। इर्द-गीर्द घटित घटनाओं, खेती में खटते-खटते उज्वल विरासत का सपना देखनेवाले किसानों की मनोव्यथाओं और युवासुलभ प्रवृत्तियों-इश्क, इजहार-इकरारों-को इस अंक में अभिव्यंजना प्राप्त हो चुकी है।

आशंका थी कि मराठी मातृभाषिक रचनाकारोंसे हिन्दी साहित्य की प्राप्ति होना थोडा-सा कठिण होगा। किन्तु ढेर सारे नवसाहित्यकारों ने ढेर सारा साहित्य प्राप्त करा दिया, पर चयनप्रक्रिया द्वारा कुछ साहित्यकारों को निराश करना पडा। पृष्ठों की मर्यादा के कारण सभी साहित्य को 'शिवराज' में स्थान मिल न सका। जिन कवियों, लेखकों, विचारकों, शायरों और मसखरों ने हिन्दी विभाग के लिए साहित्य-सहयोग दिया है उन सभीं के प्रति कृतज्ञ रहना मैं अपना कर्त्तव्य समझता हूँ।

अंततः हम इस अंक के माध्यम से आप को कुछ दे सके, इस अभिलाषा के साथ इस 'सुमन' को नवशती की शुभकामनाओंसहित आप से भेट करते हैं।

डॉ. कृष्णकांत पाटील
संपादक

Scanned with CamScanner

अंतरंग

शिवराज २००० ते २००१

कविताएँ

- प्रेम गीत : परमानंद गिलबिले
- बेवफाई : ए. डी. देसाई
- जान-पहचान : तानाजी सासणे
- मोहब्बत..... : सुहास पिटके
- इंतजार : विवेक खोराटे
- मंजिल : दिपक सुदर्शने
- यादें : कु. मनिषा भिऊंगडे
- लेकिन : आनंदा आ. पाटील
- टूटा हुआ दिल : संतोष नारायण पाटील
- चाहत : किरण कापसे
- पहेली : कु. नयना डायस
- और कुछ नहीं : सचिन पन्हाळकर
- क्या कहना इसे ? : कु. प्रभावती तरवाळ
- मेरा प्यार : गडकरी राजेंद्र
- बात एक शाम की : सत्यजित कोरे
- प्यार : बाबासाहेब पाटील
- जीने या मरने की दवा : भिमगोंडा देसाई
- दहेज की कहानी : रेश्मा मुल्ला
- मैं कौन हूँ ? : संदिप पोवार
- रिस्ते : मुरसल अस्पाक
- दिल क्या है ? : कु. मनिषा बांदेकर
- भारत माता : दत्तात्रय डी. देसाई
- मैने देखा और सुना है... : सचिन देसाई
- एक सपना : एस्. व्ही. पाटील
- दिल : कु. कावेरी करडे
- मेरा प्यार : गडकरी राजेंद्र

गद्य

एकांकी

- घर - परदेस : कु. मीना एम. साठे

कहानी

- फोटो : जयवंत आ. शेवाळे
- प्यार का कफन : कु. मनिषा वांदेकर
- टेन्शन कुमारी : कु. मनिषा भिऊंगडे

लेख

- यह आग कब बुझेगी ? : कु. माया पाटील
- शहीदों के प्रति अपने कर्तव्य : कु. शुभांगी परीट
- भारतीय सिनेमा : 'निवासी और अनिवासी भारतियों की दृष्टि में' : कु. स्मिता आजगेकर
- मित्रता क्या है ? : दत्तात्रय डी. देसाई
- विचार, शायरी और थोडा मुसकराओ

कविता.....

प्रेम गीत

परमानंद गिलबिले
बी.कॉम. - एक

मुझे दिल में जगह देने से इन्कार तू न कर
कुरबानियों को मेरी, बेकार तू न कर।
मुँह मोड कर मुझसे चले जाते हैं सभी लोग
हमको भी प्यार से कभी देखा किए ये लोग॥
तपते हुए सहरा को है बादल का सहारा
लहरों को भी मिल जाएगा मंजिल का किनारा।
मेरे लिए ही कोई नहीं इस जहान में
रूठा है खुदा भी छिप गया आसमान में
तकदीर पर अपनीही मुझे नाज न रहा
बर्बादियों का मेरा कोई राज न रहा
शायद जाहज मे मेरी पहचान है यही
ज्यो ज्यादा तडपता है, इन्सान है वही !
ठुकरा कर मुझको दिल को बेकरार तू न कर
कुरबानियों को मेरी बेकार तू न कर
चलते ही चले जाएगी दुनिया की सफर में
यादों का अस्त होगा इस दुनिया की नजर में
याद आएगी कभी तो उसीको मेरा कहना
सजेगा मेरी कब्र पे आँसुओ का गहना
रुठा हुआ बचपन मेरा, सोई है जवानी
दो दिन की है बस मेरी, जीवन की कहानी
उम्मीद के हैं चिराग जलाना नसीब हो
काश उसवक्त कोई तो मेरे करीब हो
मेरी कब्र सुनाएगी मेरी कहानियाँ
मैं तो न रहूँगी, रहेंगी निशानियाँ
अपने आसुओं से मुझको शर्मसार तू न कर
कुरबानियों को मेरी बेकार तू न कर
मुझे दिल में जगह देने से इन्कार तू न कर
कुरबानियों को मेरी बेकार तू न कर

बेवफाई

देसाई ए. डी.
बी. ए. - एक

काश ! हम दोनों का इकरार होता
सबसे बढकर मेरा प्यार होता।
मुझको ना समझी तू बेवफा
तुम्हें भूलने की यही है खता।
आज भी मैं तुमसे, उम्मीद करता हूँ
पहले से जादा तुमसे प्यार करता हूँ।
गम इसी बात का है
कि वक्त गुजर चुका है।
खुशी इस बात की है
कि मैं खुद बदल चुका हूँ।
शायद मैं तुमको पाता,
यदि मेरे किस्मत में होता
काश ! हम दोनों का इकरार होता।
ये कैसी मंजिल है,
ये कैसा मकान है,
दिल में कोई नाम है और
ओठों पे कोई नाम है।
मेरा दर्द तुम्हारा होता यदी तू मेरी होती
मेरी जिंदगी तुम्हारी होती,
काश ! तू बेवफा ना होती।
क्या जिंदगी इसी का नाम है ?
जब चाहा अपना लिया
जब चाहा ठुकरा दिया।
क्या इसी का नाम प्यार है ?
तुम्हारी जगह दिल में थी,
ओठों पे तुम्हारा नाम था।
काश ! हम दोनो का इकरार होता।
यही सच है कि,
प्यार नसीबवालों को मिलता है।
जो पाता है वही हंसता है ,
जो खोता है वही रोता है॥

Scanned with CamScanner

कविता....

मोहब्बत....

सुहास पिटके
बी. सी. एस्.- एक

तु कौन हो, मेरी क्या हो,
हर पल याद आती हो।
जब तुम ख्वाबों में आती हो,
लहू का कतरा झूम उठता है।
दिल बेचैन सा हो जाता है,
आखिर तुम मुझसे चाहती क्या हो।
सांस लेता हूँ तो एक,
सन सनाहट- सी महसूस होती है।
हर पल तुम मुस्कुराती हो,
धूप में, छांव में, बारिश में,
तुम ही नजर आती हो।
हर ओर तुम ही तुम हो,
क्यों मुझे तुम बाँधे हुए हो,
तुम कौन हो मेरी क्या हो,
तुम भी जानती हो,
तुम ही तो मेरी जिंदगी हो।

मंजिल

दिपक अनंत सुदर्शने
बी. कॉम.- एक

इतने नरम मत बनो कि, लोग तुम्हें खा जाये।
इतने गरम मत बनो कि, लोग तुम्हें छू भी न सके॥
इतने सरल मत बनो कि, लोग तुम्हें मुर्ख बना दे।
इतने जटिल भी मत बनो कि, लोगोंमें तुम मिल न सको॥
इतने गंभीर मत बनो कि, लोग तुमसे ऊब जाए।
इतने छिछले मत बनो कि, लोग तुम्हें माने ही नहीं॥
इतने महंगे मत बनो कि, लोग तुम्हें बुला न सके।
इतने सस्ते भी मत बनो कि, लोग तुम्हे नचाते रहें।
तुम्हारी उपस्थिति में, जो तुमसे नफरत करता हो।
हर समस्या सुलझेगी, आप उलझना छोड दे,
हर मंजिल मिलेगी, आप भटकना छोड दे।

इंतजार

विवेक खोराटे
बारावी सायन्स

दुनिया में है इंतजार ही इंतजार,
जहां भी देखिए इंतजार ही इंतजार।
बचपन को है जवानी ही इंतजार,
जवानी को है सुख का इंतजार।
प्रेमी को है प्रेम का इंतजार,
व्यापारी को है महंगाई का इंतजार।
नेता को है कुर्सी का इंतजार,
दोस्ती को है दोस्त का इंतजार।
हर जगह है इंतजार ही इंतजार,
जिंगदी को है मौत का इंतजार।

यादें

कु. मनिषा भिऊंगडे
बी. ए. - दो

टूटे हुए सपने, जिए जा रही हूँ
तडपती यादों को, सहे जा रही हूँ।
अब तो केवल दु:ख ही अपने
याद है धुंधली-सी प्यार की कसमें।
खामोशी से खुद को जलाए जी रही हूँ
टूटे हुए सपने, जिए जा रही हूँ।
सीने में मुरझाए फूल छिपाए अब,
कैसे भुलूँ तू मुझसे है दूर अब।
ओझल आँखों को बहाए जा रही हूँ
टूटे हुए सपने लिए जा रही हूँ।

लेकिन

आनंदा आ. पाटील
बी. ए. -तीन

चाँद तो एक है, लेकिन
सितारे बहुत हैं।
सुरज तो एक है, लेकिन
किरण बहुत हैं।
सागर तो एक है लेकिन
नदियाँ बहुत हैं।
इस दुनियाँ में बहुत से है, लेकिन
आप तो एक ही हैं।

Scanned with CamScanner

कविता.....

टूटा हुआ दिल

संतोष नारायण पाटील
बी. ए.- तीन

हम तुम पहले, मिले थे कभी
अब भी मिलते हैं, कभी-कभी।
अपना हाल, बताती हो मुझसे
मेरा दु:ख, छुपाता हूँ मैं तुमसे।
लेकिन जब, तू-तू नहीं रही
और मैं, मैं नही रहा।
तूने सजाया है, घर किसी और का
तोड दिया है दिल, मुझ जैसे गरीब का।
फिर भी मैं तुम से, बेवफा नहीं कहूँगा
तेरी मजबूरी, समझ लिया करूँगा।
प्यार में अकसर, ऐसा होता है
कोई पाता है, कोई खोता है।
लेकिन यह आशिक, अपनी महेबूबा (?) का,
भला ही चाहता है ॥

पहेली

कु. नयना डायस
बी. ए. - तीन

जिंदगी एक ख्वाब है, एक पहेली है,
जो आज तक कोई सुलझा न सका
और मौत के आगे, एक भी मानव टिक न सका।
फूल और कांटो से, पत्थर और धूल से
कई मोड कई रंग, कई धुप कहीं छांव से
कभी सुख तो कभी दु:ख से।
राह गुजरते वक्त डगमगा जाते हैं पग
कभी-कभी आधा रास्ता पार कर
दुनिया में यार छोड जाते हैं
यह राह ऐसी, जहाँ कोई टिक न सका
यह मोड ऐसे, जहाँ कोई रुक न सका।
इस दुनिया में जो भी कोई आया है
उसे एक न एक दिन जाना है।
लेकिन इस दुनिया में आना-जाना
अब भी एक पहेली है।
जो आज भी कोई सुलझा न सका ॥

चाहत

किरण कापसे
बी. कॉम - एक

जान से ज्यादा, चाँद से ज्यादा,
जमाने से ज्यादा, खुदा से ज्यादा।
हम सिर्फ तुम्हें चाहते हैं,
हमसे भी ज्यादा।
जबसे आये हो, हमारी जिंदगी में,
जीने की राह मिल गई हमें।
अब, हम मंजिल कैसे ढूँढे ?
मंजिल हमारी मिल गई हमें।
जीने की तमन्ना सिर्फ तुझी से थी,
जो इस दुनिया में और किसी से नहीं।
बेवफाई तो सभी करते हैं,
लेकिन तुझसे ये उम्मीद न थी।
जीने के लिए कहो,
तो जी लेंगे हम।
मरने के लिए कहो,
तो मर लेंगे हम।
पर, जब छोडने की बात करोगी,
न ठीक से जियेंगे, न ठीक से मरेंगे हम।

और कुछ नहीं

सचिन पन्हाळकर
बी. ए. - एक

मेरी हर खुशी के पिछे एक गम का सैलाब है
और कुछ नहीं।
टूट पडे कई अरमान दिल ही दिल में
बिखर गया हर एक सपना हर एक पल में।
बनाया था जो मैंने आशियाना
मोहब्बत का वो तो एक ख्वाब है
और कुछ नहीं।
आँसू छूपे हैं मेरी हर एक खुशी के पिछे
जिंदगी को क्या कहूँ मैं मेरी
वो तो एक गम की किताब है
और कुछ नहीं।

Scanned with CamScanner

कविता.....

क्या कहना इसे ?

कु. प्रभावती तरवाळ
बी. ए. - तीन (हिंदी)

खाना मिलता है, लेकिन भूख नहीं लगती,
दवा मिलती है, लेकिन स्वास्थ्य नहीं मिलता।
क्या कहना इसे ?
नौकर मिलता है, लेकिन सेवा नहीं मिलती,
किताब मिलती है, लेकिन ज्ञान नहीं मिलता।
क्या कहना इसे ?
शस्त्र मिलता है, लेकिन निर्भयता नहीं मिलती,
अकेलापण मिलता है, लेकिन शांति नहीं मिलती।
क्या कहना इसे ?
आँखे है, लेकिन अच्छा नहीं देखती,
मस्तिष्क है, लेकिन विचार नहीं करती।
क्या कहना इसे ?
कान है, लेकिन अच्छा नहीं सुनते,
साज है, लेकिन सौंदर्य नहीं मिलता।
क्या कहना इसे ?

जान-पहचान

तानाजी एम्. सासणे
बी. ए. - एक

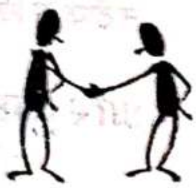

हमें तुम्हारी न जान-पहचान
फिर भी देख रहा हूँ क्यों ऐसे,
दिल कहता है नजर न हटाओ
देखते ही रहो ऐसे।
तुम सामने से गुजरे
तो दिल क्यों धडके हमारा,
क्या हो रहा है हमको
यह कह नहीं सकते हम।
इतना तो कह सकते हैं तुमको
कि प्यार हो गया है हमको।
यूँ ना फिराओ चाँद सा चेहरा
वरना टूट जाएगा दिल हमारा।
ऐसे ही देखते रहना
क्योंकि करते हैं प्यार हम
चाहे हो ना जान-पहचान

मेरा प्यार

गडकरी राजेंद्र
बी. ए. - एक

मेरे दिल में बसा है प्यार तेरा
उस दिल को तूने तोड दिया,
बदनाम ना करेंगे हम तुम्हे
तेरा नाम लेना छोड दिया।
जब याद तुम्हारी याद आयेगी
समझेंगे तुझे कभी चाहा ही नहीं,
राहोंमे अगर मिल जायेगी
समझेंगे तुम्हे कभी देखा ही नहीं।
जिन राहोंसे तुम गुजर जाती हो
उन राहोंसे चलना छोड दिया,
किस्मत से अगर कोयी मिल भी जाये
दिल से नाता जोडना भी छोड दिये।

बात एक शाम की

सत्यजित कोरे
बारावी वाणिज्य

कहता हूँ बात एक शाम की,
वो शाम थी प्यार के नाम की।
पडी एक लडकी पर मेरी नजर,
चुराया उसने मेरा दिल जिगर।
वो जादू भरी दो निगाहें,
भुल गया मैं अपनी राहें।
उसे देखकर दिल दीवाना हुआ,
मैं उसकी तरफ फिर रवाना हुआ।
कहा मैंने झुककर ए 'खुबसुरत',
नहीं देखी कभी तेरे जैसी मुरत।
इजाजत हो तो तुझसे प्यार करूं,
तेरी अदापे ये दिल निसार करूं।
कहा उसने इतनी मोहब्बत करूं मैं,
के दिन रात तेरी इबादत करूं मैं।
एक सुहाने सपने में मैं खो गया,
एक दूजे से हमें प्यार हो गया॥

कविता.....

प्यार

बाबासाहेब बी. पाटील
बी. ए. - तीन

प्यार ऐसी देन है
जो मांगने से नही मिलती।
जिसने प्यार किया
उसकी जिंदगी हरदम खिलती है।

प्यार तो खुदा का साया है
खुश नसीब है जिसने इसे पाया है।
प्यार दिल का रोग है, दर्द की दवा है,
उपरवाले की दवा है।

प्यार दीवाना होता है
हर प्रेमी प्यार में अपनी जवानी खोता है
प्यार दुनिया का दुश्मन है,
लेकिन खुदा उस का हमदर्द है।

जो सच्चे दिल से प्यार करता है,
वही सच्चा दिलदार होता है।
चाहकर भी नहीं होता है,
प्यार होता है अनजान में.

कितने दिल टूट जाते हैं
कितने लोग मिट जाते हैं।
जो प्यार को ठुकराता है,
जीवनभर वह अकेला रहता है।
इसीलिए प्यार, प्यार ही होता है।

जीने या मरने की दवा

भिमगोंडा देसाई
एम. ए.- एक

नये सपनों को देखने लगा
प्रकृति का ढंग फिसल गया
मुरझा गया या जल गया
आत्मा भी जल उठी,
कहो ना पागल जीवन में,
कौनसी दवा लूं जीने या मरने की ?

इस काली मिट्टीमें, काले तन को,
फूटे हुए जख्मपर
सफेद गिधडोंने नग्न चोंच से,
नोचकर भूख मिटायी खुद की
कहो ना पागल जीवन में,
कौनसी दवा लूं जीने या मरने की ?

कष्ट को धोते-धोते
शरीर की हड्डियाँ भी,
बन गयी स्वार्थी
खून चुसते-चुसते,
न्याय की बाजारू दुनिया में,
कौनसी अदालत का,
द्वार मैं खट खटाऊं।
कौनसी दवा लूं जीने या मरने की ?

जलते हुए निखारे,
समाज के सामने
लाज ढकने के वास्ते,
टुकडा कहाँ का जोड दूँ ?
तुम्ही बता दो पागल,
कौनसी दवा लूं जीने या मरने की ?

Scanned with CamScanner

कविता....

दहेज की कहानी

रेश्मा मुल्ला
बी. ए.- तीन

एक बाप ने बेटी के सर पर हाथ फेरते हुए कहा,
बेटी ऐसा कौनसा दु:ख है जो तुमने नहीं सहा।
मगर अब आ गया है वक्त इस दुनियां से तेरी जुदाई का,
क्योंकि दिन रखा है मैंने तेरी शादी और बिदाई का॥
तू अपने पीया के घर सिर्फ एक बार जायेगी,
मुझें यकीन है कि फिर लौटकर न आयेगी।
मेरा जो कुछ था, तुझको, बेचकर मैंने दिया है,
खुद तेरी माँ के तन पर सिर्फ एक साडी है।
लाज का डर है वरना वो भी निसार हो जाती,
मेरी लाडली और तू अश्कबार हो जाती।
आखिर एक दिन सारा माहौल रंगीनियों में डूब गया,
सिर्फ एक दिल था जो ये सब देखकर ऊब गया।
महफिलें रश्क करती रही और हर कोई खाता रहा,
पर बाप को बेटी का ख्याल सताता रहा।
रात बिती और बिदाई का वक्त आया,
माँ और बाप से बेटी की जुदाई का वक्त आया।
डोली उठी तो एक माँ ने जिगर थाम लिया,
मैं भी क्या चीज है हर शख्स ने ये मान लिया।
कुछ ही दिन बीते कि ससुराल से खबर आई,
बाप ने डाकिये से ही कहा जरा पढ भाई।
साफ लिखा था कि 'नग्मा' जलकर मर गई।
हाथ में चिराग था और वो अचानक डर गई।
और पूरा शहर जानता है कि उसका बाप पागल है,
दहेज के लोभी ऐसी अर्थियां उठाते हैं।
और गरीब बाप अपनी बेटियां यों चढाते रहेंगे,
आओ ये अहद करें अब ऐसा नहीं होने देंगे।
चैन से सोंयेगे औरों को भी सोने देंगे,
अब कोई बाप अपनी 'नगमा' को नहीं खोयेंगे।
अब कोई भाई बहन की लाश पर नहीं रोयेंगे॥

मैं कौन हूँ ?

संदिप एस पोवार
बी. ए. भाग-एक

राम हूँ या रहमान हूँ,
धार्मिक ग्रंथ, गीता या कुरान हूँ ?
कुछ लोग कहते हैं भगवान; और कुछ ईशा,
कुछ लोग ढूँढते हैं मुझे मंदिर, मस्जिद और कैलाश।
कन-कन में व्यापी कहते हैं कुछ;
कहते हैं आप हैं पूजा के योग्य।
ऊँचे पर्वत, आकाश तारे,
समुद्र, धरती और सारे नजारें,
कहते हैं ये नाचतें आपके इशारे,
क्या आपने मुझे पहचाना ?
जीवन व्यर्थ न बिताना,
प्रत्येक समय मे मैं लेता हूँ परीक्षा।
क्यों मुर्ख मनुष्य चलाता है अपनी इच्छा !
तुम जीवनभर उलझते रहें अपने ही काम में,
और व्यर्थ लडते रहें अल्लाह-ईश्वर के नाम,
तुझे अपने कर्मोंका फल पाना है,
एक दिन इस मृत भूमिसे हमारे पास आना है
उस दिन तुम्हारे पास एकही प्रश्न होगा
मैं कौन हूँ ?

रिस्ते

मुरसल अस्पाक
बी. ए. -दोन

जितनी दुनिया मजाक उडाती है,
उतनी तकदीर जगमगाती है।
जब करिश्मा खुदा का होता है
जिंदगी पल में बदल जाती है।
न किसीका रफिक होता है
न किसीका हबीब होता है।
बन जाते हैं रिश्ते नाते
जहाँ जिसका नसीब होता है॥

Scanned with CamScanner

कविता.....

दिल क्या है ?

कु. मनिषा बांदेकर
बी. ए. - दो

दिल क्या है ?
बताना ही कठिण है।

दिल एक मंदिर है,
जिसमें भगवान है।

दिल एक फूल है,
जिसमें रंग और खुशबू है।

दिल एक खेल है,
जिसमें हार और जीत है।

दिल एक राग है,
जिसमें सूर और ताल है।

दिल एक दर्द है,
जिसमें प्यार और पीडा है।

दिल एक दर्पण है,
जिसमें सच और झूठ है।

दिल एक तकदीर है,
जिसमें रोना और हँसना है।

दिल एक दर्द है,
जिसकी दवा है ना इलाज है।

दिल एक कोरा कागज है,
जिसमें कुछ नहीं लिखा है।
दिल क्या है ?
बताना बहुत कठिण है।

भारत माता

दत्तात्रय डी. देसाई
एम. ए. - एक

हिमालय पर खडा वो,
निशाना लगाता ही होगा।

लेकिन तुम फिक्र मत करना,
वो देश के लिए लडता होगा।
बेटे को सेनामें भेजकर,
अकेली महसूस मत करना।
माँ की दुवा तो उसे मिलेगी ही,
भगवान से भी उसेक लिए दुवा करना।
खंदे को बंदुक तानकर,
वह तुम्हे याद करता ही होगा।
वह तो सारे देश का बेटा है,
भारत माता के लिए जो लडता होगा।

पति की याद करते करते,
सास ससुर की सेवा भी करना।
पति के गम के साथ साथ,
देश का भला भी सोचना।
तुम्हे निराश होने की जरूरत नहीं,
वह तुम्हे खत लिखता ही होगा।
तुम्हारी याद सीनेमें दफनाकर,
भारत माता की सेवा वो करता होगा।

राखी बांधने के लिए बहना,
भले ही तुम्हारा भाई पास नहीं होगा।
लेकिन देश की सभी बहनों को,
बंधन दिलानेवाला वही होगा।
अब तुम्हे उसे भुलाना होगा, क्योंकि वो -
अपने खून से देश की माँग भरता होगा।
वही देश का सच्चा सिपाही होगा,
जो 'भूमाता' की गोद खुशियों से भरेगा।
सिर्फ तुम्हे ही नही माँ,
वो देश को भी प्यारा था।
लेकिन क्या करें-वही हुवा
जो खुदा को मंजूर था।
उसे मौत नहीं मिली,
वो देश के लिए शहीद हुवा होगा।
भले ही यह संसार उसे भूल देगा,
लेकिन यह देश उसे सदा याद रखेगा।
धरती तो उसे खुशी नहीं दे सकी,
स्वर्ग में तो वो ऐश करता होगा।
स्वर्ण अक्षरों में अपना लिखा नाम देखकर,
भारत माता को वो सलाम करता होगा।

Scanned with CamScanner

कविता....

मैंने देखा और सुना है......

सचिन देसाई
बी. ए. - तीन

बरसोंसे खडा हूँ मै,
मेरा नाम कुतूबमीनार।
मैने देखा और सुना है,
भारत का भूत-वर्तमान ॥

मैंने सुना रामायण-महाभारत,
भाई-प्यार की वह निशाणी।
और देखा टिपू-शिवाजी,
शूरता के वो पुजारी ॥

सुना है मैंने कृष्ण-कबीर,
और जना-मिरा भी सुने।
इस छोटेसे देश में मैने,
नमाज-प्रार्थना साथ सुने ॥

और देखी पृथ्वी-संयोगिता,
सच्चे प्यार की 'ताज' निशाणी।
साथ देखी है 'चेतक' की,
स्वामी के लिए वो कुर्बानी ॥

फिर देखा इस प्यारे देश को,
होते हुओ गुलाम मैंने।
तभी घुटघुटके मरनेवाली,
इन्सानियत देखी है मैंने ॥

सत्य-अहिंसा के देखे हैं,
गांधी-नेहरू सच्चे पुजारी।
वतन के लिए मिटनेवालें,
भगत-सुभाष वो क्रांतीकारी ॥

और देखे हैं वो दीवाने,
फांसी पर भी चढनेवाले।
फिर लौटकर आयेंगे,
जाते वक्त कहनेवाले ॥

१४ अगस्त की वो रात देखी,
और देखा वो नया सबेरा।
उसी दिन ही मैंने देखा,
भारत का जो हुवा बंटवारा ॥

फिर देखा वो घायल हिमालय,
वो शापित नंदनवन भी देखा।
हंसते-हंसते मर मिटनेवाले,
उस अमर बलिदान को देखा ॥

मैंने देखा है रमण को,
मदर-आमटे को भी देखा।
इस छोटेसे देश में मैंने,
सारे जहाँ के लोगों को देखा ॥

और सुने पोखरण की आवाजें,
कहते हुओ भारत है मेरा।
आँख न उठाकर देख इसे,
ये प्यारा वतन है मेरा।

आज भी मैं देख रहाँ हूँ,
हररोज नया-नयासा भारत।
हर दिन बदलनेवाला,
दिल की धडकन, मेरा भारत।

'एक सपना'

एस्. व्ही. पाटील
एम्. ए.- एक

हमने देखा, एक सुंदर सपना,
जिसमें था, महान भारत अपना।

पर्वत की दृढता जिस तन में,
शांति का सागर जिस मन में।

सदाचारों का पथ प्रशस्त करता,
सद्गुणों की सौगंध महकाता

अन्याय, अत्याचारों से लडता।
वीरता का आवाहन करता,

सबका जीवन सुखमय बनाता,
स्नेह-प्रेम का संदेश लुटाता।

ऐसा हो भारत देश अपना,
हमने देखा एक सुंदर सपना,
जिस मे था महान भारत अपना ॥

Scanned with CamScanner

कविता.....

॥ शायरी ॥

कु. जयवंत आ. शेवाळे

बारावी वाणिज्य

'तुमको भूल कर किसी को,
न देखा न बात की कभी,
रातों को तुम्हें न याद किया,
बिती न ऐसी रात कभी।'

◆◆◆

'क्या-क्या न किया हमने,
तुझे थोडा हंसाने के लिए,
फिर भी सितम छोडे तुमने,
हमेशा को तडपाने के लिए।'

◆◆◆

'मैं. तो बदनसीब हूँ,
जो न काम तेरे आ सका,
मुझे मौत भी न आई,
और न जिन्दा रह सका।'

◆◆◆

'गुस्सा भी तेरा देख लेते,
मुस्कराहटों ने मार दिया,
कॉंटो का कोई गम नहीं,
हमें 'फूलों' ने ही मार दिया।'

◆◆◆

'उदासी ने हमें घेर लिया,
तन्हाई के इस आलम में,
आज फिर मन करता है,
रोये लिपट किसी दामन में'

◆◆◆

'यूँ तो हंसता रहता हूँ,
कसम जिगर पर खाई है,
इस दुनिया की रीत की खातिर,
हमने बात निभाई है।'

◆◆◆

॥ शायरी ॥

कु. जयवंत आ. शेवाळे

बारावी वाणिज्य

दिन बिते सर्दियों के, आया मौसम धुप का।
ढल ना जाये ओ गोरी, रंग तेरे रूप का।

◆◆◆

कभी गीत, कभी गझल,
इस आशिक शायर का ख्वाब है तू।
जिसे मैं चुपक-चुपके पढता हूँ,
वो प्यार की सच्ची किताब है तू।

◆◆◆

किस्मत ने लिखी है जुदाई,
तो तुझे बेवफा क्यों कहूँ।
सच्चा प्यार दिया था मैंने,
बदनसीब तो मैं ही हूँ।

◆◆◆

मेरा प्यार

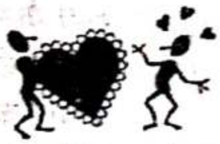

गडकरी राजेंद्र

बी. ए. - एक

मेरे दिल में बसा है प्यार तेरा
उस दिल को तूने तोड दिया,
बदनाम ना करेंगे हम तुम्हे
तेरा नाम लेना छोड दिया।
जब याद तुम्हारी याद आयेगी
समझेंगे तुझे कभी चाहा ही नहीं,
राहोंमे अगर मिल जायेगी
समझेंगे तुम्हे कभी देखा ही नहीं।
जिन राहोंसे तुम गुजरजाती हो
उन राहोंसे चलना छोड दिया,
किस्मत से अगर कोयी मिल भी जाये
दिल से नाता जोडना भी छोड दिये।

Scanned with CamScanner

घर - परदेस

कु. मीना एम. साठे
बी. ए. भाग दो

पात्र

मोहन : गाँव के एक सामान्य किसान।
सोनाली : मोहन की पत्नी।
रोहन : मोहन और सोनाली का बडा बेटा।
सोहन : मोहन और सोनाली का छोटा बेटा।
सरपंच : गाँवका मुखिया।
गुंडा : शहर का एक छोटा गुंडा।

[पुराने ढंग का एक मकान। कमरे में दो द्वार हैं सामने वाला द्वार अन्दर जाने के लिए है और बायी और का द्वार बरामदे में खुलता है। द्वार से हटकर एक बडी खिडकी है। खिडकी के पास ही पलंग रखा है। दायी ओर कुछ कुर्सियाँ रखी है। और देवी-देवताओंकी कुछ तसवीरे लगी हुई हैं।

पर्दा उठने पर मोहन खिडकी के समीप खडे हुए दिखाई देते हैं। वे बाहर की ओर देख रहे हैं। धोती-कुर्ता पहने हैं। मुख पर गंभीरता हैं।]

मोहन : (सोनाली को बुलाते हुए) सोनाली... ओ सोनाली

सोनाली : (अंदर के कमरे से) क्या हैं ?..... क्या हुआ ? क्यों बुला रहे हैं आप ?

मोहन : (रोहन की पूछताछ करते हुए) नहीं... कुछ नही आज रोहन का रीझल्ट हैं ना। वह अभी तक कैसे नहीं आया। चिंता हो रहीं है। (मोहन बोलते हुएही अंदर चले जाते हैं इतने में दरवाजे के बाहर से रोहन की आवाज आती है।)

रोहन : (सोहन को बुलाते हुए) सोहन... ओ सोहन... कहाँ हो तुम ?

सोहन : (अंदर से भागकर बरामदे में आता है) क्या है भैया, (नाचते हुए) हमारा भैया पास तो हो गया न!

रोहन : (सोहन को खुशी से उछालकर) अरे। पास क्या, तुम्हारा भैया 'फ़र्स्ट क्लास में आया है। ८५ प्रतिशत मार्क्स मिले हैं मुझे।

सोहन : (माँ को बुलात हुए) माँ... कहाँ हो तुम, यहाँ आओ ना।

सोनाली : (रोहन को) पास होने की खबर सिर्फ अपने लाडले भाई को ही बताओगे क्या। हमें नहीं बताओगे। (मोहन को बुलाते हुए) अजी सुनते हो ? हमारा रोहन फर्स्ट क्लास में पास हुआ है। देखिए तो।

मोहन : (अंदर से ही) हाँ... हाँ... आ रहा हूँ। (रोहन के पिता अन्दर से आते हैं। रोहन माता-पिता के पैर पडता है और आर्शीवाद लेता है)

मोहन : (सोनाली की ओर देखकर) देखा सोनाली कितने अच्छे हैं बेटे हमारे। ऐसे बेटे नसीबवालोंकोही मिलते हैं। सचमुच हमारे बेटे हीरे हैं, हीरे। हम नसीबवान माता-पिता हैं।

सोनाली : (खुश होकर) भगवान के सामने पहले दीया जलाती हूँ।

मोहन : (रोहन को) हाँ... रोहन अब आगे क्या करने का इरादा है।

रोहन : पिताजी मै इंजिनिअरिंग में जाना चाहता हूँ। लेकिन हमारे आस-पास कोई इंजिनिअरिंग कॉलेज नहीं हैं।

मोहन : (रोहन का धीरज बढाते हुऐ) क्यों चिंता कर रहे हो बेटे यह तुम्हारी दादा-दादी की जायदाद केवल मेरे लिए ही नहीं, बल्कि तुम्हारी और रोहन की भी हैं। अगर वह अच्छे काम के लिए आए तो क्या बुरा है ?

रोहन : लेकिन पिताजी

मोहन : लेकिन- वेकिन कुछ नहीं, मैं और तुम्हारी माँ ने तुम्हें पढने के लिए विदेश भेजनेका निर्णय किया है।

रोहन : (खुशी से झुमते हुए) सच पिताजी आप मुझे पढने के लिए विदेश भेज रहे हैं। मेरे अच्छे पिताजी।

मोहन : (प्यार से) हाँ अब चलो। तैय्यारी जो करनी है; तेरे विदेश जाने की।

(रोहन विदेश जाने की खुशी में पागल होता है। उसे खुद को भी पता नहीं था कि पिताजी आश्चर्य का धक्का देंगे।)

(रोहन विदेश को इंजिनिअरिंग करने के लिए जाता है। सोहन को खेतीबाडी में रुची थी। इसलिए वह धीरे- धीरे अपनी प्राथमिक शिक्षा पूर्ण करके कृषी शास्त्र की शिक्षा ग्रहन करता है। धीरे-धीरे रोहन और सोहन बडे होते हैं। इधर रोहन विदेश में रहकर पाँच-छ: बरस में इंजिनिअरिंग कोर्स पुरा करता है। अब वह गाँव अपने घर आने की तैय्यारी करता हैं। इसकी

Scanned with CamScanner

सूचना भी वह घर खत भेजकर देता है। रोहन अब २३ बरस का और सोहन २० बरस का हो चुका है।)

सोहन : (रोहन के आने की खुशी में) माँ... ओ माँ सारी तैय्यारियाँ हो चुकी न। माँ आज भैया आने वाला है। जल्दी करो ना माँ।

सोनाली : (प्यार से) हाँ... पता है। सुबह से ही भैया आयेगा-भैया आयेगा की रट लगा रहा है। बडा आया है भैया का चमचा। (चिडाकर)

सोहन : क्या माँ मुझे भैया का चमचा कहती हो; मैं तुम्हारी शिकायत पिताजी से करूँगा। फिर देख लेना; पिताजी तुम्हें कैसे डाँटेंगे। (बीचमेंही पिताजी आते हैं)

मोहन : क्या चल रहा है माँ-बेटे के बीच।

सोहन : (बच्चे की तरह) पिताजी अच्छा हुआ आप आ गये। देखिए ना। माँ बहुत बुरी है। मुझे भैया का चमचा कहती हैं।

मोहन : (चिडाकर) उसमें कहने की क्या बात है। ओ तो तुम हो ही। (सब हँसते हैं)

मोहन : क्या पिताजी आप भी माँ की तरह.... जाइए मैं आपसे नहीं बोलूँगा। (दरवाजे की बेल बजती है। सोहन दरवाजा खोलता है। तभी सामने रोहन था।)

सोहन : (खुश होकर) माँ... ओ माँ जल्दी आरती लेकर आइये। भैया आया है।

(सोनाली आरती लेकर आती है और आरती उतारकर उसे घर के अंदर आने के लिए कहती है।)

सोनाली : (वात्सल्य से) रोहन बेटा आओ अंदर आओ। (रोहन जब घर में आता है तब दीवार की बाजू के पलंग को ठुकरता है और उसके हाँथ में से एक छोटी चीज पिजाती के पैरों के पास जाकर गिरती है। वह उठानेके लिए वह नीचे झुक्ता है। सबको लगता है वह पिताजी के पैर ही छू रहा है।)

सोनाली : (मोहन को) देखिए जी हमारा बेटा परदेस में रहकर भी अपने संस्कार नहीं भूला पाया है।

रोहन : माँ.... What Nonsencess मैं कुछ पैर - वैर नही छू रहा था। मैं तो गिरा हुआ लायटर उठाने के लिए झुका था।

मोहन : (गुस्से में आकर) मतलब, तुम सिगार तो नहीं पिते ना ?

रोहन : हाँ पिताजी, मैं सिगार पिता हूँ। जब पढाईसे जी उबता है तो Time Pass के लिए कभी कभी दोस्तोंके साथ पी लेता हूँ। इसमें क्या बुराई है। सिगार तो परदेस का फॅशन है। सिगार तो वहाँ आम बात है। सिगार न पिने वाला वहाँ बुद्धू समझा जाता है। इसमें कुछ अनुचित तो है नहीं।

सोहन : (आत्मिक भाव से) भैय्या Time Pass केलिए सिगार पिने की बजाय अगर तू हमारी तस्वीरें भी देख लेता तो अच्छा होता।

रोहन : (सोहन को डाँटते हुए) देखो सोहन; क्या लेकर बैठे हो सिगार और तस्वीर का !

सोनाली : रोहन जाने दो। अब पिताजी के पाँव पडो और हाथ-पैर धोकर फ्रेश हो जाओ। जल्दी करो।

सोहन : (थोडा चिडकर) क्या माँ तुम भी।

मोहन : (सोनाली की ओ देखकर) जाने भी दो; सोनाली वह यात्रा से थक कर आया है। पहले उसे फ्रेश होने दो। फिर कुछ खाने केलिए दे दो। (रोहन अनिच्छा से ही पिताजी के पैर छुता है। फ्रेश होता है, खाना खाता है और अपने कमरे में आराम करने के लिए चला जाता है। वहाँ पलंग पर अखबार पढता बैठता है।)

मोहन : (सोनाली को आवाज देते हुए) सोनाली... ओ सोनाली।

सोनाली : (किचन से ही) क्या है जी, क्या काम है ?

मोहन : (प्यार से) नहीं मेरी गृहलक्ष्मी ! तुम्हारे पास कुछ काम नहीं है। रोहन के पास था। रोहन कहाँ है।

सोनाली : (किचन से ही) कहाँ जायेगा। देखिए अपने कमरे में ही होगा।

(मोहन; रोहन के कमरे के दरवाजे तक पहुँचते ही हैं कि रोहन दरवाजे की तरफ देखता है।)

रोहन : पिताजी आप ? कुछ काम था मुझसे। Any Problem ?

मोहन : वैसे कुछ जरूरी काम नहीं था। सिर्फ यह बताने आया था कि कल हमारे गाँव के सरपंच तुम्हे मिलने के लिए आ रहे हैं।

रोहन : (आश्चर्य से) मिलने के लिए और मुझे। क्या उन्होंने कभी देखा नहीं क्या मुझे। क्या काम है मेरे पास उनका ?

Scanned with CamScanner

शिवराग

मोहन : वो तो तुम्हे कल ही पता चलेगा । (दूसरे ही दिन मोहन के घर सरपंच आते हैं। दरवाजे से ही आवाज देते हुए अंदर घुसते हैं।)

सरपंच : मोहन... ओ मोहन कहाँ हैं आप ? क्या कर रहे हो।

मोहन : (अंदर के कमरे से बाहर आते हुए) कौन ? सरपंच जी आप ! आईए-आईए। बैठिए... माप कीजिए अंदर से आने में थोडी देर लगी।

सरपंच : (चिढकर) बैठिए-बैठिए क्या कर रहे हैं, मुझे आए हुए पाँच मिनिट हो गए। आपको पुकारते पुकारते थक चुका हूँ।

मोहन : (सोनाली को आवाज देते हुए) सोनाली थोडी चाय रखो, सरपंच आये हैं।

सरपंच : (आत्मिक भाव से) चाय के लिए भाभी को क्यों तकलीफ ? मैं घरसे चाय पिकर ही आया हूँ। (कुछ याद कर) हाँ आपने तो कल रोहन को बताया ही होगा कि आज मैं आनेवाला हूँ।

मोहन : हाँ जी, बताया है। मैं उसे अभी बुलाता हूँ। (रोहन को पुकारते हुए) रोहन... रोहन देखो, सरपंच चाचा आए हैं मिलने केलिए। जल्दी से आओ।

रोहन : (अंदर से ही) हाँ आया, आया पिताजी। (सरपंच की ओर देखकर) सरपंच चाचा आप... बोलिए क्या काम था मुझसे।

सरपंच : रोहन तुम्हे पता ही होगा कि अब जमाना बदल चुका है। हमारे गाँववालोंने खेती-बाडी केलिए एक ट्रॅक्टर लाने की बात सोची है ।

रोहन : यह तो अच्छी बात है। लाइए ना ट्रॅक्टर। इसमें मुझे बताने की क्या आवश्यकता है ?

सरपंच : (रोहन को) वही तो काम है, तुम्हारे पास। तुम परदेस में जाकर इंजिनिअरिंग पूरा करके आए हो। चार-पाँच अच्छी किताबे पढ चुके हो। तुम्हे ही पता होगा कि कौनसी ट्रॅक्टर अच्छी है। और कौनसी ट्रॅक्टर बुरी है। इसलिए हम गाँववालोंने तुम्हे ही ट्रॅक्टर लाने केलिए शहर भेजने का निर्णय किया है।

रोहन : (आश्चर्य से) लेकिन चाचा यह कैसे संभव है।

सरपंच : मुझसे कुछ मत कहो। मैं कल आऊँगा और गाँववालोने जमा किये हुए पैसे तुम्हारे पास देकर जाऊँगा। बाकी सब तुम देखो, ट्रॅक्टर, कब, कैसे लाना है। देर हो गई, तहसील में मिटींग है। मुझे वहाँ पहूँचना है।

(दूसरे दिन सरपंच रोहन को पैसे लाकर देते हैं और रोहन ट्रॅक्टर लाने केलिए शहर जाता है। शहर में पहुँचते ही उसकी चाल ढाल को देखकर एक गुंडो की टोली उसे किडनॅप करके अपने अड्डेपर ले जाती है।)

गुंडा : ए मैन, तेरा नाम क्या है ?

रोहन : (डरकर) रो.... रो.... रोह...

गुंडा : (चिढ़कर) ये भी कोई नाम है। रो.... रो.... रोह... ठीकसे बोलना । क्या नाम है तेरा ?

रोहन : (डरकर) रोहन, रोहन नाम है मेरा ।

गुंडा : पूरा नाम बोल।

रोहन : रोहन मोहन पाटील। मैं यहाँ ट्रॅक्टर लाने केलिए आया हूँ।

गुंडा : (धमकाकर) हाँ जादा बोलनेका नहीं। वरना सीधे एक लगाऊँगा कान के नीचे। बत्तीसी बाहर आ जाएगी। मैंने सिर्फ तेरा नाम पूछा है, काम नहीं। (कुछ देर ठहरकर) हाँ ! अब बोल; किस काम केलिए आया था शहर ?

रोहन : (डरकर) ट्रॅक्टर। गाँव केलिए। ट्रॅक्टर ले जाने केलिए आया हूँ शहर।

गुंडा : (रोहन के हाँथ का बैग देखकर) इस बैग में क्या है ?

रोहन : कुछ नहीं, कुछ नहीं।

गुंडा : सच बोलता है कि सीधे ऊपर पहूँचाऊँ।

रोहन : बतात हूँ। बताता हूँ। मारो मत; इसमें कुछ पैसे हैं

गुंडा : (थोडी कॉमेडी करते हुए) ये जो बैग है वो छोटा है और मैं भी छोटा गुंडा हूँ छोटे गुंडो की छोटी पसंद। तेरे गाँव का नाम क्या बतया तूने ।

रोहन : (घबराकर) जी.... जी.... रामपूर ।

गुंडा : रामपूर ! यहाँ से तो पाँच घंटोकी दूरीपर है, चल अभी के अभी अपने गाँव फोन लगा और (रोहन के सामने अपना पता रखकर) इस पते पर ५००० रुपये ले आने को बोल; जो भी कौई तेरा आदमी है, उसको।

(रोहन अपने गाँव सरपंच को फोन लगाता है।)

रोहन : हॅलो... हॅलो... सरपंच चाचा.... मैं, मैं रोहन, रोहन बोल रहा हूँ।

सरपंच : (फोनपर) हाँ हाँ मैं सरपंच ही बोल रहा हूँ, रोहन, ट्रॅक्टर पसंद आया कि नहीं ?

रोहन : ट्रॅक्टर क्या। मुझे ही पसंत किया है यहाँ के गुंडोने।

Scanned with CamScanner

सरपंच : क्या बोल रहा है तू ? ।

रोहन : सचमुच सरपंच चाचा मैं सच बोल रहा हूँ। मेरे यहाँ आने के बाद यहाँ के गुंडोने मुझे किडनॅप कर दिया है। मुझे यहाँ से जल्दीसे छुडा लिजिए मैं यहां बडी मुसीबत में हूँ। गुंडों ने कहा है कि ५००० रुपए मिलने के बाद ही हम तुम्हे छोडेंगे। सरपंच चाचा जल्दीसे इस पतेपर ५००० रुपए लेकर आईए।

सरपंच : तुम्हारी कींमत गुंडोने सिर्फ ५००० सही करली शायद।

रोहन : चाचा यह मजाक का वक्त नहीं है। जल्दीसे इस पतेपर ५००० रुपए लेकर आईए। पत्ता लिख लिजिए।

RAJA BABU FILMWALA
AUNTY NO. 1 - CHAWL
COLIE NO. 1 - ROAD
HERO NO. 1 - NAGAR
BETI NO. 1 - (EAST/WEST/SOUTH/ NORTH);
GOVINDA - 420 840

आप जल्दीसे निकलिए वरना....

सरपंच : (फोनपर) अभी आता हूँ।

(सरपंच ५००० रुपए लेकर शहर जाते हैं। और रोहन को छुडाकर लाते हैं और ट्रॅक्टर भी लाते हैं। सभी गाँव वाले रोहन और सरपंच पर खुश होते हैं। घर आकर रोहन पलंग पर पत्रिका पढते हुऐ लेटा ही था कि उसकी माँ उसे बुलाती हैं।)

सोनाली : रोहन... रोहन जरा इधर आओ ।

रोहन : (अपने कमरे से) क्या है माँ ? क्यों बुला रही हो ? आता हूँ.... आता हूँ।

सोनाली : (टेबलपर एक तस्वीर रखकर) रोहन यह क्या ? यह तस्वीर किसकी है ?

रोहन : (घबराकर) यह तस्वीर है माँ।

सोनाली : मुझे पता है कि वह तस्वीर ही है। पर यह तस्वीर किसकी है। मुझे बताओ। कल कपडे धोते वक्त तेरे पॅन्ट के पर्ससे यह तस्वीर मुझे मिली।

रोहन : (धिमे स्वर में) वह मेरे गर्लफ्रेंड का फोटो है।

सोनाली : (डाँटकर) यह गर्लफ्रें ड तुम्हे कहाँ मिली।

रोहन : (डरकर प्रश्न का उत्तर देता है) माँ मैं परदेश में इंजिनिअरिंग केलिए गया था ना; वहाँ मुझे यह लडकी मिली। मैं उस लडकी से प्यार करता हूँ और वह मुझसे करती है। हम जल्दी ही शादी कर रहे हैं माँ। लेकिन हमारी शादी के बीच एक समस्या खडी है।

सोनाली : समस्या कौनसी है ?

रोहन : माँ समस्या यह है कि मैंने अगर उससे शादी की तो मुझे परदेस में रहना पडेगा; क्योंकि जिससे मैं शादी करना चहाता हूँ वह तो यहाँ हमारे गाँव नहीं रह सकती है।

सोनाली : तो तूने क्या फैसला किया है ?

रोहन : मैंने तो फैसला कर लिया है, कि रोमा से शादी करुँ और हमेशा केलिए परदेश में बस जाऊँ।

सोनाली : (आँखो में आँसू लिए) यही फल दिया तूने हमें। हमने तुम्हे उच्च शिक्षा केलिए परदेस भिजवाया क्या हमने गुनाह किया ? हमने तुम्हे वहाँ पढाई केलिए भेजा था। इश्क-विश्क लडाने केलिए नहीं। हमने तुमसे कितनी उम्मीदें रखी थी । सब पानीमें मिला दी तूने ।

रोहन : (क्रोधसे) क्या तुम भी माँ... कुछ नहीं समझ रही हो। मैं रोमा से शादी करना चाहता हूँ। इसमें गलत क्या है। रोमा के डॅडी ही हमारी शादी की पूरी तैयारी करेंगे। और मुझे उनके ऑफीस में **M.D.** (मॅनेजिंग डायरेक्टर) की ग्रेड भी वहीं देंगे। इतना अच्छा मौका हाथ में आया है। उसे मैं कैसे गवा दूँ ! यह मौका मैं कदापि नहीं छोडूंगा। आखिर मेरे फ्यूचर को भी सोचना होगा ना ? मैं यहाँ नहीं रह सकता, बस्स ।

सोनाली : (दु:ख से भरे हुए अंत:करण से) क्या अब तुझे माँ, बाप, भाई से बेहतर यह विदेशी मौका प्यारा लगता है ? अरे.. मैंने, तुम्हे जन्म दिया है; तुम्हारा पालन-पोषण किया हैं। तुम्हे एक काँच के बर्तन की तरह संभाला है, बडा किया है। परदेस में उच्च शिक्षा केलिए भेजा। क्या इसीलिए कि तू हमें छोडकर हमेशा के लिए विदेश चला जाये। तुझे आँखोंसे ओझल होते हुए कैसे देख सकेंगे हम ? दिल पर पत्थर रखकर तुम्हे पाँच-छ बरसों तक विदेश में रखा था। सिर्फ तेरी भलाई केलिए। हमें क्या पता था कि पढाई के लिए विदेश जाने से तू हमेशा केलिए विदेश जाओगे। क्या तुम्हें अपने माँ-बाप की कोई भी फिकर नहीं। एक लडकी के सामने माँ, बाप, भाई कुछ भी नहीं हैं। कभी तूने हमारे बारे में भी कुछ सोचा है ? हम कैसे जिएंगे तुम्हारे

Scanned with CamScanner

बिना। कैसे कटेंगे हमारे दिन-रात ? हमें छोडकर जाते हुए तुम्हें हम कैसे देख सकते हैं ? मत जाओ... मत जाओ... हमे छोडकर, मत जाओ बेटा।

रोहन : (ऊंची आवाज में) आपने मुझे जन्म दिया तो क्या मुझपर कोई बडा एहसान नहीं किया है। माँ-बाप का तो फर्ज ही है कि वह अपने बच्चोंको पढा-लिखाकर बडा आदमी बनाये। उन्हे यह करना ही पडता है, समझ गई न। मुझे मेरा करीअर बनाना है। मुझे एक बडा आदमी बनना है। बहुत पैसा कमाना है। मेरी गिनती उन बडे लोगोंमें होनी चाहिए जो बहुतही अमीर और शोहरत कमाए हुए हैं। मैं पैसों से गाडी, बंगला सब खुशियाँ खरीदना चाहता हूँ। मुझे कोई नहीं रोक सकता। मैं जाऊंगा और जाकर ही रहूँगा। तुम्हारे इन ऑसूओंका मुझपर कुछ परिणाम नहीं होगा। मैं इतना अच्छा मौका गंवाना नहीं चाहता; किसी भी कींमत पर। मुझे जाने दो... बस्स हो गया।

सोनाली : (रोहन को थप्पड मारती है) अरे बेहया... बेशरम। (भगवान की तरफ हाथ कर के) उसने अभीतक अपनी माँ के उपकार की कींमत नहीं की और तू आज अपनी माँ के प्यार की कींमत कर रहा है। यह बोलते हुए तुम्हें शरम कैसे नहीं आती ? तुम्हारे मुँह से यह शब्द ही कैसे निकले ? क्या यही संस्कार दिये थे हमने तुझे। जन की नही तो मन की लाज रखा कर। ऐसे कैसे इतना निर्दयी हो गया तू ? हमारा प्यार सब भूल गया तू ? हम तुझे कितना प्यार करते हैं पता हैं तुझे ? चलो। अभी अभी हमारे घर से बहार निकलो। एक पल भी मत रहो मेरी नजरोंके सामने। मेरी नजरोंसे तुम गिर चुके हो। फिर कभी अपना चेहरा मत दिखाओं हमें। जाओ चले जाओ।

(माँ-बेटे का सारा संवाद मोहन बाहर के कमरें से सुनते हैं। रोहनको कैसे समझाये उनकी समझ में नहीं आता है।)

रोहन : (भडककर) मुझे भी कोई शौक नहीं है आपके चेहरें देखनेका। मैं अभी परदेश जा रहा हूँ। (मोहन कमरे के अंदर आते हैं।)

मोहन : (क्रोध से) जाओ। चले जाओ। फिर कभी इस घर में पैर मत रखना। हमारे मरने के बाद हमारी चिता को आग देनेकेलिए भी मत आना। हम समझेंगे हमारा एक ही बेटा है, सोहन। (सोहन पिताजी की बाते सुनकर बीचमेंही बोलता है।)

सोहन : पिताजी, ऐसा मत बोलिए। भैया को बुरा लगेगा। (रोहन अपनी बैग भरकर पदेस जाने के लिए बाहर के दरवाजे की तरफ चला जाता है।)

मोहन : सोहन, आजकेबाद हम उसकेलिए और वह हमारे लिए मर गया समझो।

सोहन : (रोहन के हाथ की बैग लेते हुए) भैया... ओ भैया मत जाओ हमें छोडकर। मैं तेरे पैर पडता हूँ। तुम्हारा सारा काम मैं करूँगा। मत जाओ, भैया... भैया... भैया

(रोहन चला जाता है)

मोहन : (आँखों में आँसू लिए) सोहन, जाने दो उसे मत रोको। आज से हमारा एक ही बेटा हैं ऐसा हम समझेंगे। हमेशा केलिए वह हमारे लिए मर गया। अब तूही हमारा सहारा है। रो मत... संभालो अपने आपको।

सोहन : (रोते हुए) ऐसा मत कहिए पिताजी... ऐसा मत कहिए पिताजी... माँ.....

(परदा गिरता है।)

★ ★ ★

॥ थोडा मुस्कराओ ॥

सत्यजित कोर
बारावी वाणिज्य

एक दिन पागल खाने में एक पागल को देखा, वह सीधा खडा होकर कुछ गाना गार रहा था।

दूसरे दिन वही पागल 'उल्टा' होकर गा रहा था।

डॉक्टर ने उसे पूछा : अरे, कल तू सीधा खडा रहकर गा रहा था, आज उल्टा क्यों ?

पागल ने जवाब दिया : ''कल मैं जो गा रहा था; वह 'साईड A' थी, और आज मैं 'साईड B ' गा रहा हूँ।''

फोटो

जयवंत आ. शेवाळे
बी. ए. भाग तीन

उन दिनों मैं बारहवीं की कक्षा में पढ रहा था। पढाई का पहला टर्म खत्म होकर दिवाली की छुट्टियों के बाद दूसरा टर्म शुरू हो चुका था। कुछ ही दिनों में परीक्षा फॉर्म दर्ज करने की नोटीस लग गई, नोटीस में विशेष सूचना की जगह लिखा था, 'परीक्षा फॉर्म दर्ज करने हर छात्र को अपने दो नये 'ब्लॅक ॲण्ड व्हाईट' फोटो की आवश्यकता है।' सूचना पढते ही मैंने 'फोटो स्टुडीओ' जाकर उसी दिन अपने नये फोटो निकलवा लिये। कार्यालय में फॉर्म जमा करते समय फोटो के पीछे अपना नाम लिखकर दो फोटो, फॉर्म के साथ दे दिये। दूसरी टर्म की पढाई खत्म हो गयी, परीक्षा का दिन समीप आने लगा, तो परीक्षा के दस-पन्द्रह दिन पहले अपना-अपना परीक्षा प्रवेश पत्र (रिसीट) ले जाने के लिए कॉलेज में नोटीस लग गई। हर एक छात्र अपना-अपना प्रवेश पत्र ले जाने लगा। मैंने सोचा, प्रवेश पत्र परीक्षा के पहले एक-दो दिन लिया जाये ताकि प्रवेश पत्र के साथ परीक्षा नंबर भी मिल जायेगा। परीक्षा के पूर्व एक दिन मैं अपना प्रवेश पत्र लाने गया। हमारी कक्षा के प्रमुख अध्यापक प्रवेश पत्र दे रहे थे, मैंने उनके पास जाकर अपना प्रवेश पत्र माँगा, उन्होंने मेरे नाम का प्रवेश पत्र निकालकर देखा तो क्या ? प्रवेश पत्र पर मेरा फोटो ही नहीं। उन्होंने मुझे कहा, ''देखो तुम्हारे प्रवेश पत्र पर फोटो नहीं है, तुम्हें इसी वक्त दो फोटो लाने होंगे।'' मुझे तो अजीब लगा, उस वक्त तो मैंने दो फोटो दे दिये थे, वे कहाँ गये ? और अब फिर से दो फोटो कहाँ से लाऊँ ? मैंने कहा, ''लेकिन मैंने तो फॉर्म के साथ फोटो दे दिये थे सर।'' उन्हें मेरी बात का यकीन आया उन्होंने चपरासी को बुलाया, ''इन्होंने फॉर्म के साथ अपने फोटो दिये थे, अलमारी में देखो वहीं-कहीं गिरे होंगे।'' चपरासी चला गया, थोडी देर बाद हाथ हिलाते लौट आया, कहने लगा, ''अलमारी में तो फोटो नहीं मिले सर। लगता है इन्होंने फोटो ही नहीं दिये हैं।'' मैं तो उनकी ओर देखता ही रह गया, चपरासी की बात सुनकर अध्यापक ने अपना अंतिम फैसला सुना दिया, ''देखो तुम्हारे फोटो हमें नहीं मिले हैं, तुम्हे अब नये फोटो देने ही पडेंगे।'' क्या करता मैं ! हालात ही ऐसे थे कि फोटो दिये बिना मुझे प्रवेश पत्र नहीं मिलता और प्रवेश पत्र मिले बिना परीक्षा के लिये नहीं बैठ सकता, इसलिए चुपचाप फोटो लाने चला गया।

सुबह के दस बजे थे, भागता हुआ मैं फोटो स्टुडिओ पहुँच गया, फोटाग्राफर को कहा, ''जितनी जल्द हो सके उतनी जल्द मुझे मेरे फोटो चाहिए, अब तो १०-०० बजे हैं; कितने बजे तक मुझे फोटो मिल सकेंगे ?'' फोटोग्राफरने थोडा सोचकर बताया। ''बारह बजे तक दे दूँगा मगर आपको जादा फीस देनी पडेगी।'' झट से कह दिया, ''वह तो दे दूँगा लेकिन जितना जल्दी हो सके उतना जल्दी मुझे फोटो देने की कृपा कीजिए।'' मैं वहाँ से बाहर आ गया, अब मुझे दो घंटो का वक्त गुजारना था। शहर में इधर-उधर घुमकर दो घंटो के बाद वापस स्टुडिओ पहुँचा। उनसे फ टो माँगे लेकिन उन्होंने कहा, ''पाच मिनट रुकीये, आपके फोटो तैयार हैं अभी दे देता हूँ।'' पाँच मिनट कहकर उन्होंने मुझे पन्द्रह मिनट रुकने के लिए मजबूर कर दिया। मुझे डर था अध्यापक अपने घर चले जाने का। फोटो लेकर मैं कॉलेज पर आ गया तब बारह बजकर तीस मिनट हो चुके थे और काफी वक्त होने से अध्यापक अपने घर चले गये थे।

इस फोटो के चक्कर में फँसा हुआ मैं बेचारा उनके घर का पता लगाने की कोशिश करता रहा। सामने से मुझे हमारी कक्षा का ही एक छात्र आता हुआ दिखाई दिया, मैं उसके पास गया उसे कहा, ''अरे ! भाई मैं बडी मुसीबत में फँस गया हूँ, फोटो की वजह से प्रवेश पत्र नहीं मिला, नये फोटो लाया हूँ लेकिन सर यहाँ मौजूद नहीं है वे अपने घर चले गये हैं, उनके घर का पता तुम्हें मालुम हो तो बताओ।'' वह भी इसी समस्या में फँस चुका था, लेकिन उसकी समस्या हल हो चुकी थी। वह अध्यापक के घर जाकर आपना प्रवेश पत्र ले आया था। इसी कारण उसे उनका घर का पता मालुम था उसने बताया, ''तुम इसी रास्ते से सीधा चले जाओ वहाँ जो बडा पेड दिखाई दे रहा है वहाँ से दाई ओर मुड जाना वहाँ से थोडा आगे जाने पर पुन: बाई ओर एक रास्ता दिखाई देता है, उसी रास्ते से थोडा आगे जाना वहाँ दाई-बाई ओर बहुत से मकान हैं, लेकिन बाई ओर सफेद-पिले रंग के दो समान मकान हैं उसमें एक उनका है।'' यह पता सुनकर मुझे चक्कर आने लगा, मैंने सोचा उनका घर ढूँढना बडा मुश्कील काम है, यह मेरे बस की बात नहीं, पहाड खोदकर चुहा निकालना पडेगा। मैंने उसे कहा, ''अरे ! भाई तुम ही मुझे उनके घर तक पहुँचाने का काम कर सकते हो, मैं तुम्हारा एहसान जिंदगीभर नहीं भूलँगा, मुझे थोडी मदद करो।'' ना-ना करते वह आने के लिए तैयार हो गया।

Scanned with CamScanner

एक-दो-एक करते हुए हम आधे रास्ते तक पहुँच गये, वहाँ से दूर कई मकान दिखाई दे रहे थे, उसने वहीं से मुझे उसी मकानों में एक मकान दिखाया और वह चला गया। मैं उसे कह रहा था, ''यहाँ तक आये हो तो थोडे आगे चलो और ठीक तरह से उनका मकान दिखाओ।'' मगर नहीं माना। उसने बताये हुए रास्ते से मैं उन्हीं मकानों के सामने आ गया। दोनों मकानों के दरवाजे बंद थे। अब सवाल था, इन मकानों में से अध्यापक का मकान कौनसा ? मैंने देखा एक मकान के सामने फाटक पर कुत्ते को बाँध दिया था, वह आराम से सो रहा था। लगता है उसे दोपहर का भोजन काफी मिला हो। उसे देखते ही मेरे मन में एक विचार आया, क्यों न हम इस कुत्ते को ही जगाये ? जागते ही यह भौंकने लगेगा और सामने के दोनो दरवाजे अपने आप खुल जाएँगे। मैंने वहाँ का एक पत्थर उठाकर कुत्ते को मारा, पत्थर लगते ही उसने अपनी आँखे खोली मेरी नींद खराब कर रहा है। मेरा इरादा तो असफल रहा, जैसा सोचा था वैसा हुआ नहीं। फिर भी मैंने हार नहीं मानी और एक बार कोशिश करने के लिए मैं पत्थर उठा ही रहा था कि सामने का दरवाजा अपने-आप खुल गया। देखा तो जिनसे मेरा काम था वही अध्यापक मेरे सामने खडे थे; भगवान की तरह। उन्हें प्रणाम किया और फोटो लाने की खबर दी, उन्होंने फोटो लिये;। एक फोटो प्रवेश पत्र पर लगवाकर मुझे दे दिया उनका शुक्रिया अदा करके बदले में उनकी दुवाएँ लेकर मैं वहाँ से निकल पडा।

इसी फोटो ने आज फिर मुझे मुसीबत में डाल दिया। बी. ए. की अंतिम कक्षा के फॉर्म दर्ज करने की नोटीस लगा दी गई, इसमें भी फोटो की आवश्यकता बताई थी। सुविधा के लिए मैंने नोटीस पढते ही अपने फोटो निकलवा लिये। विश्वविद्यालय से कॉलेज में फॉर्मस् न आने के कारण मैंने अपने फोटो घर में रख दिये। कई दिनों के बाद फॉर्म भरने का दिन समीप आया। मैंने निश्चय किया कि फॉर्म भरने के लिए जो आवश्यक चीजें हैं (प्रतिलिपि, फोटो, ब्लॅक पेन, रुपये, पहचानपत्र) श्याम को ही निकालकर टेबुल पर रख दूँ। ताकि कल ले जाने में सुविधा हो जायेगी। उसी दिन मेरे दोस्त के घर कुछ काम था मैं उसके घर चला गया, रात को आने में देर हो गई, खाना खाके सो गया। सुबह जल्दी उठकर आवश्यक चीजों को लेकर कॉलेज पहुँचा पहला पिरियड शुरु हो चुका था मैं कक्षा में जाकर बैठ गया। पिरियड खत्म होने के बाद दोस्त ने पूछा, ''यार, आज फॉर्म भरने हैं जो लाना जरुरी था वह सब लाया है क्या ?'' मन में आशंका आई जेब में हाथ डालकर देखा और मैं डर गया, बाकि सब चीजे थी लेकिन फोटो नहीं। दोस्त को बोला ''अरे यार ! मैं तो फोटो भूल आया हूँ, घर जाकर ले आता हूँ, तब तक तू ठहर जा आधे घंटे में आ जाता हूँ।'' उसने 'हाँ' कर दी और मैं भागता हुआ बस स्टॉप चला आया। शहर से हमारा गाँव छः मिल दूर था और गाँव से एक मिल दूर हम खेत में रहते हैं। बस आ गई उसी में बैठकर गाँव आया, गाँव से भागता हुआ घर। घर में आते ही माँ पूछने लगी, ''आज इतने जल्दी कैसे आ गया ? कुछ काम है क्या ?'' मैंने कहा, ''हाँ माँ; आज फॉर्म भरने हैं और मैं फोटो ले जाना भूल गया। इसलिए दौडता हुआ फोटो ले जाने अया हूँ।'' माँ बोली, ''ऐसे कैसे भूल गया, बुध्दू कहीं का, आये ही हो तो थोडा खाना खाके जाना।'' टेबुल के ड्रावर से फोटो निकाले, तभी माँ ने थाली में खाना लगाया और मुझे बुलाया, ना कैसे करता जाकर बैठ गया। खाना खाने के बाद गाँव आया वहाँ आते ही बस मिली और मैं कॉलेज चला आया। मैं अब खुश था क्योंकि मैंने अब फोटो लाये थे और मेरा महत्वपूर्ण काम हो जाने वाला था। कॉलेज पर मित्र तो मेरा इंतजार करता हुआ परेशान हो गया था, ''क्या यार फोटो लाने घर गया था, या फोटो खिंचवाकर लाने स्टुडिओ गया था।'' मैं बोला, ''माफ करो यार, समय पर बस नहीं मिली इसलिए आने में देर हो गई, चलो अब फॉर्म लेते हैं।'' दोनों ने फॉर्म लिये और एक खाली रूम में जाकर बैठ गये। सावधानी से फॉर्म में जो लिखना था वही लिख दिया अब फॉर्म पर फोटो लगाना बाकी था। गोंद की आवश्यकता थी, तो हम ऊपर लायब्ररी में चले गये, वहाँ से गोंद-दाणी ली, फोटो निकालने के लिये जेब में हाथ डालकर देखता हूँ तो क्या ? जेब में फोटो नहीं हैं।

मेरी समझ में ही कुछ नहीं आ रहा था। यह हुआ कैसे ? फोटो लाने गया और फिर फोटो ही भूल आया, ये कैसे हो सकता है ? मैं तो बहुत परेशान हुआ, अब दोस्त को कैसे बताये। मुझे तो अपनी ही शरम आने लगी। मुझे चुपचाप खडा देखकर वह बोला ''जल्दी करो ना नीचे कार्यालय में बहुत लंबी लाईन लगी है, उसमें आखिर हमारा भी तो नंबर लगवाना है।'' मैं क्या बोलता, ''वह सब छोड दो यार नंबर तो अब तुम लगवाओ मैं नहीं, क्योंकि मैं फिर फोटो भूल आया हूँ।'' वह आँखे फाडकर देखने लगा, ''तू तो फोटो लाने गया था और वही भूल आया, कैसी अजीब बात है, भेजा तो ठिकाने पर है ना ?'' मैंने कहा, ''वह तो

Scanned with CamScanner

है लेकिन आज ठिक तरह काम नहीं कर रहा है, खैर उसकी बात छोड दे तुम अपना फॉर्म जमा कर दो; मैं घर जाता हूँ और दोपहर को फोटो लेकर फिर वापस आता हूँ।'' और मैं निराश घर चला आया। घर आकर देखा तो घर में कोई नहीं था, सब काम करने खेत चले गये थे। मैं फोटो ढूँढने लगा सभी जगह देखे, अपना पूरा कमरा छान मारा सभी कपडों की जेबें टटोलकर देखी लेकिन फोटो नहीं मिले। मैं डर गया। फोटो तो मैंने जेब में रखे होंगे और जाते वक्त रास्ते में कहीं गिर चुके होंगे ऐसा मुझे लगने लगा। इसका मतलब फोटो अब नहीं मिलेंगे। अब क्या करे ? शहर जाकर नए फोटो लिकालने पडेंगे लेकिन उस दिन शहर में बिजली भी नहीं थी और बिजली के बिना फोटो नहीं निकाले जाते। बहुत परेशान हो गया मैं; सर को हाथ से दबाए सोचता हुआ कुर्सी पर बैठ गया था, तभी बाहर माँ आ गई पूछने लगी, फोटो मिले क्या ? मैं तो देखता रह गया, मेरी समझ में कुछ नहीं आ रहा था कि यह क्या पूछ रही है, मैंने पूछा, ''कौनसे फोटो ? कहाँ है फोटो ?'' तब वह कहने लगी, ''अरे वही फोटो जो सुबह तू लेने आया था। फिर भूल गया। आखिर किस विचार में डूबे हो जो तुझे इतना भी याद नहीं सर पे क्या भूत सँवार है ?'' मैं चुपचाप सुनता रहा फिर पूछने लगा, ''आखिर मैं फोटो कैसे भूल गया; वे कहाँ है ?'' तब वह पूरी घटना बताने लगी, ''जब तू बैठ गया तब वही पाकीट तूने अपनी जेब में रखने की वजह वहीं जमीन पर रख दिया और खाना खाकर तू चला गया, लेकिन बाद में मैं तुम्हारी थाली उठाते वक्त देखती हूँ तो तुम्हारा वह फोटो का पाकीट यहीं है, तो मैंने सोचा शायद तू बस स्टॉप पर खडा होगा, इसलिए पडोस की कविता स्कूल जा रही थी उसी के पास दिये और तुझे देने के लिए कहा। वह फोटो तुझे मिले क्या ?'' मैंने जवाब दिया, ''नहीं फोटो मुझे नहीं मिले शायद कविता बस स्टॉप आने से पहले मैं चला गया, अब उनके स्कूल में जाकर उसीसे फोटो लेकर कॉलेज जाता हूँ।'' और तिसरी बार कॉलेज जाने के लिए मैं तयार हुआ।

पडोस में मेरा एक दोस्त था उसकी अपनी गाडी थी, मैं उसे जाकर मिला मेरी मुसीबत उसे बता दी और कॉलेज चलने के लिए राजी कर दिया। हाँ-ना करते वह तैयार हुआ। मैं गाडी पर पिछे बैठ गया उसने गाडी शुरू कर दी और हम चल पडे। सोचा जाते-जाते स्कूल जाकर कविता से फोटा लेंगे और फिर कॉलेज जायेंगे। आज मैं किस तरह मुसीबत में फँस गया हूँ इसका सारा समाचार दोस्त को बताने लगा। बाते करते-करते गाँव मे आये फिर गाँव से शहर की ओर चल पडे। आधे रास्ते में हमें मेरी कक्षा का ही एक मित्र मिला उसने रूकने का इशारा करने पर हम रूक गये। उसे मेरे इन फोटों की कहानी शुरू से मालूम थी। वह कहने लगा, ''कितना परेशान किया तुम्हें आज इन फोटो नें, लगता है तुम्हारे ग्रह आज अच्छे नहीं है, बुरा दिन है आज तुम्हारे लिए; खैर छोडो उन सब बातों को तुम्हारे वो फोटो तो दिखा दें देखता हूँ कैसे हैं।'' जादा समय तो हमारे पास नहीं था, इसलिए मैंने कहा, ''अरे वक्त हो रहा है हमें जाने दो बाद में कभी देख लो।'' उसने नहीं माना फोटो दिखाने की जिद करने लगा। मेरे पास समय कम था और उसके पास समय ही समय। अब मुझे मालुम हुआ कि यह फोटो देखे बिना नहीं छोडेगा। फोटो निकालने के लिए जेब में हाथ डालकर देखता हूँ तो क्या ? जेब में फोटो नहीं थे।

★ ★ ★

॥ विनोद ॥

जयवंत आ. शेवाळे
बी. ए. तीन

ट्राफीक पुलीस स्कूटर चलाने वाले आदमी को रोकने के लिए रास्ते पे खडा होकर उसे रुकने का इशारा कर रहा था, ''ठहरो... ठहरो तुम्हारे स्कूटर को बल्ब नहीं है।''

स्कूटर चलाने वाला आदमी दूर से ही चिल्लाते हुए बोला, ''साहब... साहब रास्ते से हट जाओ; मेरे स्कूटर को ब्रेक भी नहीं है।''

ट्राफिक पुलीस भागता हुआ दूर चला गया।

* * *

Scanned with CamScanner

प्यार का कफन

कु. मनिषा बांदेकर
बी. ए. भाग दो

उसेक खुबसुरत चेहरेपर छायी उदासी और सुखे होठों को देखकर साफ लगता था कि उसके मन में कोई भयानक अंतर्द्वन्द्व चल रहा है। विकास ने उसकी आँखो में झाँकते हुए कहा था, ''तुम्हारी आँखो में इतनी गहरी उदासी ?'' नहीं, संवेदना यह ठीक नहीं है। दूसरे को खुश करने के लिए कभी-कभी इन्सान को अपनी खुशी को त्यागना पडता है। हमारा समाज हमें एक होने नहीं देगा। प्यार के नामपर सपनों के महल खडे करना आसान है, लेकिन उसकी हकीकत रेत के ढेर से ज्यादा नहीं होती। सच्चाई यह है कि, दुनिया में कदम कदमपर समाज की इजाजत लेनी पडती है। ऐसा न किया; तो समाज हमें वहाँ उठाकर फेंकता है, जहाँ पूछनेवाला कोई न हो। उस वक्त समाज की याद आती है, प्यार की नहीं।

इतनी देर से शांत बैठी संवेदना बोल उठी। 'तो क्या, प्यार का कोई अस्तित्व नहीं ?' क्या हमारा प्यार एक नाटक है, जो हकिकत समझ बैठे ? 'नहीं ऐसी बात नहीं है।' विकास बोला, एक सच्चाई प्यार है और दूसरी सच्चाई समाज। बहुमत समाज के हाथों में होता है। उसीकी विजय होती है। विकास बोला-बहुमत से टकराना अच्छा नहीं होता संवेदना। जिन्दगियाँ तबाह होंगी। ''फिर मैं क्या करूँ ?'' ''तुम शादी कर लो।'' संवेदना, मैंने तुम्हें प्यार किया है, करता भी हूँ और करता रहूँगा। मुझपर अविश्वास मत करो। सच तो यह है की, मैं मौत की अंतिम सीढीपर खडा होकर भी तुम्हें ही पुकारूँगा। फिर भी अपने प्यार और स्वार्थ के खातिर अपने और तुम्हारे परिवार को कष्ट नहीं पहुँचाना चाहता हूँ। '' ठिक है विकास तुम कहते हो तो मैं शादी के लिये 'हाँ' कह देती हूँ। लेकिन इस शादी से हम दोनों के कदम बँध जाएँगे। बेडियाँ डालोगे अपने पाँवों में ?'' मैं तो अपनी भावनाओं का गला घोंट दूँगा, संवेदना। लेकिन मुझे डर है कि, कहीं तुम मेरी कमजोरी न बन जाओ। संवेदना गंभीर स्वर में बोली, मैं अपने आपको नहीं रोकूँगी। दुनिया ही मेरे साथ ज्यादती कर रही है तो, मैं क्यों न बेवफाई करूँ ? मैं आऊँगी। उसकी बातों से विकास के मन पर असर हुआ। विकासने उस वक्त समझाकर उसे घर भेज दिया।

संवेदना के पिता रिटायर्ड पोस्ट मास्टर थे। उनकी तीन लडकियों में संवेदना महत्वाकांक्षी लडकी थी। जब वह बारहवीं कक्षा में थी तभ दुर्भाग्यवश उसकी माँ की मृत्यु हो चुकी थी। उसकी बडी बहन की शादी हो चुकी थी। दूसरी बहन छोटी थी, इसलिए घर का सारा काम संवदेना पर ही पडता था। अत: इसी मजबूरी के कारण उसे बी. ए. की शिक्षा बहिस्त (External) के रूप में करनी पडी थी। विकास भी अपने पिता के व्यापार में हाथ बँटाने लगा था। संवेदना रिश्ते में विकास की मौसी लगती थी। दोनों परिवारों में रिश्तेदारी थी। संवेदना और विकास के प्यार की भनक दोनों के घरवालों को लग गई। रिश्तेदारी का मामला था सो विरोध तो होना ही था। दोनों ने साफ-साफ कह दिया कि हम दोनों एक-दूसरे से प्यार करते हैं और प्यार करना कोई गुनाह नहीं है।

श्रीरामप्रसाद बेटी की भावनाओं को जानते थे। और परिवार के प्रति कर्तव्य और योगदान को भी। विकास बुरा लडका नहीं था। उन्होंने संवेदना को समझाने की कोशिश कि, ''मैं तुम्हारी विकास के साथ शादी के लिए तैयार हूँ।'' लेकिन विकास के घरवाले तैयार होंगे इस बात की मुझे उम्मीद नहीं है। विकास ने भी संवेदना से वादा किया था। वह उसे धोका नहीं देना चाहता था।

विकास ने अपने पिता जीवनलाल से पूछा-तो उन्होंने शादी से साफ इन्कार कर दिया। आत्महत्या की धमकी दे दी। उन्होंने साफ साफ कह दिया '' जो नहीं हो सकता, वह नहीं होगा। रिश्तेदारी का मामला है। संवेदना तुम्हारी मौसी है, उसे बहु बनाकर हम घर में कैसे ला सकते हैं ? यह शादी नहीं हो सकती, कभी नहीं। विकास ने यह बात तो बताई, तो वह रोने लगी '' अब क्या होगा विकास ? मैं तुम्हारे बिना नहीं रह सकती। तुम्हारे घरवालों का क्या करें ? ''विकास ने संवेदना के बालों में अंगुलियाँ फेरते हुए गंभीर स्वर में कहा,'' धीरज रखो, सब ठीक होगा। उस वक्त बात टल गयी। ज्यों-ज्यों वक्त गुजरता गया, वे दोनों दो शरीर एक प्राण बनते गए। अब विकास फ्रेंडस् वॉच कंपनी में नौकरी कर रहा था। उन दोनों के प्यार का दोनों परिवारवालों को पता था। विकास को विश्वास था कि वह अपने परिवारवालों को राजी करेगा। पर ऐसा नहीं हुआ। वे अपने जीदपर ही अडे रहे। जीवनलाल ने कहा, 'होगा वहीं जो हम चाहेंगे।' जीवनलाल ने श्रीरामप्रसाद को संवेदना की शादी का प्रबंध करने को कहा। उन्होंने विकास के लिये लडकी भी देख ली। रिश्तेदारी का मामला होने से इज्जत बनाये रखना जरूरी था। विकास शादी के लिये कतई तैयार न था। पर घरवालों के सामने उसकी एक न चली। उसे कोई रास्ता नहीं सुझा, तो उसने संवदेना को मिलने बुलाया।

संवेदना रात आठ बजे तक भी न लौटी तो श्रीरामप्रसाद चिंतीत हो गये। विकास के घरवालों ने भी यही सोचा कि विकास संवेदना को भगाकर ले गया है। दूसरे दिन सुबह ही नदी के किनारे दोनों के शव मिले। उन्होंने आत्महत्या की थी। संवेदना की माँग में सिन्दूर और गले में मंगलसूत्र था। उन दोनों ने विवाह कर लिया था। किसी दुनिया की, किसी समाज की परवाह किए बिना वे सदा के लिए एक हो गये थे। अब समाज की कोई ताकद उन्हें जुदा नहीं कर सकती थी। उनका प्यार ही उनके लिए कफन साबित हुआ था।

★ ★ ★

Scanned with CamScanner

टेन्शन कुमारी

कु. मनिषा भिऊंगडे
बी. ए. भाग दो

कॉलेज का वार्षिक स्नेहसंमलेन मानों बहारों का समा होता है। सभी लडके-लडकियोंने उत्साह और चैतन्य छा जाता है। व्हरायटी शो, फॅशन शो, फनी गेम्स के साथ-साथ फिशपॉंड कार्यक्रम याने कि दूध में शक्कर। हमारे महाविद्यालय का सन २००० के स्नेहसंमेलन का 'फिशपॉंड' कार्यक्रम शुरू हुआ था। नेहा के नाम का फिशपॉंड पढा गया और उसे 'टेन्शन कुमारी' की उपाधी दी गई । जब ये पढा गया तो सबने खूब तालियाँ बजाई। नेहा को यह सब अप्रत्यशित्त एवं अनुचित लगा। टेन्शन कुमारी। यह भी कोई उपाचि है? यह किसके दिमाग की उपज है? नेहा को टेन्शन कुमारी किसने बनया। वह कैसे हो गई टेन्शन कुमारी?

उसका चेहरा कुम्हला गया। उसके भीतर टेन्शन कुमारी की प्रतिध्वनि-सी महसूस होने लगी। उसके आस-पास बैठी उसकी सहेलियों ने उसे अपने आप में डूबी देखकर टहाके मारे किन्तु वह तो अपने में ही उलझी रही। उसके भीतर उद्घोषक का स्वर गुँजा रहा 'टेन्शन कुमारीऽऽ' इस प्रतिध्वनि से परेशान होकर नेहा उठ खडी हुई। पास ही बैठी उसकी सहेली रेवा ने उसे टोका, कहाँ जा रही हो? नेहा ने जंवाब दिया; घर! क्यों? रेवा ने आश्यर्य से पूछा। नेहा ने कोई उत्तर नहीं दिया, तो रेवा बोल पडी-टेन्शन बढ गया क्या?

नेहा मन मारे हालत में बाहर आ गई। उसके भीतर प्रतिध्वनित होता रहा, 'टेन्शन कुमारी'...। समय से पूर्व घर पहुँचने पर नेहा की मम्मी आश्यर्य से बोली अरे! तू तो जल्दी आ गई बेटी? प्रोग्राम खत्म हो गया क्या? नेहा ने कोई उत्तर नहीं दिया। वह मुँह लटकाएँ अपने कमरे में चली गई। मम्मी भी पीछे-पीछे उसके कमरे में चली गई। मम्मी ने बार-बार पूछा बोल न बात क्या है? नेहा, किसी ने कुछ कहा क्या? नेहा ने झल्लाते हुए कहा मुझे अभी अकेली छोड दो मम्मी, प्लीज। अपनी इस तुनकमिजाज बेटी की आदतों से मम्मी परिचित थी। इसलिए उसे अपने बाहों में भर दिया। तब नेहा फूट-फूटकर रो पडी। रोते-रोते पूर्ण स्वर में उसने मम्मी से पूछा मैं क्या 'टेन्शन कुमारी' हूँ मम्मी?

इस नये नामकरण से मम्मी चौंकी। हालांकि यह नामकरण उन्हें बडा सटीक एवं सार्थक लगा। क्योंकि उनकी लाडली जन्म से ही टेन्शन से ग्रस्त रहती थी। पैदा होने के दो-तीन वर्षो के बाद ही एक बार उसके मुँह में छाले ही छाले हो गए थे। इन छालों का परीक्षण करने के बाद शिशु चिकित्सक ने राय व्यक्त की थी ये छाले टेन्शन के कारण हुए हैं। कुछ और बडी होनेपर नेहा का यह टेन्शन बढने लगा। कि उसकी अपेक्षा उसकी छोटी बहन पिंकी को ही उसके मम्मी-पप्पा जादा प्यार करते हैं। वह हमेशा अपनी उपेक्षा का रोना रोती ही रही थी। उसके मम्मी-पप्पा के समझाने पर भी वह नही मानती थी। घर भर ने उसे ईर्ष्यालू एवं झगडालू मान लिया था। स्कूल में दाखील हो जाने के बाद उसे हर कक्षा में यही टेन्शन लगा रहा कि वह अच्छे नम्बरो में पास होगी या नहीं। घर में किसी के अस्वस्थ होनेपर नेहा को उस बीमार व्यक्ति से जादा टेन्शन हो जाता था। जबतक वह बीमार स्वस्थ नही होता था, तबतक उसका टेन्शन दूर नहीं होता था। वह खुद जब बीमार हो जाती थी, तब तो उसका टेन्शन बेकाबू-सा हो जाता था। वह अपनी बीमारी को गंभीर बीमारी निरूपित करने लगती एवं अपना अंत सन्निकट मानने लगती थी। ऐसी ही आदतों के कारण नेहा को जब देखो तब किसी ना किसी बात का टेन्शन बना रहता था। इसलिए उसकी मम्मी को नया नामकरण अच्छा लगा। उनकी हँसी फूट पडी। गनीमत थी कि नेहा की पीठ थी उनकी ओर; नही तो हँसी का टेन्शन और बढ जाता।

मम्मीने उसे समझाते हुए कहा-बेटा तू अगर तूनककर घर नहीं आती.... तो लोग इस बातको जल्दी ही भूल जाते। खैर अभी तू समझदारीसे काम ले। इस जमाने में टेन्शन से कौन छूटा है। मम्मी की यह सारी बाते सुनकर नेहा का टेन्शन थोडा कम हुआ। तभी उसकी छोटी बहन पिंकी स्कूल से वापस आ गयी। उसे जब इस बात का पता चला तो नेहा को चिढाने लगी-तू है ही टेन्शन कुमारी, 'टेन्शन कुमारी;' आज से मैं भी तुझे उसी नामसे पुकारुंगी । यह सुनकर नेहा का टेन्शन और भी बढ गया। जो चीज हात में आये उसे फेंककर मारने लगी। और उन दोनों का झगडा शुरू हुआ। मम्मी के समझाने पर भी वह दोनों झगडती रही। कमरे की सारी चीजें बिखर पडी थी। तिपाई का एक पाँव लूढक गया था। मम्मी के समझाने के बाद दोनों शांत हो गई।

थोडी देर के बाद पापा के आनेपर मम्मी ने सारी बात बतलाई। पापा ठहाका लगाते हुए बोले-चलो बेटा,

Scanned with CamScanner

उन लोंगों से झगडेंगे। हमारी लाडली बेटे के टेन्शन में और टेन्शन बढा दिया। काफी देर के बाद नेहा नॉर्मल हुई तब यह निश्चय हुआ कि रात को सांस्कृतिक कार्यक्रम में सभी लोग नेहा के कॉलेज जायेंगे। उस अवसर पर नेहा उन नाम रखनेवालों को मुँहतोड जवाब देगी। योजनानुसार सभी रात को कॉलेज चले गये। रास्ते भर में मम्मी-पापा ने नेहा का साहस बढाया। उसे जो बाते कहनी है उसे अच्छी तरह समझायी। कार्यक्रम के बीच में नेहा को प्राचार्य ने मंचपर बुलवाया। नेहा मंचपर गई और उसने माईक के सामने आकर अपनी बात सहज स्वर में कही-जिन्होंने मुझे 'टेन्शन कुमारी' बनाया उन्हें मेरा हार्दिक धन्यवाद। मैं उनसे बस इतना ही कहना चाहती हूँ, कि टेन्शन से इस जमाने में कौन बचा है ? किसी को कम टेन्शन है, ·तो किसी को जादा है। यह युग टेन्शनयुग है। अतएवं इस दुनिया में सभी टेन्शन कुमार और टेन्शनं कुमारियाँ ही हैं।

सारा हॉल तालियों की गडगडाहाट से गुंज उठा। टेन्शन कुमारी का चेहरा नई आभा से चमक उठा। इस घटना के बाद टेन्शन कुमारी अपने टेन्शपर कन्ट्रोल करने का प्रयास करने लगी और आनंदित रहने लगी।

★ ★ ★

॥ शायरी ॥

संतोष नार्वेकर
बारावी कॉमर्स

प्रेम संदेश

'खुदा के मंदिर मे जाकर
मैं बस यही फरियाद करता हूँ।
खुदा उसे खुश रखे,
जिसे मैं प्यार करता हूँ।'

* * *

मेरे सूने घर मे चिराग जलने से पहले,
अक्सर याद आती है तेरी; शाम ढलने से पहले।

* * *

गम से मत घबराओ; राह में मुश्किलें भी होंगी,
आगे बढते रहो, मंजिल तुम्हारे सामने होगी।

* * *

यह आग कब बुझेगी ?

कु. माया पाटील
बी. ए. भाग एक

मैं आज कुछ कहना चाहती हूँ; आपको अचरज तो नही होगा ना। आपने परसों एक खबर पढी होगी। खबर थी कि, एक नौजवान लडकी को शादी का लालच दिखाकर उसे फंसाया, बाद में उस लडकी को खुदखुशी करनी पडी। कइ उदाहरण हैं ऐसे ? परसो ही एक लडकी के मुँहपर ॲसिड डाला गया, कौन थी ओ ? क्या नाम था उसका ? जितने नाम गिनाये जाएँ उतने कम ही हैं। रिंकु पाटील लो, अमृता देशपांडे लो या विद्या प्रभु देसाई !

क्या गुनाह था उन लडकियोंका ? क्यों मरना पडे उन्हे ? यह सवाल कभी खतम नहीं होंगे। और उनका जवाब भी नहीं मिलेगा। और मिल भी जाएँ तो उन गुनाहगारोंसे हम लढेंगे भी नही। क्यों कि हमारे पास इच्छाशक्ति ही नही है। और इच्छा शक्ति हो भी तो हम लढेंगे नहीं, क्योकि हमारा मरनेवालों के साथ कोई रिश्ता नही होता है। थोडी देर दु:खी होने का नाटक करके वहाँ से हम भाग निकलते हैं। दूसरों को दिखाने के लिए हम गुस्सा, दु:ख व्यक्त करते हैं; लेकिन हमारा यह गुस्सा अगर सच्चा होता तो विद्या प्रभु देसाई, दिप्ती खन्ना, रिंकु पाटील, अमृता देशपांडे आदि लडकियाँ दिनदहाडे जलकर कैसे मरती ? जलानेवालों से बुझानेवाला शक्तिशाली होगा तो भी आग बुझ सकती है। लेकिन हमारे यहाँ बुझानेवालाही असमर्थ है।

ठंडे दिमाग से सोचने पर पता चलेगा कि आज किसी की बहन, किसीकी लडकी पर आपत्ति आयी है। हो सकता है कल हमारी भी बहन या लडकी पर आ सकती है। लेकिन हम भविष्य के बारे में सोचते भी नही हैं। जब ५० वर्षीय रसिक सोलंकी का शादी का प्रस्ताव विद्या प्रभु देसाईने ठुकराया तभी सोलंकीने बॉम्बे सेंट्रल के रास्ते पर उसे करोसीन डालकर जलाया था। रास्ते के सभी लोग जलती हुई विद्या को देख रहे थे। लेकिन उसे बचाने के लिए कोई आगे नहीं बढा। क्या उनमें से किसी में हिंमत नही थी ? क्या किसी में थोडीभी मानवता नहीं थी।

मार्च १९९९, को जब अपर्णा प्रभु के तनपर सुनिल काशिकरने ॲसिड डाला तभी कोई उसकी मदद के लिए नहीं गया। दिप्ती खन्ना की मृत्यु भी ऐसे ही ॲसिड के

कारण हुयी थी। शिरीन जुआले को भी उसके पति ने ॲसिड डालकर ही मारा था।

उल्हासनगर की रिंकु, सांगली की अमृता, बॉम्बे सेंट्रल की विद्या प्रभु देसाई अपनी जान बचाने के लिए तडफ रही थी। लेकिन कोई भी सच्चा दिलवाला उनकी मदद के लिए नही दौडा। अगर मदद की जाये तो फिर वह बचेगी और उन्हे हॉस्पिटल ले जाना होगा। फिर एक दिन ऑफिस से छूट्टी लेनी होगी। और बाद में पुलिस केस, पुलिस के उल्टे-सीधे प्रश्नों के उत्तर देने पडेंगे। कितना मुश्कील। यह सब करने के बजाय उसका मरना ही बेहतर है। कारण उसे नया कपडा चढाकर थोडी देर दु:ख व्यक्त करना बहुत आसान काम है। यही हमारी मनोवृत्ति है।

मारनेवालों ने क्या सोचकर मारा था यह तो जाहिर है पर मरनेविलियों का क्या अपराध था पता नहीं। क्यों उन्हे मारा गया ? क्या उन्हे जीने का अधिकार नहीं था। क्या उनकी कोई पसंद नहीं थी। क्या इन लडकियोंकी अपनी ईच्छा, जैसे भविष्यमें कुछ बनने की नहीं होगी। जरा सोचिए ऐसी घटनाएँ बार-बार होती रही तो एक दिन लडकियोंका जिना मुश्किल होगा।

कहाँ से इसकी शुरवात हुयी, कब और किसने लडकियोंको छेडने का, अपनी खातीर उन्हे मारने का, जलाने का मार्ग निकाला ? पता नही इस विकृत प्रवृत्तीने भारतीय समाज में कहाँ से जन्म लिया है। प्राय: हम अच्छी बातों की अपेक्षा बुरी बाते जल्दीही ग्रहन करते हैं। देखो ना ! टेलिव्हिजनपर जो दिखाया जाता है, वही हम करना पसंद करते हैं। जैसे अपने पसंद के हीरोने कौन से कपडे पहने है। बाल कैसे बनाएँ है, वह बोलता कैसे, चलता कैसे है। इसीका हम अनुकरण करते हैं।

सचिन तेंडूलकर के लिए पेप्सी पिनेवाले बहुत होते हैं, लेकिन उसकी खेल की मेहनत को कोई नहीं देखता है। मेहनत करना ही आज हम भूल चूके हैं। रिश्वत देकर सभी कार्य हम कर लेते हैं। इसलिए हम आलसी हो रहे हैं। पैसा ही सबकुछ मानते हैं।

उसी प्रकार जब कोई लडकी अपनी नही बन सकती है तो किसी और की भी नही; ऐसी हमारे आजके प्रेमवीरों की धारना है। कल मैंने एक गाना सुना,

तू हाँ कर, या ना कर,
तू है मेरी किरण।

ये गाना कितना लोकप्रिय हुआ था। लेकिन जरा ठिक से इस गाने को देखिए, हमें इससं क्या संदेश मिलता है ? क्या उस लडकी की कुछ आशा नही होगी ? उसकी भावना, मन, हाँ या ना को हम मानते ही नहीं प्रेयसी बनेगी तो मेरी, वरना......

तू कीसी और की ना होना,
कुछ भी कर जाऊँगा मैं दीवाना।

इसका मतलब उस लडकी की पसंदगी का कोई महत्व नहीं। लडकी ने जब 'ना' कर दिया तो उसे जलाने का, मारने का यह कौनसा न्याय है ? फिल्म में लडकी को छेडते हुये, उसकी बरबादी को हम बडे लगन से देखते हैं और उसका अनुकरण करते हैं। यह ऐसा ही चलता रहा तो क्या लडकियाँ, औरतें अपनी पसंद का जीना जी लेंगी ? क्या औरतों के बिना यह जीवन अच्छा होगा।

अंत में मैं यही कहना चाहती हूँ कि यह सब बदलना होगा। और इस बदलाव के लिए अपने से ही शुरवात करना आवश्यक है। क्योंकि स्वंय से शुरवात करने से ही समाज बदलने की संभावना है। दूसरे लोग करते हैं इसिलिए आप उसका अनुकरण मत कीजिए गा। बल्कि उसे वह करने से रोकिये। इससेही हमारा जीवन सुधर जाऐगा। और मानवता बनी रहेगी।

★ ★ ★

जरा सोचिए......

विठ्ठल ना. पाटील
एम. ए. दो

क्रोध : बुध्दी को खा जाता है।

घमंड : ज्ञान को खा जाता है।

प्रायश्चित : पाप को खा जाता है।

लालाच : इमान को खा जाता है।

रिश्वत : इन्साफ को खा जाती है।

चिंता : आयु को खा जाती है।

Scanned with CamScanner

शहीदों के प्रति अपने कर्तव्य

कु. शुभांगी परीट
बी. ए. भाग दो

आज हमारे देश में स्वतंत्रता का सूरज मुस्करा रहा है। इस गौरवमयी स्वतंत्रता के पीछे बापू की तपस्या है। जवाहर का त्याग है, सुभाष, भगतसिंह और चन्द्रशेखर आजाद जैसे अनेक वीरों की कुरबानियाँ हैं। इसे पाने के लिए ही लोकमान्य तिलक ने जीवनभर प्रयत्न किया था। और झाँसी की रानी ने अपने बहुमूल्य प्राणों की भेट चढा दी थी। देश और जाति के सम्मान की रक्षा के लिए अनेक वीरों ने शारीरिक सुखों का बलिदान देकर घोर पीडाओ, अभावों, अड्चनों और जोखिमों की जिंदगी को सहर्ष अपना लिया था। यहीं नहीं, उन्होंने अपने प्राणों की आहुति तक दे दी थी। आज के भारत का निर्माण उन शहीदों के त्याग, बलिदान और देशभक्ति की नींव पर खडा हुआ हैं।

अभी अभी कारगील संघर्ष में कई जवान शहीद हो चुके हैं। ''अशोक बिरंजे'' जैसे वीर जवान अपने देश के लिए शहिद हो चुके हैं। उस दिन सारा देश शोक में डूबा था। लेकिन उन दिनों के सिवा क्या हम आज उनकी याद करते हैं ? कारगील में ऐसे सैंकडों जवान शहीद हो गये हैं। उन्हें मात्र श्रध्दांजली चढाने से हमारा उनके प्रति कर्तव्य पूरा नहीं हो सकता। उन्होंने हमे; उनके बाद इस देश की रक्षा करने की एक प्रेरणा दी हैं।

क्या उन शहींदों के प्रति हमारा कोई कर्तव्य नहीं हैं ? क्या उन शहीदों को इतनी आसानी से भुला देना कृतघ्नता नहीं होगी ? क्या उन शहीदों की याद में छुट्टी मनाने या प्रशंसा के दो-चार पुष्प चढा देने से ही हमारा कर्तव्य पूर्ण हो जाता है ? नहीं, कभी नहीं। उनके आजादी के बीज बोनेवाले और उस पौधे को अपने खून से सींचनेवाले शहीदों का; प्रत्येक देशवासी आजीवन ऋणी रहेगा। आज जब सभ्य ही नहीं, असभ्य जातियाँ भी अपने वीरों और शहीदों का स्मारक बनाने और उनकी पूजा करने में तत्परता दर्शाती हैं; तब हम सभ्य भारतवासी इस दिशा में चुप कैसे रह सकते हैं ?

देश के अमर शहीदों की स्मृतियों को तरोताजा रखने के लिए हमें सदा प्रयत्नशील रहना चाहिए। उनकी स्मृतियों में राष्ट्रीय मेलों या समारोहों का आयोजन करना चाहिए उनके बारे में उच्च कोटी की फिल्मों और सरस नाटक तैयार करके गाँवगाँव उनका प्रदर्शन करना चाहिए। उनके जीवन से संबंधित घटनाओं और कहानियों को पाठ्यपुस्तकों में स्थान देना चाहिए। रेडिओ द्वारा समय-समय पर उनके संबंध में कार्यक्रम पेश करने चाहिए। उनकी-जन्म-जयंतियो और पुण्यतिथियों को बडे आदर से मनाना चाहिए। बडी-बडी संस्थाओं, राजमार्गों, शहरों आदि का नामकरण भी उन शहीदों के नाम पर करना चाहिए। शहीदों के जीवन से संबंधित वस्तुओं के राष्ट्रीय संग्रहालयों की स्थापना करनी चाहिए। इसके अतिरिक्त उन शहीदों के परिवार के सदस्यों को आर्थिक, व्यवसायिक तथा अन्य आवश्यक सुविधाएँ प्रदान करनी चाहिए। हमारा यह परम कर्तव्य है कि शहीदों के परिवार के सदस्यों को कभी उनकी कमी महसूस न होने दें। इस प्रकार नई पीढी के सामने शहीदों के त्याग, देशप्रेम और बलिदान के महान आदर्श प्रस्तुत करने चाहिए। साथ साथ उन शहीदों के प्रति समुचित कृतज्ञता भी व्यक्त करनी चाहिए। यदि देशवासी शहीदों के प्रति अपने इन कर्तव्यों को पूरा नहीं करेंगे, तो भावी नागरिकों के दिलों में शहीदों के उन महान गुणों का विकास कभी नहीं होगा, जो देश की आन और शान की रक्षा के लिए आवश्यक हैं। फिर कहीं नवयुवकों में जीवन के प्रति हलकापन, खोखले आदर्शों के प्रति विद्रोह का भाव पैदा हो जायेगा और राष्ट्रनिर्माण का जो सुनहरा स्वप्न हम देख रहे हैं, वह पूर्ण रुप से आकार ले पायेगा।

संसार के सभी सभ्य देशों ने अपने वीरों और शहीदों की स्मृतियों को जन-जन के जीवन में सजीव बनाये रखने के लिए अपना अपार धन और अपनी कुशाग्र बुध्दि का भी प्रयोग किया है। ''आयलैंड'' के शहीदों का संग्रहालय तो इतना प्रसिध्द है कि आबालवृध्द वहाँ पहूँचते ही राष्ट्रीय भावना से ओत प्रोत हो जाते हैं। सिर्फ भारतवासी ही इस दिशा में बहुत पिछे हैं। ''Better late than never'' के अनुसार भारतीयों को चाहिए कि वे अपने शहीदों के सही मूल्यांकन द्वारा संसार के सामने शहीदधर्म का उत्कृष्ट उदाहरण प्रस्तुत करें।

★★★

Scanned with CamScanner

शिवराज

भारतिय सिनेमा : निवासी और अनिवासी भारतियों की दृष्टि में

कु. स्मिता आजगेकर
बी. ए. भाग -दो

'सिनेमा' जो हम दर्शकों का सबसे बडा आकर्षण स्थल है। बच्चों से लेकर बुढों तक इसमें रूची रखते हैं। निवासी भारतीयों से लेकर अनिवासी भारतीय भी इसमें दलिचस्पी रखते है।

भारतीय सिनेमा और अनिवासी भारतीय :

भारतीय सिनेमा और अनिवासी भारतीय एक दूसरे के काफी करीब हैं।

भारतिय सिनेमा के निर्णायाक और भाग्य विधाता के रूप में एक नई शक्ति उभरी है; 'विदेशों में बसे हुए भारतीय।' उनके लिए यह अतीत की स्मृति भी है और भारत से जुडे रहने का एक साधन भी। युवा पीढी जिसका जन्म भी विदेशो में हुआ, भारत को जानना चाहती है। क्योंकि उनकी वधू भारत से आनेवाली है। और उन्हे लगता है कि सिनेमा में प्रस्तुत भारत ही यथार्थ है। यह ठीक वैसा ही है जैसे भारतीय कस्बाई युवक को लगता है कि हॉलीवुड ही अमेरिका है।

हम लोंगों की भांति वे लोग भी लोकप्रिय सितारों के दीवाने हैं। उनके स्टेज-शो के टिकट १०० डॉलर में खरीदते है। भारतीय फिल्मों की टिकट की दर हॉलीवड्ड फिल्मों से अधिक है और सप्ताहान्त की दरें अन्य दिनों से ज्यादा होती हैं। अमीर अनिवासी भारतीय अपना जन्मदिन भी सिनेमाघर में मनाते हैं। पार्टी के साथ ही फिल्म भी चलती है। दर्शक वर्ग एक्शन के लिए हॉलिवुड फिल्में देखते हैं और भारत कि संगीतमय प्रेम कथाएँ ये लोग पसंद करते हैं। कई लोंगों को भारत के राष्ट्रपति का नाम भी नही मालूम लेकिन शाहरूक के बंगले में कितने कमरे हैं इसका ज्ञान उन्हे शाहरूक से ज्यादा है।

विगत कुछ वर्षो में इन फिल्मों ने 'वेलेन्टाइन डे' का इतना प्रभाव दिखाया है, कि वह युवक इस 'डे' को भारतीय त्यौहार की तरह मनाते हैं। ग्रीटिंग कार्ड बनाने वाली कम्पनी के प्रोत्साहन और मीडिया प्रचार तंत्र के कारण 'वेलेन्टाइन डे' छोटे शहरों और कस्बो में भी मनाया जाता है। अरबों रुपया फूलों और कार्डस पर खर्च हो जाते हैं। इस त्यौहार का इतिहास नही मालूम पर युवकों को, केवल लडकी से मेल-ज़ोल का बहाना चाहिए। चतुर फिल्मकार यश चोपडा ने अपनी फिल्म ''दिल तो पागल है'' में 'वेलेन्टाइन डे' को पूर्णमासी से जोडकर भारतीय दर्शक को अपनी फिल्म की ओर आकर्षित किया है। फिल्म में कुछ इस आशय का संवाद है कि अगर 'वेलेन्टाईन डे' के दिन पूरे चांदवाली पूर्णिमा भी हो तो प्रेमियों के अरमान पूरे होत हैं।

वे लोग सिनेमा का अर्थ केवल मनोरंजन समझते हैं। उन्हे तनाव रहित सिनेमा चाहिए। जो पारिवारिक हो और सब रिश्तेदारी के प्रति अत्यंत निर्मम हो। संयुक्त परिवार के लिए वह आदर्श हो। मगर नवपीढी होश संम्हालने के पहले ही 'एंग्रीयंग मॅन' 'अमिताभ' के गुस्से की फिल्मे आमंत्रित करने लगी। इन फिल्मों में जहाँ 'अमिताभ' खडा है, उस जगह को न्यायालय मान लिया जाता है। और वह सारे अधिकार अपने हाथ ले लेता है। 'शहंशाह' में वह अदातल की छत से खलनायक को टंग देता है, और एक फिल्म में भरी अदालत में एक आदमी के दो टूकडे कर देता है।

भारतीय सिनेमा और हम :

फिल्मों का आज की भारतीय पीढीपर इतना असर हुवा है कि हर लडका अपने आपको ऋतिक रोशन या शाहरुक खान समझने लगा है, और लडकियाँ खुद को माधुरी दीक्षीत या करिश्मा कपूर समझने लगी हैं। हर कॉलेज में किसी ना किसी फिल्म की कारबन कॉफीज होती है। हम अपनी संस्कृति भूलते जा रहे हैं। इन फिल्मो में जो दिखाई देता है वही हमारे मन को भाता है। भारतीय सिनेमा देखते समय ऐसा लगता है, कि हम हॉलीवूड का सिनेमा देख रहे हैं। इतना बदलाव हमारे आज के भारतीय सिनेमा में आ गया है।

कई वर्षो पहले इन फिल्मों में ऐसी कुछ फिल्में थी, जिन फिल्मों सें हमें कुछ सीख मिलती थी। इसिलिए लोग थिअटरों की तरफ खिंचे चले जाते थे। पर आज हमारे घर का नक्शा ही थिअटर के बराबर हो गया है। हम घर बैठे बैठे कौनसी भी फिल्में देख लेते हैं। जो बिना अर्थ की होती हैं। जिसका बुरा असर हमारे नवयुवकों पर होता है।

'बॉर्डर' जैसी कुछ फिल्मे हमारे मन को छू लेती हैं। इन फिल्मों से कुछ तो सीख हमारे युवकों को मिलती है वरना बहुतसी फिल्मों से छोटे बच्चों पर हिंसा और झगडों

Scanned with CamScanner

का ही बुरा असर होता है। बहुत बार ऐसा भी होता है कि, फिल्मों में जो रंगीन जिंदगी दिखाई जाती है, वही जिंदगी असली होती है ऐसा उन्हे लगता है। किशोरवयीन लडके-लडकियाँ या कॉलेज के युवक-युवतियाँ सिनेमा देखने में इतना समय बिताते हैं कि, अपनी पढाई के लिए उनके पास समय ही नही बच पाता है।

वस्तुत: सिनेमा कई दृष्टियों से लाभदायी है। वह मनोरंजन का भारी साधन है। इसीलिये तो सुशिक्षित अशिक्षित, धनवान-निर्धन, मालिक-नौकर, स्त्री-पुरुष, बच्चे-बुढे सभी सिनेमा के शौकीन हैं। सिनेमा के रंगीन दृश्यों, मधुर गीतों और सुंदर प्राकृतिक सौंदर्यो से मनमयुर नाच उठता है।

ज्ञान का साधन भी सिनेमा है। एक सिनेमा से हम देश की ही नहीं, विदेश की भी सैर करते हैं। कश्मीर के सरोवर, हिमालय की बर्फीली चट्टानें, आग्रा का ताज-महल, दिल्ली का कुतुब मीनार, विजापूर का गुम्बज, इस प्रकार के कई देश-विदेश के प्रसिद्ध स्थल हम सिनेमाद्वारा देख सकते हैं।

सिनेमा के माध्यम से आरोग्य, खेती, शिक्षा, विकास योजानाओं का नवीनतम ज्ञान लोगोंतक पहूँचाया जा सकता है। समाजिक समस्याओं-दहेज प्रथा, एड्स के दुष्परिणामों को बताकर समाज की रक्षा करने के लिए सिनेमा उपयुक्त है। अनेक महत्वपूर्ण सामाजिक प्रश्न जनता के सामने रखे जा सकते हैं। नवीन विचार और नवीन संस्कृति के विकास में भी सिनेमा का योगदान महत्वपूर्ण सिद्ध हो सकता है।

पर; उपर्युक्त लाभों की अपेक्षा आज सिनेमा के दुष्परिणाम ही अधिक दिखायी दे रहे हैं। पैसे प्राप्त करने के शॉर्टकटस्, इकतर्फा प्यार, रँगिंग, अन्याय, अत्याचार, भोग वृत्तिका विकास, शोषण, डकैतियाँ, हत्याएँ, अनुचित उम्र में प्रेम की प्यास आदि कई दुष्परिणाम भी सिनेमा की देन ही है।

कुलमिलकर आदमी भारतीय हो या अनिवासी भारतीय हो, सिनेमा उनकी दृष्टि मे अनैतिक मार्गो का अवलम्ब करने का एक सुलभ साधन बन गया है। निवासी भारतीय और अनिवासी भारतियों ने सिनेमा के लाभदायी पक्षों को अल्यक्षित कर हानीकारक अंगो को ही नजदिकी से देखा है। शायद इसीलिए आज 'सिनेमा : शाप या वरदान' के पचेडे में पडा है।

★ ★ ★

मित्रता क्या है ?

दत्तात्रय डी. देसाई
एम. ए. भाग एक (हिंदी)

यौवन की दहलीज पर कदम रखा नहीं कि युवक युवती को अपने आपमें अकेलापन महसूस होने लगता है। स्कूल-कॉलेजोमें उनकी बातों पर कोई ध्यान नहीं देता। और घर में भी उनकी बातोंपर गौर नहीं किया जाता। साधारणतया ऐसी स्थिती में युवक युवतियाँ एक ऐसे साथी की तलाश करते हैं, जिसे उनका एकाकीपन दूर हो सके, और अपने मन की बात कह सके। ऐसी स्थिति में किसीको अच्छा मित्र मिलता है, तो किसीको नहीं। आखिर यह मित्रता क्या है ? यह जानने की आवश्यकता है।

मित्र के दो रुप होते हैं। एक जो फल की अपेक्षा रखकर मित्रता का हाथ बढाते हैं। और दूसरा जो फल की अपेक्षा न रखते हुए अपना अकेलापन दूर करने के लिए मित्रता का हाथ बढाते हैं। इसमें से पहले रुप को अपनाना गलत ही नहीं बल्की बदतमीज का सबूत है। इसलिए दूसरा रुप ही सही है। मित्रता अपने आप में एक बंधन है। जो कच्चे धागोंसे नहीं; बल्की सच्चे एवं प्यार की जंजिर से बना होता है। युवा वर्ग यह चहाता है कि उनका एक निकटवर्ती साथी हो; जो उनकी समस्या को समझ सके। मानव के मन की इच्छा सदा विपरीत को जानने में लगी रहती है। लिहाजा अपने मन का साथी युवक युवती में एवं युवती युवक में ढूंढती है।

युवावस्था में मित्र की आवश्यकता का महसूस होना स्वाभाविक ही है। इस अवस्थामें युवक युवती दोनों का मानसिक शारीरिक विकास पूरी तरह हो चुका होता है। वे यही सोचते हैं कि स्त्री-पुरूष दोनों एक दूसरे के पुरक हैं। इस दशा में सच्चे साथी या मित्र की जरूरत सभी को महसूस होती है। फलत: वे सच्चे मित्र की तलाश करने लगते हैं। पर समाज के कट्टरपंथी, पुरानी विचारधारा और संकीर्ण मानसिकता के लोग इस मित्रता को शक की निगाह से देखते हैं। ऐसी स्थिति में मित्रता इतनी कच्ची भी नहीं होनी चाहिए; जो शक की वजह से टूट सके। समाज के सामने इस जंजिर को मजबूत बनाये रखना ही सच्ची मित्रता है।

इस भागदौड की जिंदगी में एक सच्चे मित्र की जरूरत सभी को होती है। क्योंकि हम युवाओंकी बातों को कोई सुनता ही नहीं है। घरवाले हमारी बातों पर ध्यान न

Scanned with CamScanner

देकर अपनी बातें मनवाने पर तुले रहते हैं। परिवारवालों के पास समय ही नही रहता है कि वे हमारी समस्याओं को समझ सकें। वे युवा मन की भावनाओं एवं इच्छाओं को समझ सकने में असमर्थ होते हैं। युवावस्था में मन में उठे प्रश्नों का जवाब भी वह ठीक ढंग से नहीं दे पातें। इस स्थिति में हम अपने आपको अकेला महसूस करते हैं। तब एक सच्चे साथी की जरूरत पडती है; जो हमारे दु:ख-दर्द को समझ सकें।

दोस्ती के पवित्र रिश्ते को समाज शक की निगाहोंसे देखें तो इसमें उनका क्या दोष है ? दोष तो समाज का है। वास्तव में आज भी समाज में स्त्री को पुरूष के बराबर का दर्जा नहीं मिल पाया है। अगर मिलता तो समाज स्त्री को सिर्फ कामिनी, रमणी यानी हवस का साधन ही क्यों मानता ? अन्य रिश्तों के बारे में सोच पाने में वह असमर्थ क्यों होता ? इन सबके बावजूद आम युवक युवतियों में इस तरह की मित्रता आम बात हो गयी होती। ऐसी मित्रता एक दूसरे के मन तनाव को कम करनें मे सहाय्यक होती हैं। युवक का युवती की ओर आकर्षित होन स्वाभाविक है। युवक में भावुकता की कमी होने की वजह से युवक युवती से सहानुभूति हासिल करने के लिए; और उससे मित्रता करने के लिए उसकी ओर आकर्षित होता है।

कभी-कभी दोस्ती संबंधों में परिवर्तित होने लगती है। तब दोस्ती एक मजाक बनकर रह जाती है। यदि दोनों परिवर्तन चाहते हैं तो ठीक है; पर अगर दोनों में से एक परिवर्तन चाहता हैं और दूसरा इसे अनुचित समझता है तो ऐसी परिस्थिति में रिश्ता दोस्ती तक ही सीमित रहना चाहिए। सिर्फ एक के परिवर्तन चाहने पर दोस्ती में दरार पड जाती है। फिर दोस्ती करना बडा ही कठिण है। मित्रता में ऐसे विचारोंको शुरू से ही जन्म लेने ना दें। प्रारंभ से ही दोनों भ्रम पूर्ण स्थितियों से बचें; ताकि मित्रता टिक सकें। अगर दोनों एक दूसरे की भावनाओंकी कदर कर अपने रिश्ते को सिर्फ दोस्ती तक ही सीमित रखें तो अच्छा है।

आज युवक युवतियाँ अपनी परस्पर मित्रता के; समाज की निगाहों में आ जाने पर भी विचलित नहीं होते हैं। क्योंकि दोनो को अपनी मित्रतापर पूरा भरोसा होता है। और मित्रता को एक सीमा के अंदर रखकर खुश रहते हैं। मित्रता का सही अर्थ समझकर मित्रता निभाना अकलमंदी है। मित्र को हर हाल में सहयोग देना; खुश रखना एवं उसे हर पल अकेलेपन का एहसास होने न देना ही सही मायने में मित्रता है। इसीलिए जितना हो सके अपने मित्र के साथ मिल-जुलकर रहें। और रुठना, मनाना आदि गलतियाँ को अपने आपसे दूर ही रखें। जीवन में मित्र के बिना सफर करना मुश्किल ही नहीं बल्की नामुनकीन हैं। आप अगर जीवन को हमेशा हराभरा देखना चाहते हैं, खुशियों के साथ झुमता देखना चाहते हैं तो अपने आपको औरोंसे दूर भगाने के बजाए उनके साथ घुल मिल जाना अच्छा है। तब कहीं आपको खुशभरी जिंदगी और सच्ची मित्रता नसीब होगी।

★ ★ ★

।। विनोद ।।

रविराज गाडेपाटील
बी. कॉम भाग तिन

डॉक्टर : यहाँ आने के बाद मेरा धन्धा बिलकुल ठप्प हो गया।

दोस्त : इसका कारण है, सीढियों पर लगी हुई तख्ती।

डॉक्टर : इसका मतलब ?

दोस्त : उस पर लिखा है, 'ऊपर जाने का रास्ता।'

✻ ✻ ✻

पहला : मख्खी और मच्छर में फर्क बताओ।

दूसरा : मख्खी मरीज का चेक-अप करती है, और मच्छर इंजेक्शन लगाता है।

✻ ✻ ✻

महफिल में गायिका आँखे बंद कर गाना गा रही थी।

एक श्रोता ने बगल के सज्जन से पूछा, "भैय्या इस महिलाने गाते समय आँखे क्यों बंद की है ?"

सज्जन ने जवाब दिया "लगता है बहुत दयालु स्वभाव की है, श्रोताओं का दु:ख देख नहीं पा रही है।"

Scanned with CamScanner

आत्मविश्वास

कु. सीमा आजगेकर
बी.ए. भाग एक

जीवन में सफल होने के लिए हर व्यक्ति को अपना क्षेत्र निश्चित करना आवश्यक होता है। अपने जीवन में सफलता चाहता है। और सफलता के लिए जरूरी है ''आत्मविश्वास''।

आत्मविश्वास हमारे जीवन में और व्यक्तिमत्व के विकास में बहुत महत्वपूर्ण भूमिका निभाता है। जब भी हम किसी कार्य को करने की सोचते हैं, तो उस कार्यके परिणाम के बारें में भी सोच लेते है। हमे इस कार्य में सफलता मिलेगी यह भी सोच लेते हैं। परंतु दोनों में से एक बात को सोचने की क्षमता हमारे पास नहीं होती है। असफलता के विचार से मन में निराशा और भय उत्पन्न हो जाता है। सफलता असंभव सी लगती है। जिस दिन कार्य में सफल होने की आशा रहती है, उस दिन उत्साह और लगनसे हम काम करते हैं, परंतु जिस दिन उस कार्य में असफलता नजर आती है, तो हम निराश हो जाते हैं। हम में बदलाव आ जाता है। पर दृढ निश्चयी व्यक्ति हर मुसीबत पर मात करके अपनी मनचाही मंजिल पर पहूँच जाता है।

आत्मविश्वास वह चिज है, जो जिंदगी के अंधेरे सफर में उजाला प्रदान करती है। आत्मविश्वास ही हमे आशावादी दृष्टिकोन प्रदान करता है। आत्मविश्वास की कमीसे मन की बेचैनी और असफलता भी पल्ले बंध जाती है। आत्मविश्वास की कमी एक ऐसी अपंगता है, जो व्यक्ति को दिन ब दिन अनाकर्षक बनाती जाती है। चाहे वो व्यक्ति रूप रंग में कितना ही सुंदर क्यों न हो। यह ऐसी चिज है। जो कोई किसी को दे नही सकता। इसे तो हमे अपने भितर उत्पन्न व विकसीत करना पडता है।

कहने का तात्पर्य यह है कि हम चाहे किसी भी क्षेंत्रसे जुडे हो, हम में आत्मविश्वास का होना बहुत आवश्यक है। इसके न रहने पर हमारे व्यक्तिमत्व में वह आकर्षन नहीं होगा, जो सफलता के लिए जरूरी होता है।

★★★

थोडा मुस्कराओ....

कु. रेश्मा मुल्ला
बी. ए. तीन (हिंदी)

यजमान ने पूछा : क्या बस में बहुत भीड थी ?
मेहमान बोला : हाँ ! इतनी कि ड्राइवर भी खडा होकर गाडी चला रहा था।

* * *

बूढा भिकारी स्त्री से बोला : एक–दो रुपये देती जा बेटी, तेरा सुहाग सौ साल बचे रहेगा। 'तब तो मैं तुम्हें फूटी कौडी भी न दूँगी।' वह स्त्री बोली।

* * *

एक महिला के आठ बच्चे थे। जब कोई बच्चा रोता तो वह उसे मनाती हुई कहती है, देखो बेटे गलती करके रोते नहीं।
एक दिन बच्चों की शरारत से तंग आकर वह स्वयं रोने लगी और बोली, ''ऐसे बच्चों से तो बगैर बच्चों के ही अच्छे थे।''
तभी उसकी छोटी बेटी माँ को मनाती हुई बोली, ''देखो मम्मी गलती करके रोते नहीं।''

* * *

बाजार में एक महिला ने एक आदमी से पूछा, ''तुम मुझे घूर क्यों रहे हो ?''
तब वह आदमी बोला, ''जी; आप मुझे अपनी पत्नी जैसी दिखाई दे रही हो।''
तब महिला ने तडाक से एक थप्पड मार दिया। वह आदमी गाल सहलाता हुआ बोला, ''मैंने क्या कसूर किया है ?''
तब महिला बोली, ''मैं अपनी पति के साथ ऐसा ही सलूक करती हूँ।''

* * *

Scanned with CamScanner

जिंदगी

कु. सीमा आजगेकर
बी.ए. भाग एक

यह जिंदगी चार दिनों की है। हँसते गाते एक दूसरे से हमदर्दी जताते चलिए। हमारी नैया खतरों में फँसी है उसे बचाने की कोशिश कीजिए। यहाँ कदम कदम पर धोरण है। भ्रष्टाचार, अन्याय, दलबंदी, आदि शत्रूओं ने हमारे देश को घेर लिया है, उन्हे तोडने में हमेशा तत्पर रहना चाहिए। जिंदगी के दुखों से डरकर पीछे नही भागना चाहिए। जिंदगी की नैया यश के किनारे पर लगानी चाहिए। हर तरफ खुशियाली है, हरियाली है उसका अनुभव कीजिए, अंतरंग में झाँकिए। जीवन की सफलताओं के सूर्य का उदय होनेवाला है इसलिए सपनों में खो जाना छोड दीजिए।

मेहनत से रोटियाँ प्राप्तकरना हर भारतवासी का फर्ज है इसलिए मेहनत करने से जी ना चुराइए। कर्तव्य सब से बडा इनाम है। कर्तव्यपूर्ती मे जरा सी कसर नहीं रखनी चाहिए। किसी को कभी धोखे से लुटना नहीं चाहिए। मानवता की सही पहचान करनी चाहिए। फिर से सतयुग का निर्माण करके मानवजाति के लिए उत्तम आदर्श निर्माण में हर भारतवासी की जिंदगी व्यतीत होनी चाहिए। यही जिंदगी है और इसी में जिंदगी की सार्थकता है बाकी सब मात्र भुलावा है।

★ ★ ★

॥ शायरी ॥

अस्पाक मुरसल
एस. वाय. बी. ए.

वक्त के साथ हालात बदल जाते हैं।
यानिके दिन–रात बदल जाते हैं।
जभी बुरा वक्त आता है। किसी पर
तो दोस्तों के खयाल बदल जाते है।

* * *

जख्म को रोग मार देते हैं।
प्यार को शोक मार देते हैं।
इन्सान खुद मरता नहीं,
उसे तो लोग मार देते हैं।

थोडा मुस्कराओ....

जयवंत आ. शेवाळे
बी. ए. तीन (हिंदी)

बस में बैठने के लिए जगह न होने के कारण बहुतसे आदमी खडे थे। एक युवक के सामने खुबसूरत लडकी खडी थी। अनजान में उस युवक का हाथ लडकी के गालों पर लगा तो लडकी को बहुत गुस्सा आया गुस्से में ही उसने पूछा, "क्या कर रहे हो ?"
झट से वह युवक बोला, "शिवराज महाविद्यालय में बी. ए. कर रहा हूँ।"

॥ शायरी ॥

कु. मनिषा भिऊंगडे
बी. ए. दो

जिता हूँ तेरा नाम लेकर,
मरने के बाद क्या होगा।
जरा कफन उठाकर देख लेना,
मेरे होठो पे तेरा नाम होगा।

* * *

तुम गैरों की बात करते हो,
हमने अपनों को आजमाया है।
लोग काटों से बचकर चलते हैं,
हमने फूलों से जख्म खाया है।

* * *

दोस्ती एक से करना,
जो तुम्हें याद करें।
दोस्ती उन हजारों से मत करना,
जो एक दिन बरबाद करें।

* * *

Scanned with CamScanner

शिवराज

हार्दिक शुभेच्छा !

Konica
Photo Express

VASANTSHILA COLOUR LAB

DIGITAL COLOUR LAB

स्नेहल फोटो शॉपी

फोटोग्राफीचे सर्व साहित्य माफक दरात मिळण्याचे एकमेव ठिकाण.

अत्याधुनिक डिजीटल मिक्सींगची सोय.

वसंतशीला कलर लॅब

कळेकर कॉम्प्लेक्स, भडगांव रोड, गडहिंग्लज.
प्रोप्रा. सतीश वसंतराव पाटोळे
फोन : (०२३२७) २४३३६

फक्त २० मिनिटात कलर रोल डेव्हलपिंग व प्रिंटींग

एक रोल डेव्हलपिंग प्रिंटींगवर ६X८ इंच साईजचा फोटो फ्री प्रोफेशनल ४ रोल डेव्हलपिंग प्रिंटींगवर ६X८ इंच साईजचा डिजीटल मिक्सींग फोटो फ्री

हार्दिक शुभेच्छा !

प्रेम तुझ्यावर माझे आहे,
मनास माझ्या कळते आहे......

मिसळत गेलो आपण असे, दोघांनाही नाही कळले,
कसे नी केंव्हा, तुझे माझे नाते जुळले......

परस्परांना जीव लावणं, जिवात जीव असतोवर जिवलग राहणं,
विश्वासानं एकमेकांच्या हातामध्ये हात देण,
निर्धारानं प्रेम भरानं शतजन्मांची साथ करणं....

नववर्षाची सुरूवात असो, असो सीमग्याची बोंबाबोंब
असेल वास्तुशांती, असेल लगीन घाई किंवा असेल वाढदिवस
सणा-सुगीच्या वाढवू गोडी, वाढवू तुमच्या प्रेमाची गोडवी....

नविन्यपूर्ण व मनमोहक अशा भेट वस्तू व भेट कार्ड यांनी
संजलेलं दालन म्हणजेच

ऐश्वर्या आर्ट गॅलरी

सुपर मार्केट, गाळा नं. ११, लक्ष्मी रोड, गडहिंग्लज ☎ (०२३२७) २३८२४

Prop. Vikas Kolate

Gift, Greeting's, Poster's, Toy's, Imitation jwellary & Perfumes.

Express your expressions's in finest way only with us.

Scanned with CamScanner

ENGLISH SECTION

Dear Readers,

At the very outset I heartily welcome you to the BONANZA of our English Section of the prestigious Shivraj Magazine which carries the great tradition of Shivaji, the Great and the noble heritage of Karmveer Vithal Ramaji Shinde who toiled his entire life for the upliftment of down trodden people.

We are ushering into the new era of 21st century with the golden memories of integrated India evolved out of the noble sacrifices of thousands and thousands of Indians instilled with the dream of independent and United India by the father of our nation: M. K. Gandhi. However standing on the threshold of 21st century we are in the constant fear of whether this united India is going to remain intact or distorted.

Dear Readers, the bits of gems of knowledge by our ever enthusiastic young writers have tried to reflect these moments of joy and fear in India's past and at the same time beckon the new awakening going to be evolved in 21st century. In their endeavours to present their aims and aspirations they might have fallen short but certainly their attempts would prove to be worth-while if one tries to find out some of the gems among them as Thomas Gray did among the down-trodden people as :

"Full many a gem of purest ray serene,
The dark unfathom'd caves of ocean bear:
Full many a flower is born to blush unseen,
And waste its sweetness on the desert air."

Prof. Dr. N. R. Sawant
Editor, English Section.

Scanned with CamScanner

SHIVRAJ

Contents

Editorial — Prof. DR. N. R. Sawant

POETRY

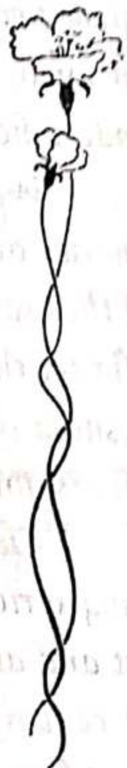

- Find Happiness : Maya Desai
- Nature : Sandeep A. Patil
- No Diamonds ! No Riches ! : Miss. Vaishali Kangralkar
- My Boss And I : Miss. Rekha S. Khot
- Oh, Dear ! I am Waiting for You : Namdev Patil
- Mother : Miss. Mahadevi
- Love : An Energy : Gadepatil Raviraj
- Twinkle like a Star : Miss. Smita B. Jadhav
- Die for the sake your Country : Miss. Maya Desai
- Examination Hall : a Cricket Ground : Nilesh Gaikwad
- Pleasure : Shankargonda Desai
- Victory to you, OH Motherland : Adesh Naik
- A Thing of Beauty : Khorate S. D.
- So much the Better : Miss. Smita Jadhav
- Life : a Game of Chess : Miss. Sarita Y. Patil
- A Smile : The Diamond : Miss. Naina Dias

PROSE

- Man of the Millenium : Sanjay G. Shinde
- The Greatest Show on Earth : Miss. S. B. Parit
- The Importance of Yoga : P. L. Kamble
- Pollution : Harish Patil
- The Value of Humour in Life : Sandesh V. Patil
- Students and Politics : Romesh N Patil
- The Science of Meditation : Miss. Rani A. Sutar
- Importance of English Poth for Success : Miss. Sarita Y. Patil
- Fashions : Deepak S. Lohar
- Population Explosion : M. M. Divatonkar

Scanned with CamScanner

ON THE WINGS OF POESY.....

Maya Desai
B. A. - III

FIND HAPPINESS

Find happiness in nature
In the beauty of mountain
In the serenity of the sea.
Find happiness in friendship
In the fun of doing things together
In sharing and understanding each other.
Find happiness in your family
In the stability of knowing that some one cares
In the strength of love and honesty.
Find happiness in yourself,
In your mind and body
In your values and achievements.
Find happiness in good and honest deeds.

Miss. Vaishali Kangralkar
B. A. - II

NO DIAMONDS ! NO RICHES !

Friendship is a priceless gift !
It cannot be bought or sold
But it's value is far greater
Than a mountain of Gold.
For Gold is Cold and lifeless.
It can neither see nor hear.
And in the time of trouble,
It is powerless to cheer,
It has no ears to listen.
It connot bring you comfort or
Lend a helping hand.
So when you ask God for a gift
Be thankful if He sends
Not diamonds, nor pearls or riches.
But the love of a true friend !

Sandip A. Patil
B. A. - III

NATURE

Go to the nature
That's one of God's supreme creation.
The thick dense forests,
With the green grass fields,
Standing under the tree short and tall.
Rattling-Glittering the water flows,
In the rivers and streams,
And Through waterfall so high,
All covered by the clear blue sky,
With birds taking height of joy.
Unseen the fresh air,
Giving touch to our hair,
Making our life share,
That happiness we store
Shrills while blowing, the cool breeze,
Making us all to freeze,
To seek for the hot sun,
Just to make more fun.

Miss. Rekha S. Khot
B. A. - I

MY BOSS AND I

When I take a long time
I am slow.
When my boss takes a long time
Still he is in the glow
When I do it
I am lazy.
When my boss dosent do it
He is too busy.
When I do something without being told
I am trying to be smart.
When my boss does the same
It is an Initiative on his part
When I do good
My boss never remembers.
When I do wrong
He never forgets.

Scanned with CamScanner

ON THE WINGS OF POESY.....

Namdev Patil
M. A. - I (Eng.)

OH, DEAR ! I AM WAITING FOR YOU !

Standing on the college ground
I am waitiong only for you
My heart is beating,
I know the time of Meeting.
While I study,
I see you in my vision.
And while burning midnigh oil
I study only for you.
My life depends on you
Hence always I remember you.
I forget myself too.
Oh ! dear Examination !
Standing on the College ground
I am waiting only for you.

Miss. Mahadevi Gadkari
Bsc. - III

MOTHER

Oh Mother !
Thou art Divine,
And, Thou ort great,
For thy love towards us,
Binds us endlessly.
Oh Mother !
Mother of everyone,
And of every kind,
Guide us,
And make us wise .
Oh Mother !
Life is the gift of everyone
Leave us not alone
For thy sake I pray to Almighry
And for thy love
I desire to do the herculean task
Oh Mother !
The love that you giveth us
Is a nectar in our lives,
It's just incomparable.

Gadepatil Raviraj
B. Com. - III

LOVE : AN ENERGY

Somebody says,
Love is a valley of death.
Somebody says,
Love is a sea of sorrow.
But I say
Love is an ocean of joy
It is difficult to gain
And hard to slain.
Somebody says
Love is great
Somebody says
Love is a threat
But I say
Love is a symphony of joy & sorrow.
Somebody says
Love exist in the universe
But I say
Love exists in the hearts of all.
It is the rainbow of life.
Sombody says,
Love is a warmth of a home.
But I say,
Love is an energy,
Encompassing all living creatures on earth.

Miss. Smita B. Jadhav
B.Sc. - III (chemistry)

TWINKLE LIKE A STAR

Seldom cry, often laugh,
When sorrow comes make it half,
Face the challenges in life,
Edge your brilliance as a knife,
Handle studies with care,
Good marks are always fair,
Never be afraid of failure,
Achieve success as a spider,
Have a rest on Sunday,
And take the best throughout the week,
Keep ego and prejudice far away
Twinkle always like a star.

Scanned with CamScanner

ON THE WINGS OF POESY.....

Miss. Maya Desai
B. A. - III

DIE FOR THE SAKE OF YOUR COUNTRY

If you want to do something
Do for the poor & helpless.
If you want to kill something,
Kill your desires and selfishness.
If you want to offer something,
Offer your true love and service to others
If you want to speak something,
Speak words that are polite & loving.
If you want to possess something,
Possess truth and goodness.
If you want to respect somebody,
Respect your elders, parents & teachers.
If you want to die for somethig,
Die for the sake of your country.

Shankargonda Desai
B. A. - II

PLEASURE

I walk towards the hill,
On a fine sunny morn,
I see one man
With his English dog.
It was a sleek charm hairy
But, chain tied it's neck was
He pull'd the chain
And it follow'd him close.
His hand, as his dog
Jerking again and again,
Because reluctant to play in greenery,
His tail down and body coil'd up.
Suddenly another Dog.
Appeqr'd on hill top'
It was shabby, muddy,
Not under anybody's pressure
It's head moving & tail up
Full of joy and pride
To rule the beautiful greenery

Nilesh Gaikwad
B. Sc. - I

EXAMINATION HALL : A CRICKET GROUND

A student is a batsman
The paper setter is bowler
The marks are the runs
The questions are the balls.
The examination hall is a ground.
The difficult question is a fast bowling.
The good answer is best batting
The examiner is an umpire.
The distinction is a century.
The zero mark is a clean bowled.
The mark-sheet is a score board.
Cought during copying is run out.
Squad is the third umpire.
Solving the extra questions are no balls &
wide balls.
Getting superior marks is winning the
match.

Adesh Naik
B. A. - III

VICTORY TO YOU, OH MOTHERLAND

Victory to you, Oh Motherland !
Victory to you, Oh Motherland !
Here flows the pure and holy Ganga.
Here stands high Vindhyas and Himalayas.
Inspring and raising all to divinity
Victory to you Oh Motherland !
Mother of Shankara, Rama and Viveka,
You gave us the Vedas and Upanishadas.
Your shine like a dazzling star in the sky
To guide and lead the people of the world.
Victory to you Oh Motherland !
Eternal are your laws.
One step ahead of the time,
Victory to you, Oh Motherland !

Scanned with CamScanner

ON THE WINGS OF POESY.....

Khorate S. D.
B. A. - III (Eng.)

A THING OF BEAUTY

Beautiful is the dawn, that breaks
Through the lace-like veils of a dark misty night !
Beautiful too is a budding rose,
That opens its lips to the suns warm kiss!
Beautiful is the butterfly that
Look like a glittering flower
Beautiful is the rainbow in the sky
Painted with a brush dipped in wondrous light !
Beautiful too is a sunset that pours
Its soft-pied colours over a tired earth,
Beatiful is the moon during the cloudless nights
With its tender curved smile
Yes, there is a thing of beauty that is a joy forever
But only for a short while, only for a short while.

Miss. Sarita Y. Patil
B. A. - II

LIFE : A GAME OF CHESS

Life is like a Game of chess
White stands for happiness and
Black stands for sadness
Play the game carefully
Because if one step is wrong
Then you will lose the joy in the life's song
Gone things never come back
And instead of a winner
You are sure to be a loser !

Miss. Smita Jadhav
B. A. - II

SO MUCH THE BETTER

Suppose if you try for a job, there may be two alternatives,
Either you may succeed or, you may fail to get a job
If you succeed, so much the better,
If you fail, there again may be two things.
Either your try again or you may fall ill
If you try again, So much the better,
If you fall ill, there may happen two things.
Either you may recover or you may die
If you recover, So much the better,
If you die, you again have the choice.
Either you go to Hell or Heaven.
If you go to Heaven, So much better.
If you go to Hell it is also better
Because you will find most of your friends there.

Miss. Naina Dias
B. A. - III

A SMILE : THE DIAMOND

Like a lightning in the sky
Like a colourful butterfly
A smile brings so much joy
So smile my friends, never be shy
Then like diamonds
You will get many friends
It does not cost you anything
It makes you to sing
A smile melts worries and fears
It wipes away your tears
It is something you can give
For as long as you may live
A smile has no religion
No language, nor region,
A smile always joins you with a number of friends
Who can save you from life's stormy bends.

Scanned with CamScanner

MAN OF THE MILLENNIUM

Sanjay G. Shinde
B.A III (Eng.)

Gandhi was a saint, the Mahatma to the Indians long before his martyrdom. There might have been a touch of nationalist emotional fervour in such reverence. But the historical significance of the man was recognised even by those who were not exposed to Indian nationalist sentiments. A careful historian like Arnold Toynbee wrote: "It can already be forecasted with some confidence that Gandhiji's effect on human history is going to be greater and more lasting than either Stalin's or Hitler's."

It is clear from Toynbee's assessment that Gandhi was not only an Indian phenomenon but a world wide figure. By fitting the freedom struggle into the framework of the philosophy of justice and fairness he achieved for India a stature that was denied to other countries including China that won independence at the same time.

Gandhiji soared above all the great leaders of the world because he dealt essentially with ideas and theories relevant to all mankind. Like Buddhism, Gandhism lost ground in the land out of which it evolved. But like Buddhism, it has been embraced by distant people who see in its tenets the promise of meaningful life. It was as though Gandhiji's involvement with India was merely incidental to his larger involvement with what he persistently called: "Truth" Raja Rao put it pithily when he wrote; "For Gandhi India was only the symbol of a universal principle. All countries were, for Gandhi, India." When we look at him in this perspective, we realise that it was his universality the transcendental quality of his life and thought that made Gandhi: THE MAN OF MILLENNIUM.

Gandhi personifies the greatness of the time honoured proposition that love is superior to Hatred that good is better than Evil. Great personages of history who based their greatness on hatred and evil, on conquest and oppression, have all gone to ashes. The Ottomans, the Mughals, the British and the Spanish once strode the earth as if they owned it. Today only Britain and Spain survive and that as second class entities confined to Europe. Alexander, the first king in history who could be called as: "The Great King" died a lonely death at the incredible age of 33. Nothing of his greatness remains today even in his native Macedonia which is now but an appendage to the horrible tragedy of Yagoslavia.

Greatness built on murder and acquisition by force passes away. Greatness arising out of compassion and service abides. The Buddha abides. Christ abides. The great known thinkers of the Upanishadas abide. Gandhiji carried that tradition in our times. He might have been let down by the "Gandhians" who armed with political power have turned India into a mess. That too is parallel to the way quarrelling Buddhists, exploitative Christians and lately-intolerant Hindus

Scanned with CamScanner

have been letting down their preceptores. But their smallness does not detract from the true greatness of the sages who have opened the path of enlightenment for them and for the world. They abide because they gave without taking. They were not men of arms. They were men of ideas.

They appear from age to age. They appear to teach us that the world can be conquered not with force but with ideas, with compassion and with love. It is the lesson to us and to the people of the world by our dear father of Nation M. K. Gandhi the great man of Millennuim.

★ ★ ★

WAIT AND THINK FOR A WHILE

MISS. UMA G. MANE

M.A. - I

- Give the world the best you have, the best will come back to you.
- Those who see invisible can do impossible.
- Have a good start, never come to a stop, always be on the top.
- Enthusiasm is the mother of success.
- Not a failure but low aim is a crime.
- Success is a means and not an end.
- Keep high aspiration moderate expectations and a limited needs.
- Experience is the greatest teacher, it allows one to face the test first and then learn the lesson afterwards.
- Good action is better than ornamental speech.
- Beautiful things are not to be touched or seen but are only to be felt through heart.
- Beauty is alway simple.

THE GREATEST SHOW ON EARTH

Miss. Parit S. B.

B.A II

The first Olympiad of the new Millenninm-Sydney Olympics 2000 which was organised from September 15 to Octomber 1, 2000 was the greatest show on the earth with the participation of nearly 10,300 athlets representing largest ever number of countries nearly two hundred, participating in a record number of three hundred events in twenty eight sports desciplines-ranging from Athletics to Archery, Badminton to Boxing, Fencing to Football, Swimming to Shooting etc.

Indeed in the history of modern Olympics started in 1896, Australia earned the unique distinction of being the only country in the Southern Hemisphere to host the games not only once but twice since the Melbourne Olympics of 1956 Thus joining the privileged trio-France (1900 & 1924), Britain (1908 & 1948) etc. While Africa and South America have drawn blank so for, only two Asian cities-Tokyo (1964) and Seoul (1988) had this coveted privilege. The 14 storeyed, Olympic Stadium and the largest outdoor venue in Olympic history which hosted both the opening and clossing ceremony accommodating 1,10,000 spectators was the main attraction. Like wise, the Olympic village, a model of environment-friendly residental site which housed over 10,300 athlets and over 5000 officials was the first and the largest solar powered housing complex where all the

Scanned with CamScanner

participants were accommodated in one Olympic village for the first time in the history of Olympic games.

The opening ceremony on September 15, 2000 in Australia was witnessed by over one lakh lucky spectators including Mr. Bill Gates of Microsoft, Ms. Chelsa Clinton, the first daughter of USA, Boxing legend Mohammad Ali, Mr. Juan Antonio Samaranch, I.O.C. President and royalties from world over while thousands of spectators glued to big screens set up across the city and another 3.7 billion sports lovers watched the inaugural event of the 27th Modern Olympic live on their TV set world over.

In commemoration of the centenary year of women's participation in the Modern Olympics and more importantly signifying the reconciliation between white and black Australia, the honour to lite the cauldron fell on Ms Cathy Freemon, an aboriginal runner and Australia's hope for gold in 200 and 400 meters.

At the heart of the ceremony was the 13-year-old school girl, Nikki Webster, dressed in pink frock and curls who soared above the arena on a high wire to swim through divers, exotic fish and giant pink jelly fish in a sequence that epitomised Australian's love for the ocean.

The two main attractions of the Sydney Olympic were joint march of South and North Korea under one flag of Korea Peninsula in the parade and the debut of East Timor, liberated from Indonesian misrule in 1999.

No wonder Sydney witnessed not only shattering of many a records but also setting up of new Olympic records such as in weight lifting, swimming, relay etc. American shooters were the first to win gold medal in this Olympiad in women's 100 metre Air Rifle event on Sept. 16, 2000. Thorpedo Thorpe of Australia took the Sydney International aquatic centre by storm smashing the world record of swimming. Nick Hysong became the first American to win gold medal in pole vault after 32 years. Japan set a new record in women's Marathon winning a first-ever Olympic Marathon.

Iran's Hossein Rezazden won the title of world's strongest man by setting two world records in Olympic supper Heavy weight lifting.

In Individual sports also many countries made stupendous records in this Olympic India which fielded the biggest ever squad about 75 for the Sydney Olympic 2000 in 13 sports disciplines pinning their hopes in Hockey, Table Tennis, Boxing & Athletics in particular drew almost blank except for the brilliant performance of "Karnam Malleswari" who won a Bronze for India in weight lifting (69 kg category) thus becoming the first Indian woman to win an Olympic medal.

As the curtain was drawn on Octember 1, 2000 of the greatest games of modern era, Sydney covered itself in a blare of glory with a fabulous fire works display spanning the length of the Sydney "Harbour Bridge". Indeed the closing ceremony pageant was as

Scanned with CamScanner

spectacular as the opening ceremony of 15th Sept. 2000. As the Olympic Flame was put out and the Flag lowered, there came the heart touching song: "We will be one", while the darling of the opening ceremony 13 year old Nikki Webster took the stage once again singing:" I am a child who has a dream to be strong."

There after she symbolically carried the flame away. The games were formally declared as closed by International Olympic committee President Mr. Juan Antonio Samaranch with the call in accordance with the tradition to the youths of the world to assemble four years later in Athens, Greece, the birth place of Olympic games to participate in 28th Olympiad in 2004. After handing over the Olympic Flag by Sydney Mayor to his Athens counterpart & committee President amidst a solemn ritual by a priestess with olive branches it was carried away from the platform to signify the return of the Olympics to its birth place Greece. Thus by its brilliant show Sydney Olympic has put a daunting task before the next hosts of XXVIIIth Olympiad, Greece.

★★★

THE FRIEND

ABHIJEET J. LATKAR
B. A. - I

F : Faithful
R : Real
I : Intimate
E : Earnest
N : Nearest
D : Dearest

THE IMPORTANCE OF YOGA

Kamble P. L.
M. A. I (Eng.)

Our body is the moving temple of God. It is instrument for crossing the ocean of samsar or the cicyle of birth & death, attainment of supereme abode of immortality, erternal bliss and perennial joy.

Yogic exercises of the Indian Rishis and Yogins are based on these exact principles. There is no vague doctrine here. It impacts on every practitioner and helps to develope his practical knowledge, fine health, longevity, strenght, vim and vitality. By the practice of asans any trouble is removed basically. The asans are useful to people of all ages.

You can keep up meditation while performing the asans accompanied by pranayam or regulation of breath also. By practising the asans regularly men and women acquire a figure which can enchance their beauty, suppleness, charm and elegance of every aspect of their personality.

One of the important asans is Shirshasan. By the practice of Shirshasan abudant blood is supplied to the brain. Hence the memory and intellectual powers are increased. The practitioner regains his memory power which might have been lost owing to overwork or the other causes. The spinal nerve roots and eye sight improves by the practice of Shirshasan.

The ensocrine glands play an important part in the economy of nature.

Scanned with CamScanner

The practice of Sarvangasan keeps the thyroid in a healthy condition. A healthy thyroid means good functioning of all the organs and systems of the body such as the adrenals, the pituitary and the pinacal glands which are toned up and maintained in a healthy condition.

The diaphragm, the muscular partition between the chest and the abdomen is also developed by cretain exercises such as Dhanurasan, Mayurasan, Paschimottonsan. The movements of the diaphragm or organs there can help for free evacuation of the bowels daily. Constipation, dyspepsia and a host of other ailments of the stomach and the intestines can be eradicated.

The lungs can be developed by the practice of a deep breathing exercises of Pranayam. The lungs can get a proper supply of oxygen. There will be an improvement in quality and quantity of the blood.

The circulation of blood in the arteries and veins is kept properly in any part of the body . The spinal cord is toned up. The practice of Asans prevents arteriosclerosis or hardening of thearteries. The practitioner remains for ever agile and nimble.

In short, by the practice of Asans free movement is given to the elbow, wrist ankle, shoulder and spinal joints muscles of the cervical dorsal and lumbar regions are stretched and relaxed. There is fine exercise to lumbar with frame exercises and the body is kept in a fit condition.

Sound functioning of the organs depends upon good healthy nerves. The tripods of life are the brain, the heart and the lungs and the other organs are stimulated or retarded through nerves that proceed from the brain and the spinal cord.

These three important organs and cerebral spinal system are kept in a healthy condition by a regualar practice of asans. The vital forces are also preserved and increased.

Therefore this is the perfect system of physical culture. This is the best of all systems of exercises. Hence we should practise these yogic exercises and have a strong healthy body. One who practises regularly will be endowed with a peculiar glow in his face and eyes and a peculiar charm in his smile. He will always laugh heartily and radiate joy, strength and vigour wherever he moves. He will accomplish all his cherished aims. He will always succeed in all his attempts. He will look very young even at the age of sixty.

★★★

LIFE

VISHWAJEET PATIL
F.Y.J.C. (Sci.)

- Life is an equation.
- Marriage is it's addition.
- While love is it's substraction.
- Children are it's multi plication.
- While future is it's division.
- And finally fine death is its answer.

Scanned with CamScanner

THE VALUE OF HUMOUR IN LIFE

S. V. Patil
S.Y.J.C. (Sci.)

"If you weep, you will have to weep alone; if you laugh, the world will also laugh with you" is an accepted general truth. One should be gifted with a sense of humour in order to laugh Humour means the ability to laugh and to make others laugh. It is one of the greatest blessings of God to mankind. A humorous temperment is a great merit of a man's character. It helps him to overcome the depression or irritation not only of his own but also of his numerous friends and colleagues. Humour plays an important role in our day-to-day relationship with our friends and relatives. A hearty laughter contributes greatly to the health and happiness of mankind.

A person with a humorous and genial nature is welcome to all. He meets everyone with sunshine and gaiety. Such a person has a large vision of life. He has the capacity to laugh away his worries. A man with a cheerful and genial temperament is capable of seeing moral sunshine gleaming through the darkest cloud. Usually he is also a man of practical wisdom. Who can rejet the usefulness of humour in our practical life ? A businessman with a good sense of humour keeps his customers happy and is able to do better business than his counterpart with a sullen face. If in an office the boss is gifted with a sense of humour, he maintains a cheerful atmosphere and the efficiency of work is considerably enhanced. And if a subordinate has a sense of humour he can save himself from the fury of his boss. In a nutshell, a good sense of humour can get us out of a numerous difficulties.

There are always two sides of life which we can look at. We can develop the attitude of looking at the light side of things instead of the dark one. A careful and continuous practice is required to develop this habit. By nature we should be able to see the silver lining and point out its beauty to other people. All this means that a sense of humour of cherrful temperament, generates a healthy outlook towards life. While worry and dicontent weaken our heart and mind, a humorous and cheerful nature provides us with moral strength and harmony. Hamour has rightly been called the bright weather of the heart. People with a strong sense of humour can develop in themselves the great virtue of tolerance. They can't easily be irritated and can easily avoid indulging in undue resentment and self tormenting cares. Such people seldom fall sick. Soloman has rightly said: "A merry heart doth good like a medicine."

It is observed that men of great

Scanned with CamScanner

genius are also men with a great sense of humour. They have relished every moment of their life. Abrahm Lincoln, Winstan Churchill and Mahatma Gandhi, among the greatest men of recent times were gifted with great wit and humour. They had the ability even to laugh at themselves. This quality was a secret of their success to a very great extent.

★★★

FIRST IN INDIA

Miss. Kalpana R. Jadhav

B.A. - II

1) Grammarian : Panini (Ashtadhyyi)
2) Woman President of Indian National Congress : Dr. Annie Besant
3) Architect : Maha Govind
4) Woman Ambassador : Vijayalakshmi Pandit
5) Indian Managing Director of world Bank : Gautam Kaji
6) First to make a speech in Hindi at UN : Atal Behari Vajpayee.
7) Miss World : Rita FariaMiss
8) Indian to climb Mount Everest without oxygen : Phu Dorjee
9) Miss Universe : Susmita Sen
10) Dada Saheb Phalke Award winner : Devika Rani
11) Olympic Medal (silver) : Norman prichard
12) Woman pilot (Indian Army) : Durga Banerjee

STUDENTS AND POLITICS

R. N. Patil

B.A. - III (Eng.)

Strictly speaking, there is hardly any need for the students to indulge in any political activity. Their sole aim should be to educate themselves. Through education, they can acquire knowledge develop their personality and build their character. Leading educationalists are of the view that the students should have nothing to do with the rough and tumble of politics. Politics is a dirty game. It has neither any laws nor any code of conduct. We find that in the sphere of politics, people easily shift their loyalties, change alliances, split parties, pay lip-service, adapt dishonest and underhand means to win people and capture power.

Young students are in a very tender and highly impressionable age. It is an age when one should learn high moral ideals and principles. If students participate in politics at an early age they will be demoralised because politicions will ditch them after political ends are fulfilled. Apart from attending the classes a student has to study at home for at least 3 to 4 hours a day. This hardly leaves him with any spare time for political work.

Student should be aware of political parties. These parties exploit the

Scanned with CamScanner

students for their own selfish ends. They sow the seeds of discontent and unrest among the students. They also encourage students to resort to tricks. Exploitation of students for political pruposes is deplorable.

In fact students leaders also bank upon politicians for political support for their demands. The result is that the politicians inject political ideologies among the students. Now-a-days, all the major political parties have set up their student wings in educational instututions to involve students in political activities to achieve their selfish ends.

In fact students should receive some sort of training in democratic and political processes. Such a training is generally provided by studen's unions and they can air their grievances through them. Students should, however, ensure that patrons and office bearers of such unions are chosen only from the students and no politician should be made it's office bearer.

Students are as much a part of the country's ethos, her hopes and aspirations, as any other section of the people. When people fight for the independence of their country ,students cannot be expected to lag behind. In India this is exactly what happened. Students in India took an active part in the freedom movement of our country under the leadership of Mahatma Gandhi and Jawaharla Nehru and even showed their undaunted zeal to help the people of earth-quake hit Gujrat.

★ ★ ★

PLAY AROUND SIXTY SIX

D. B. Kamble B.A. - III

A school teacher willing to test the intelligence of his students asked them to give a number cotaining two figures. "Fortynine" answred a boy. The teacher wrote 94 on the board. Another boy called out 97 and the teacher wrote 79. A student rose and said 66 and added, "Now play around with that one !"

IN BETWEEN TWO

Miss. Rekha S. Khot B. A. - I

An Englishman and a Scotman entered a railway compartment and saw an Irishman sitting in the centre of bench quite unconcernedly about newcomer, who were forced to settle down on either side of the Irishman. They could neither talk not read their paper together. Quite angrily the Englishman said to the Scotman, "This man must either be a donkey or a monkey."

"Certainly not", came the prompt reply from the Irishman, "I am neither a donkey nor a monkey. I am in between the two."

THE SYMPATHETIC EYE

Gurav V. S. B. A. - II

A man went to see a bank manager for a loan. The bank manager said, "O.K., one of my eyes is made of glass. If you tell me which one it is I will grant the loan."

The customer looked at him intently and said, "It's your right eye."

"That's correct," said the bank manager and added, "How did you guess?"

"Well," replied the customer, "It appeared to be more sympathetic !"

Scanned with CamScanner

THE SCIENCE OF MEDITATION

Miss. Sutar Rani Ananda
B. Sc. - III (Physics)

Meditation is focusing of the mind on some object. If the mind acquires concentration on one object, it can be concentrated on any object whatsoever.

From the very dawn of Indian history the Indo-Aryans gave a great deal of imporance to the culture and development of the inner faculies of human life. As a result of long experience and experiment, they developed a special system to exercise for increasing the strength, purity and power of those faculties. Having established a fundamental theory that the human body is divided in to different layers of being they discovered various methods of feeding, strengthening and resting them.

The science of meditation was developed in India for the purpose of supplying the mind with the necessary nourishment and food and for giving it proper exercise, rest and relaxation and also for furnishing it with the necessary conditions for growth. Therefore meditation can very well be befined as the science of supplying the mind with the food, exercise, rest, relaxation and favourable environment necessary for manifestation of its highest perfection.

Let us try to understand this analogy. In receiving the food for our physical body the natural law is that in the course of metabolism we undergo a process of disbursement and waste, which must be replenished by drawing in a supply from some sources of nature. We eat because we need certain element and vitamins which we have spent in the course of our work. But the food we eat is not the only kind which we supply to the physical body. The five senses also are drawing in food for its nourishment and development. In the selection of food we have to be very careful, as there can be harmful as well as beneficial foods for the replenishment of our mental energy, too, we draw in naturally from various external sources. There is a special process of meditation which gives us the power of putting ourselves in constant touch with these subtle sources from which we can so abundantly draw our spiritual food, without incurring any expenditure. Therefore, all the considerations we pay in selecting our food must likewise be applied to the selection of spiritual upliftment also.

Culture of mind : The next cosideration is to give the mind its necessary exercise. We all know that by lack of exercise our muscles and nevers dengenerate and deteriorate; whereas, by regular exercise they can be developed to an almost infinite degree and amount of strength and efficiency. It has been demonstrated by many athletes and men of unusual physical strength that by proper exercise the power of the muscles and other physical faculties can be developed to any degree of proficiency.

It is not hard to demonstrate the fact that by means of exercise we can develop the strenght of our physical body to an inconceivable extent. The same is true regarding the developments of our men-

Scanned with CamScanner

tal faculties. But through lack of exercise our spiritual and mental power have pitifully degenerated. Consequently we have lost control over our mind; we have lost our memory; we have lost the power of discrimination, foresight and many other subtle manifestation of mental power. Since these faculties have been exercised and cultured by many to an amazing degree of proficiency it proves that anyone can do so by regular scientific exercise.

. There are people who have cultivated their power of concentration to such an extent that they can read any book, page by page at a single glance. The psychology behind this is not very difficult to understand. We know that when a child learns to read he does so, letter by letter. He must spell, each word before he comprehends its meaning. As he grows up, he can read word by word, when he advances further he can even read a whole sentence at a glance. Developing the same faculty still more, a whole thought or a paragraph can be read at a glance. By developing the focus of the mind a whole page can be read just as easily as a sentence or paragraph.

Very often certain problems present themselves to us in our lives because we do not know how to bring the mind to a state of peace, poise and tranquillity we do not arrive at any definite and constructive decision but a concentrated mind can probe with ease into any problem, finding the most wonderful solution which would be impossible for a disturbed mind even to apprehend.

Many other illustration could be given in order to show the benefits which a fully developed and concentrated mind can bring even to ordinary daily life. The culture and attainment of a very healthy condition of the mind is absolutely necessary for every person no matter what he or she wants to achieve in life.

A mind uncultured and uneducated in meditation and concentration fails to understand clearly the benefits or disadvantages of certain surroundings; whereas a meditative mind can at once accommodate and make the best use of any environment in which it is placed. If a need for change should arise, such a mind knows unmistakably the practical, mental and spiritual proccess necessary for making it.

Rest and Relaxation : Of great importance is the need for giving complete rest and relaxation to the mind when we do not get sufficient sleep for a few days we know how misefable we feel. Thus real relaxation of the mind can be had only by completely unharnessing the mind from the task of dragging on any physical, intellectual or emotional burden. Only when the mind is completely free when it is not controlled, manipulated or used by any other function, does it enjoy freedom and rest. This state of mind can be attained only by a special process of meditation and concentration.

Purpose of Meditation : Twenty first century is described as rat race century. There are a lot of tensions. Environment is also becoming polluted. How we can live peacefully, tensionless in such a situation ? Therefore we have to give time to

Scanned with CamScanner

the good maintenance of our body, not a day, not a year but at least one or half hour in a day of 24 hours. This is economically free. The purpose of meditation is to realize the peaceful, tensionless life. Yoga is the best way to initiate the meditaion.This is one of the great gifts given by Indians to the world. Now the other countries are also applying such rules and regulations to themseves. But we Indians are tempted towards many pernicious attractions. So it is necessary to train our minds for meditation and achieve the height of success in our lives. ★★★

WHAT IS LIFE ?

ABHIJEET J. LATKAR
B.A. - I

1) Life is a challenge	Meet it.
2) Life is a gift	Accept it.
3) Life is an adventure	Experience it.
4) Life is a sorrow	Over come it.
5) Life is a tragedy	face it.
6) Life is a duty	Perform it.
7) Life is a game	Play it.
8) Life is a mystery	unfold it.
9) Life is a song	sing it.
10) Life is an opportunity	avail it.
11) Life is a journey	complete it.
12) Life is a promise	fulfil it.
13) Life is a beauty	praise it.
14) Life is a spirit	Realise it.
15) Life is a love	enjoy it.
16) Life is a struggle	fight it.
17) Life is a puzzle	solve it.
18) Life is a goal	Achieve it.

IMPORTANCE OF ENGLISH

Miss. Sarita Y. Patil
B. A. - II (Eng.)

Our government has prescribed English Language for a majority of students as a second language. Many people have supported this policy but some narrow minded people have rejected this policy of government because they think that English language has no value in India. But I think English is very much useful to us. English is a foreign language. It is not our mothertongue. Still we must learn it; and we have to increase our knowledge of English.

Some people have taken objection to this policy of government. They think that English is a foreign language. It is forced on us by the Britishers. The Britishers are now no more our rulers. They have gone. Therefore English language must also be banished from our country. We must not hang on to it slavishly. Its place must now be taken by our own languages which is a mistaken view. It is also a very harmful one. The Britishers have left us. The dominance of their language now has naturally disappeared. The mother-tongue and the national language have been introduced in its place at various levels. This is a logical and beneficial result of our political freedom. But this does not mean that English is no longer important to us now. Indeed English is more important than it was in the past. Every developing country in the world has realized its importance. So we must know the importance of English language. Now a days, English is used everywhere. So we must know how to use English language.

Scanned with CamScanner

Total abolition of English language would be a cultural suicide. Hence, English is our indispensable a second language.

English is the richest, the most varied and the most porwerful language in the world. It is simple and clear language. This language develops our personality, creates confidence, courage in our minds, so it must be learned by the students.

"English is the only possible language for world communication." Professor Randolph Quirk says: "It is the most important international language. It is spoken by the majority of the worlds people. It is utilised for practical purposes almost everywhere. Pandit Nehru called it: "A window upon the world."

English is the link language of the modern world. It is the language of modern commerce and culture, science and technology, literature and journalism, etc. The best that has been thought and said in the world is found in English. We can not banish it from our intellectual and practical life. We must retain it to survive and make progress in the fast moving world. We must allow it to enrich and vitalize our own language and literature. We shall be better Indians by learning good English.

BE AWARE !

P. A. POWAR

B.A. - I

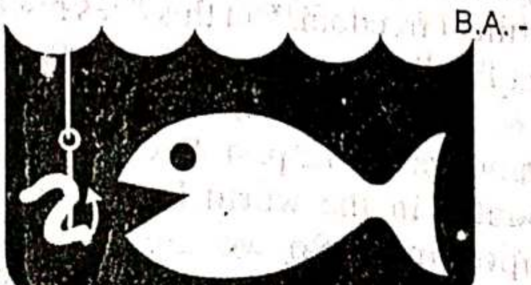

Even a fish will not get into trouble if it keeps its mouth shut !

PATH FOR SUCCESS

Deepak S. Lohar

B. Com - II

It is quite difficult to define the concept of success. Success is fulfillment of our dreams, accomplishment of our goals or we can say a moment or a period which brings a lot of happiness. Success to a person is the fruits of his great attempts.

Every person endeavours to be successful. He leads his own way to flourish in the world. There exits a cold war in which every ambitious person is a warrior. He battles with his destiny for the survival in life. There are a very few who are capable and efficient in winning their goals. These few are the only successful people.

Have we ever thought why we sometimes don't succeed in certain tasks or why we have to, most of the times, face failure ? We can't find any answer for such a dilemma. For centuries we are scampering around ourselves only. We don't have any sort of vision. We are running and striving hard to get rid of our shadow, which is just impossible. We should believe in ourselves, our dear ones and the people around us.

Every person seeks his own way to be successful. He acts what he thinks is right. He never takes any counsel of others nor he considers any person at any point of view. He becomes selfish, greedy and self oriented. He is converted from a human being to some sort of a devil. To achieve success one must behave as a

Scanned with CamScanner

human being. His thinking, action and behaviour should be human. A person behaving inhumanly invites a bulk of obstacles and crisis in the way of success which ultimately leads to a failure.

Success can be achieved by hard work and also by implementing some techniques or by amending some of our attitudes. Listening is the first and most important step towards success. We should develop a habit of listening to the people. This habit improves our relaionship with people. In this way we will be able to get peoples co-operation.

Planning and foresight plays a vital role in achieving success. As both are mental processes we should execute them with clear, positive and motionless mind. Our thinking must be always positive. We should not accumulate our minds by bad thoughts and unnecessary worries. Our mind should be clear and pure. A pure mind emits a numerous and varied ideas and thoughts which help in making a perfect planning.

The world has infinite problems, pains, sufferings, agonies and a number of things which hit, hurt and blow a person's heart very seriously and intensely. A person who has made great attempts for success has to face many circumstances which totally squeeze out his power, efficiency, morality and makes it difficult for him to sustain in the cruel world. Thus a common man is compelled towards a failure. But a person having great ambition does not bend before these obstacles. We should develop our minds capable enough to withstand the obstacles which always occur in the way to success. We should entirely dedicate ourselves to this mission. We should be always confident of ourselves then success will be at our heels.

A successful person or a person striving for success is always equipped with these qualities. One who follows this path will surely become successful in life.

★★★

DEFINING THE LETTERS A To Z

Harish Patil

B. Sc. - III

A : Art is for the sake of knowledge.
B : Beauty is truth.
C : Child is the father of man.
D : Do well & possess well.
E : Early used early dead.
F : Forgive & forget.
G : Great talkers are great liars.
H : Health is wealth.
I : Ignorance sometimes proves a blessing.
J : Jack of all degrees, but master of none.
K : Keep something till more will come.
L : Live and let live.
M : Money helps the man to make progress.
N : Now or never.
O : One is something none is nothing.
P : Past is dead present is future.
Q : Quickly come, quickly go.
R : Reading, writing and arithmetic makes man wise.
S : Slow & steady wins the race.
T : Time & tide waits for none.
U : Unsound minds are like unsound bodies.
V : Variety is pleasing & charming.
W : Wisdom is a gem of life.
X : Xenophobia is a natural quality of some people.
Y : Youth & age will never agree.
Z : Zeal for nation is a worthy quality.

Scanned with CamScanner

FASHIONS

Divatankar M. M.

B. Com. - I

The word fashion is defined variously. It can be defined as the prevailing custom, style of dress, etiquettes, procedures, etc. It can also be defined as a manner or doing of something. Fashion is related with clothes, behaviour, thoughts, customs etc. We should concentrate upon the fashions related to dress and their impact on youths.

There is not a single person who is not the victim of fashions. If we just look at the crowd of students we can find that some of them think in their minds as heroes & heroines. We see various types of fashions in society. But after a keen observation we find that these fashions are harmful to the society. Fashions are found in every society. Every person young or old, rich or poor, man or woman desires to be fashionable. Fashions are seen in dresses, hair styles, earrings, shoes and even in walking. It pervades every aspect of human life.

Fashions generally change very rapidly. What is in vogue today can be out of vogue tomorrow. In the past people used to wear loose shirts and pants with broad wide bottoms. The fashion changed in the course of time tight pants & shirts are now in fashion. Hippy hair style has replaced the Gandhian cut. There is competition in modern days to use minimum cloths.

Most of the fashions are set in by the filmstars. Everyone desires to look beautiful and smart. Even old people desire to be fashionable. However there should be a kind of limit to anything. If fashions go out of limits, the results will be very harmful. So such fashions are useless for the progess of society. It seems that fashions have no time & season. We see in the society thousounds of heroes wearing shoe, a sweater & pant even out of season. One should realise that by adapting fashions one can not become a hero or a heroine.

It is observed that seventy percent of youths adapt the fashion suitable for them, twentyfive percent of youths adapt mixedfashions and five percent of youths adapt western fashions.

Fashions in dress can give a personal joy to all. But the imitation of western fashion can have a pernicious influence on youths. They can be easily distracted from their studies and even from their careers due to the so called western fashions.

★ ★ ★

LOVE : A WORD OF CAUTION

M. A. Dhagate

B. A. - I

What is love ? The answer of this question is very difficult. Love is greatest thing in our life. Love is worship. Love is most happy thing in world. Love is life and life is love. All enjoy it. We can not live without love. Still the lives of many people are destroyed by it. Hence all must be cautious of the golden word LOVE.

Scanned with CamScanner

POPULATION : EXPLOSION

Jetendra Rananavare
B. A. - II

There are many problems in India but one of the major & serious problems is population. Approximately about eighteen milion people are being added to the Indian population every year. India stands second after China in world population. The population of India is increasing unsteadily.

Characteristic of Population :

Population is characterised in three sub catagories :

1) Birth rate : Birth rate means natural ability of increase of population.

2) Death rate : Loss of individuals from population at a fixed time is called as death rate.

3) Density : Total number of individuals living per unit area in a fixed time is calles density.

Causes of Increase in Population :

"Exceptionally unproportional rise in population beyond carrying capacity of ecosystem within a short period is called population explosion."

There are many reasons for population explosion.

1) Increase in birth rate
2) Decrease in death rate
3) Early marriages
4) Illiteracy and ignorance of family planning
5) Increase in life span due to advanced and developed medical science.

Impact of Population Explosion :

Overpopulation has many worst effects or implications.

1) Food Supply : As population increases there is shortage of food supply in the country. Hence we require a large amount of food-grain. The country is forced to import to feed the ever increasing population.

2) Housing : Increase in population creates a problem of housing. Increasing population requires more space for housing. There is increase in population but area or space of land is limited. Construction of more and more houses in a limited area causes over population.

3) Employment : As population increases there is increase in unemployed people. The problem of unemployment becomes a threat to the development of nation.

4) Standard of Living : Increase in population also affects standared of living. Overpopulation increases the demands for more housing, more jobs & more food supply which affects standared of living.

Measures to Control Overpopulation :

1) Greater attention should be paid to education of girls.
2) Population education should be introduced in schools & colleges.
3) Various types of advanced medicines should be used to control birth rate.
4) People should bve taught the singificance of family planning.
5) Use of contraseptives to control birth rate.
6) Government should pay greater attention to family planning programme.
7) Disadvantages of overpopulation should be brought to notice of masses.

★ ★ ★

Scanned with CamScanner

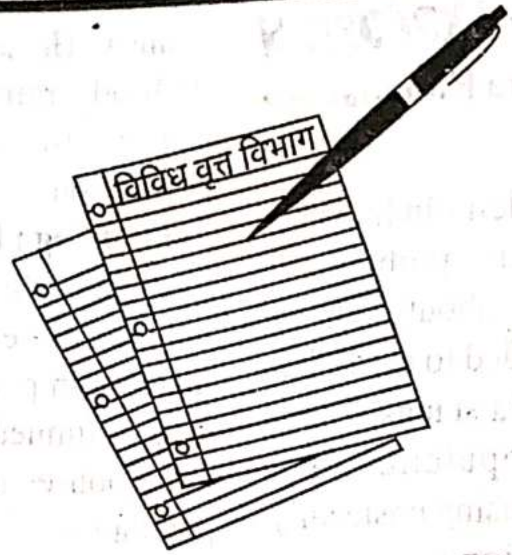

✻ विविध वृत्त विभाग ✻

- ग्रंथालय
- राष्ट्रीय सेवा योजना (एन्. एस्. एस्. सिनि.)
- राष्ट्रीय छात्र सेना (एन्. सी. सी.)
- क्रीडा
- वार्षिक स्नेहसंमेलन
- विद्यार्थिनी कल्याण मंडळ
- विद्यार्थी दत्तक योजना
- व्यक्तिमत्व विकास
- भित्ती पत्रक
- नियोजन मंडळ
- गुणी शिवराजीयन निवड
- स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन
- वक्तृत्व स्पर्धा विभाग
- चर्चा सत्र
- वाङ्मय चर्चा मंडळ
  मराठी, हिंदी, इंग्रजी, विज्ञान
- सॉक्रेटिस क्लब
- प्राध्यापक नोंदी
- संगणक (बी. सी. एस्) महाविद्यालय

Scanned with CamScanner

* ग्रंथालय *

महाविद्यालयाची शैक्षणिक प्रगती, यश याबरोबर आमच्या महाविद्यालयाच्या ग्रंथालयाची झालेली सर्वांगीण प्रगती व विकास भूषणावह असाच आहे. ग्रंथ हेच गुरू असे म्हटले जाते; आणि ते खरे आहे. ग्रंथ सर्वांनाच मार्गदर्शन करतात. विद्यार्थी, प्राध्यापक, सेवक व संस्थाचालक या सर्वांच्या ज्ञानात भर घालणारे एकमेव ठिकाण म्हणजे आमचे ग्रंथालय होय.

ग्रंथालयाचा दर्जा हा त्या ग्रंथालयाकडे असणाऱ्या दर्जेदार ग्रंथ संपदेवर असतो. दुर्मिळ ग्रंथ, संदर्भग्रंथ, शब्दकोश, विश्वकोश, ज्ञानकोश तसेच प्राध्यापक व विद्यार्थी उपयुक्त अशी नियतकालिके ग्रंथालयात उपलब्ध करण्यात आली आहेत. आमच्या ग्रंथालयासाठी चोखंदळ असा विद्यार्थी, प्राध्यापक, सेवक वाचकवर्ग आहे. वाचकांचा आणि ग्रंथांचा समेट घडवून आणणारा सेवाभावी सेवकवर्ग आहे.

आमच्या महाविद्यालयाचे ग्रंथालय उत्तम दर्जाचे आहे. ग्रंथालयात भेट दिलेल्या मोठ-मोठ्या व्यक्तिंनीही आमच्या ग्रंथालयाची मुक्त कंठाने स्तुती केली आहे. यात प्रामुख्याने ग्रामीण साहित्यकार डॉ. आनंद यादव यांनी केलेली प्रशंसा मोलाची आहे. महाविद्यालयाच्या ग्रंथालयातील ग्रंथांची संख्या ४०५८२ आहे. आता पर्यंत ग्रंथावर १६,०८,१८६ रु. खर्च करण्यात आला आहे. ग्रंथ वाढीसाठी महाविद्यालयाचा जितका वाटा आहे तितकाच विद्यापीठ अनुदान मंडळाचा आहे. महाविद्यालयाच्या प्रगतीसाठी, प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले यांनी संस्थेच्या ध्येय धोरणास अनुसरून महाविद्यालयाच्या विकासा बरोबराच ग्रंथालयाचा सर्वांगीण विकास होण्यासाठी विशेष प्रयत्न करून मोलाची भर घातली. तसेच महाविद्यालयातील प्राध्यापक वर्गाचे मार्गदर्शन आणि सहकार्य यामुळेच ग्रंथालयाची भरीव प्रगती होत आहे.

ग्रंथालयात विविध विषयावर सखोल ज्ञान मिळण्याचे साधन म्हणजे नियतकालिके. आमच्या ग्रंथालयात अशी एकूण ६१ नियमकालिके येतात. ग्रंथालयाच्या पुस्तकांची देवघेव सकाळी ७-३० ते १२-३० व दुपारी ४ ते ६ या वेळेत केली जाते. ग्रंथालयाची अभ्यासिका स्वतंत्र असून सकाळी ७-३० ते सायंकाळी ६ वाजेपर्यंत उघडी असते. मुलांच्यासाठी व मुलींच्यासाठी स्वतंत्र अभ्यासिका आहेत. अभ्यासिकेत २०० विद्यार्थी विद्यार्थिनींची वेगवेगळी बैठक व्यवस्था केलेली आहे. अभ्यासिकेत टी. व्ही., व्ही. सी. आर. तसेच झेरॉक्स मशिनची सुविधा आहे.

महाविद्यालयांतील गरीब व हुशार विद्यार्थ्यांना वर्षभर वापरांसाठी पुस्तक पेढीतून 'पुस्तक संच' दिला जातो. अशा विद्यार्थ्यांची संख्या जवळ जवळ १५० आहे. विविध स्पर्धा परीक्षेस बसणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी स्पर्धात्मक परीक्षेसाठी आवश्यक ग्रंथ अभ्यासिकेत उपलब्ध आहेत.

ग्रंथालय समृद्ध व अद्यावत करण्यासाठी आमच्या संस्थेचे अध्यक्ष मा. प्रा. किसनराव कुराडे, प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले तसेच ग्रंथालय समितीचे सदस्य यांचे मार्गदर्शन लाभले. या सर्वांनी दिलेल्या सहकार्यामुळेच आजचे हे प्रशस्त व सुसज्ज ग्रंथालय अस्तित्वात आले आहे.

श्री. टी. ए. पाटील
ग्रंथपाल

◆ ◆ ◆

* राष्ट्रीय सेवा योजना *

२०००-२००१ या शैक्षणिक वर्षातील राष्ट्रीय सेवा योजनेची जबाबदारी मा. प्राचार्यांनी आमच्यावर सोपविली. यावेळी आम्ही राष्ट्रीय सेवा योजनेअंतर्गत वर्षभरातील राबविण्याच्या उपक्रमांचा आराखडा तयार केला. त्यामध्ये जेणे करून महाविद्यालयीन जीवनात विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्वाला विधायक वळण देणाऱ्या, उपयुक्त ठरणाऱ्या गोष्टिंचा समावेश करण्यात आला.

सुरवातीपासूनच आम्ही सर्व प्रकल्पअधिकारी मिळून उत्साहाने कामाला लागलो. विविध निकषावर ३०० विद्यार्थी-विद्यार्थीनींची नियमिंत निवड केली. त्याचे गटवार विभाजन केले. त्यांचे प्रबोधन करून त्यांची मानसिक तयारी करून घेतली. प्रामुख्याने विद्यार्थ्यांत समाजकार्याची आवड निर्माण करणे, त्यांची शक्ती संघटीत करून ती विधायक कार्यासाठी उपयोगात आणणे, त्यांच्यात जबाबदारीची जाणीव निर्माण करणे, त्यांच्यामनात राष्ट्रप्रेम रुजविणे, सुप्त गुणांना वाव देणे, त्यांच्यातील नेतृत्वाला विकसित करणे, व्यसनापासून त्यांना दूर ठेवणे इ. अनेक उद्दिष्टे नजरेसमोर ठेवून आम्ही वर्षभर कार्य केले. यावर्षी 'प्लास्टिक पिशवी वापराविरोधी मोहिम' सुरू करण्यासाठी प्रचार फेरी

Scanned with CamScanner

काढण्यात आली. यावेळी गडहिंग्लजच्या तहसिलदार सौ. नंदिनी आवडे यांचे व्याख्यान झाले. तसेच १२ जानेवारी २००१ रोजी राष्ट्रीय युवादिनानिमित्त प्रा. गजानन गुळवणी यांचे 'आजचा तरूण:दशा आणि दिशा' या विषयावर व्याख्यान झाले. दि. १७ जानेवारी २००१ रोजी मा. जी. एन. पदकी (इंचलकरंजी) यांचे 'एडस् : कारणे व उपाय' या विषयावर व्याख्यान घेण्यात आले वर्षभरात विविध प्रकारची व्याख्याने घेण्यात आली.

यावर्षी राष्ट्रीय सेवा योजनेअंतर्गत गडहिंग्लज तालुक्यातील मुंगुरवाडी-दुगुनवाडी हे गांव दत्तक घेण्यात आले. दिनांक १५/११/२००० ते १४/११/२००० या दिवसांसाठी निवासी शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. त्यामध्ये १०३ स्वयंसेवक-सेविका व तीन प्रकल्पाधिकारी सहभागी झाले होते. या दहा दिवसात ग्रामसफाई सार्वजनिक रस्ताबांधणी व दुरूस्ती, जनसाक्षरता, अंध:श्रध्दा निमूर्लन, एड्स जनजागरण, सामाजिक वनिकरण, समाजसेवक कसा असाव ? अशा विविध विषयावरची वेगवेगळ्या वक्त्यांची व्याख्याने झाली.

आमच्या संस्थेचे अध्यक्ष मा. प्रा. किसनराव कुराडे यांच्या हस्ते शिबिराचे उद्घाटन झाले. त्यांनी शिबिरार्थींना मौलिक मार्गदर्शन केले. मुंगुरवाडी-दुगुनवाडीच्या गावकऱ्यांनी व विविध संस्थानी सर्वतोपरी सहाय्य केले. १० दिवसांच्या या वास्तव्यात आमच्या शिबिरार्थींनी गावकऱ्यांची मने जिंकली. निरोप समारंभाच्यावेळी सर्वांचेच डोळे पानावलेले होते. या शिबिराच्या सांगता समारंभासाठी श्रीपतरावजी शिंदे व प्राचार्य मा. डी. व्ही. तोगले उपस्थित होते.

या शैक्षणिक वर्षभरात आमच्या महाविद्यालयाचे प्राचार्य मा. डी. व्ही. तोगले, सर्व प्राध्यापक वर्ग, प्रशासकीय कर्मचारी, संस्थेचे पदाधिकारी, विद्यापीठ प्रतिनिधी कु. अरूणा गोड-पाटील, मुंगुरवाडी-दुगुनवाडीचे सरपंच मा. तानाजी पाटील, विद्यापीठातील अधिकारी वर्ग व आमचे सर्व विद्यार्थी-विद्यार्थिनी यांनी जी मोलाची साथ दिली त्याबद्दल मन:पूर्वक धन्यावाद.

प्रकल्पाधिकारी
(एन्. एस्. एस्. विभाग)

प्रा. आनंद कुंभार प्रा. नंदकुमार कोल्हापुरे
मा. किशोर अदाटे

◆◆◆

* राष्ट्रीय छात्र सेना *

चांगला नागरिक बनविणे या प्रमुख उद्देशाने सुरु असलेल्या राष्ट्रीय छात्र सेनेमध्ये सन २०००-२००१ सालाकरिता आमच्या महाविद्यालयातून एकूण २२ विद्यार्थ्यांची निवड झाली.

विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाला विधायक वळण देण्याच्या उद्देशाने त्यांना कवायत, शस्त्रज्ञान, नकाशा वाचन, प्रथमोपचार, नागरी सुरक्षा व आत्मसंरक्षण अशा विविध प्रकारचे प्रशिक्षण देण्यात आले. त्याचबरोबर त्यांच्यातील आत्मविश्वास वाढविणे आणि नेतृत्व क्षमतेचा विकास करण्यावर भर देण्यात आला.

राष्ट्रीय व राज्यपातळीवर होणाऱ्या शिबिरामध्ये आमच्या महाविद्यालयाच्या छात्रांनी उल्लेखनीय प्रगती दाखविली. २६ जानेवारी २००१ रोजी होणाऱ्या प्रजास्तक संचलनासाठी महाराष्ट्राचे प्रतिनिधीत्त्व करण्यासाठी आमच्या महाविद्यालयातून, बी. ए. भाग-२ मध्ये शिकत असलेल्या, ज्युनिअर अंडर ऑफिसर संतोष जोंधळे याची निवड झाली. त्याचबरोबर सिनिअर अंडर ऑफिसर संतोष सावेकर याची **CATCI** च्या **I** आणि **II** शिबिरासाठी निवड झाली. महाविद्यालयाचा बेस्ट कॅडेट हा बहुमान संतोष सावेकर यांनी पटकाविला. एकूण १८ कॅडेट्सनी पन्हाळा येथे झालेले 'वार्षिक प्रशिक्षण शिबिर' यशस्वींरित्या पूर्ण केले. कोल्हापूर विभागातून कॅडेट रवींद्र जगताप या एकमेव विद्यार्थ्याची ग्वाल्हेर येथील 'रॉक क्लाइमिंग' प्रशिक्षणासाठी निवड झाली. चार कॅडेट्सची अहमदनगर येथे झालेल्या 'भारतीय सैन दल' संलग्नित शिबिरासाठी निवड करण्यात आली. या शिबिरामध्ये सुधाकर पाटील याने सुवर्णपदक व मारूती आडावकर याने रौप्यपदक संपादन केले.

सन २००० साली झालेल्या 'सी' सर्टिफिकेट परीक्षेत ७ विद्यार्थी व 'बी' सर्टिफिकेट परीक्षेत १५ विद्यार्थी उत्तीर्ण झाले.

अशारीतीने छात्रांमध्ये सर्वांगीण विकास घडविण्यामध्ये भर देण्यात आला व त्यांना सैन्यदल, पोलीसदल व इतर क्षेत्रात नोकरी मिळविण्याच्या दृष्टीने मार्गदर्शन करण्यात आले. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले व कर्नल देसा यांचे मोलाचे मार्गदर्शन लाभले.

मेजर डॉ. एस. ए. जोडगुद्री
एन्. सी. सी. विभाग प्रमुख

◆◆◆

Scanned with CamScanner

* क्रीडा विभाग सिनियर *

आपल्या महाविद्यालयाला क्रीडेच्या बाबतीत एक वेगळी परंपरा आहे. आमचे खेळाडू सर्व खेळांमध्ये भाग घेत असतात. सांघिक व वैयक्तिक खेळांमध्ये विभागीय, आंतर विभागीय व आंतर विद्यापीठाय स्पर्धेमध्ये चमकत असतात.

या वर्षीच्या खेळांची सुरूवात क्रॉस कंट्रीने झाली. या आंतर विभागीय स्पर्धा जत येथे पार पडल्या. त्यामध्ये आमच्या कॉलेजच्या मुलांच्या संघाने उपविजेते पद पटकाविले. क्रॉसकंट्री संघातील सहभागी खेळाडू :

श्री. अस्वले डी. डी.	*श्री. मोरे आर. डी.*
श्री. पताडे डी. जी.	*श्री. भोसले एस्. आर.*
श्री. मोरे एस्. जी.	*श्री. पाटील व्ही. एन्.*
श्री. पाटील आर. एन्.	*श्री. मुसळे एस्. एम्.*

या वर्षी मुलींचा संघ सहभागी झाला होता. त्यांनी गुणानुक्रमे चौथा क्रमांक मिळविला यातील मुली :

१) कु. नांदवडेकर बी. एस्.	*२) कु. चव्हाण एन्. एम्.*
३) कु. पाटील बी. जे.	*४) कु. चव्हाण एस्. व्ही.*
५) श्री. राजाराम एस्. जी.	*६) कु. सावंत बी. एस्.*

आमच्या कॉलेजचा फुटबॉल खेळाडू ***श्री. सचिन गुरूलिंगय्या हिरेमठ*** याची सतत दुसऱ्या वर्षी शिवाजी विद्यापीठ फुटबॉल संघात निवड झाली. आंतर विद्यापीठ स्पर्धा यावर्षी नागपूर येथे पार पडल्या.

ॲथलेटिक्स्‌मध्ये आमच्या कॉलेजचे विशिष्ट कौशल्य दिसून येते -

कु. भारती एस्. नांदवडेकर

विभागीय स्पर्धेत पाच हजार मीटर धावणे स्पर्धेत प्रथम व दहा हजार मीटर धावणे स्पर्धेत द्वितीय व आंतर विभागीय स्पर्धेत दहा हजार मीटर धावणे स्पर्धेत तृतीय क्रमांक पटकाविला.

श्री. दयानंद डी. अस्वले

विभागीय स्पर्धेत पंधराशे मीटर धावणे प्रथम क्रमांक मिळविला.

आंतर विभागीय स्पर्धेत दहा हजार मीटर तृतीय क्रमांक व २२ किलो मीटर रोडरेसमध्ये तृतीय क्रमांक पटकाविला.

श्री. विजयानंद ए. सूर्यवंशी

आंतर विभागीय शरीर सौष्ठव स्पर्धा ६५ ते ७० किलो खालील वजन गटात तिसरा क्रमांक मिळविला.

श्री. आरमान किल्लेदार व प्रकाश यादव यांनी आपापल्या गटात 'बेस्ट ऑफ सिक्स' मध्ये येण्याचा मान पटकाविला.

श्री. उत्तुरकर रवींद्र ए.

विभागीय 'योग' स्पर्धेत पहिला क्रमांक पटकाविला.

श्री. येसरे विकास एस.

विभागीय 'योग' स्पर्धेत तिसरा क्रमांक मिळविला.

श्री. राजेंद्र डी. मोरे

विभागीय दहा हजार मीटर धावणे प्रथम व पाच हजार मीटर धावणे तृतीय क्रमांक पटकाविला.
तसेच सोलापूर येथे झालेल्या ज्युनिअर संघात ओपन मैदानी स्पर्धेसाठी महाराष्ट्र राज्य संघात निवड झाली.

श्री. विनोद व्ही. पाटील

विभागीय चारशे मीटर धावणे तृतीय क्रमांक पटकविला.

* वार्षिक क्रीडा स्पर्धा *

(अ) वरिष्ठ विभागाच्या स्पर्धा नेहमीप्रमाणे अत्यंत चुरशीने पार पडल्या यातील सांघिक व वैयक्तिक विजेत खालीलप्रमाणे -

श्री. राजेंद्र दत्तात्रय मोरे

याने सर्वाधिक गुण मिळवून सिनिअर (मुले) वैयक्तिक **चॅम्पीयनशिप** मिळविली.

कु. मनिषा विष्णु चव्हाण

सर्वाधिक गुध मिळवून सिनिअर (मुली) वैयक्तिक **चॅम्पीयनशिप** मिळविली

* संभाजीराव माने ज्युनि. कॉलेज *

श्री. सुखदेव दादाराव चव्हाण

याने सर्वाधिक गुण मिळवून ज्युनि. (मुले) वैयक्तिक **चॅम्पीयनशिप** मिळविली.

कु. आशा शिवाजी गोरे

सर्वाधिक गुण मिळवून ज्युनिअर (मुली) वैयक्तिक **चॅम्पीयनशिप** मिळविली.

Scanned with CamScanner

* या वर्षीचे जनरल चॅम्पीयन वर्ग *

१) बी. ए. भाग-२ चे वर्गाने सर्वाधिक गुण मिळवून जनरल चॅम्पीयनशिप मिळवली.

कै. प्रा. नामदेवराव दुंडगेकर ढाल पटकावली.

२) आकरावी आर्टस या वर्गाने ज्युनिअरमध्ये सर्वाधिक गुण मिळवून जनरल चॅम्पीयनशिप मिळवली व कै. सचिन कृष्णा कदम ढाल पटकाविली.

प्रा. ए. एस्. नाळे
जिमखाना विभाग प्रमुख

* ज्युनियर क्रीडा विभाग *

संभाजीराव माने ज्युनिअर कॉलेजने गडहिंग्लज तालुक्यामध्ये सांघिक व ॲथलेटिक्स खेळामध्ये वर्चस्व निर्माण करून सन २००० ते २००१ या साली अजिंक्यपद संपादन केले.

* सांघिक खेळ :

गडहिंग्लज येथे दि. २२ ते २३ ऑगस्ट २००० रोजी पार पडलेल्या शासकीय हिवाळी क्रीडास्पर्धा संभाजीराव माने ज्युनिअर कॉलेजने मुले व मुलींच्या संघानी घवघवीत सुयश संपादन केले व जिल्हा क्रीडा स्पर्धासाठी निवड झाली.

* कब्बडी मुले प्रथम क्रमांक :

श्री. व्ही. जी. पाटील	श्री. व्ही. जे. चव्हाण
श्री. व्ही. व्ही. दळवी	श्री. यु. पी. गोरूले
श्री. डी. व्ही. आडावकर	डी. एच्. येसादे
श्री. पी. ए. दळवी	एम्. एम्. कांबळे
एस्. जे. श्रावण	एच्. बी. पाटील
आर. के. सावंत	एस्. एस्. पाटील

* २) खो-खो मुले प्रथम क्रमांक :

श्री. व्ही. एस्. पाटील	एस्. जी. गोडसे
पी. टी. मोहिते	यु. ए. कांबळे
ए. आर. पालकर	पी. आर. पाटील
एल. ए. पाटील	पी. एन. केसरकर
एस्. ए. चौगुले	एम्. के. संकपाळ
एम्. एच्. कुंभार	आर. बी. कोणेरी

* कब्बडी मुली प्रथम क्रमांक :

कु. डी. व्ही. शिंत्रे	व्ही. आर. कुराडे
एस्. एम. चौगुले	एस्. जे. पाटील
एस्. ए. बस्ताडे	डी. बी. शिंदे
के. के. पाटील	आय. बी. शिंदे
व्ही. पी. घोटणे	व्ही. ए. केसरकर
पी. डी. जगताप	एन्. आय. खलीफ

* खो-खो मुली प्रथम क्रमांक :

कु. ए. एस्. गोरे	आर. व्ही. कुराडे
पी. एम्. कातकर	ए. ए. शिंदे
के. एल. शिंदे	एस. जे. पाटील
डी. बी. शिंदे	एस्. ए. बस्ताडे
पी. डी. जगताप	एम्. बी. कुंभार
एच्. एन्. म्हाबरजी	आय्. बी. शिंदे

* ॲथलेटिक्स :

गडहिंग्लज येथे दि. २५ ते २७ सप्टेंबर २००० रोजी झालेल्या गडहिंग्लज तालुका शासकीय ॲथलेटिक्स क्रीडा स्पर्धेत संभाजीराव माने ज्युनिअर कॉलेजने घवघवीत सुयश संपादन केले व कोल्हापूर जिल्हा ॲथलेटिक्स क्रीडा स्पर्धेसाठी निवड झाली.

- श्री. आर. बी. कडूकर ८०० मीटर धावणे प्रथम क्रमांक, ४०० मीटर धावणे द्वितीय क्रमांक.
- श्री. पी. ए. दळवी ४०० मीटर धावणे प्रथम क्रमांक, ४०० मीटर धावणे हार्डल्स द्वितीय क्रमांक
- श्री. एल. बी. गुरव ५००० मीटर धावणे द्वितीय क्रमांक
- श्री .एस्. डी. चव्हाण तिहेरी उड्डी प्रथम क्रमांक, ४०० मीटर धावणे तृतीय क्रमांक
- श्री. ए. आर. शिंदे बांबू उडी प्रथम क्रमांक तिहेरी उड्डी द्वितीय क्रमांक
- श्री. व्ही. डी. बंदी ४०० मीटर धावणे हार्डल्स तृतीय क्रमांक
- श्री. के. टी. नार्वेकर भाला फेक द्वितीय क्रमांक
- कु. ए. एस्. गोरे लांब उडी प्रथम क्रमांक २०० मीटर धावणे द्वितीय क्रमांक
- कु. डी. बी. शिंदे उंच उडी प्रथम क्रमांक

Scanned with CamScanner

कु. आर. व्ही. कुराडे २०० मीटर धावणे द्वितीय क्रमांक

कु. व्ही. आर. कुराडे ४०० मीटर धावणे द्वितीय क्रमांक

कु. एन. ई. खलीफा १०० मीटर हार्डल्स द्वितीय क्रमांक

१) ४ X ४०० मीटर धावणे रिले रेस मुले तृतीय क्रमांक
श्री. के. बी. फराकटे, एस्. डी. चव्हाण, आर. बी. कडूकर, पी. ए. दळवी, एस्. बी. शिंदे

२) ४ X १०० मीटर धावणे रिले रेस मुली प्रथम क्रमांक
कु. ए. एस्. गोरे, कु. आर. व्ही. कुराडे, कु. ए. ए. शिंदे, कु. व्ही. आर. शिंदे, कु. पी. एम्. कातकर

कोल्हापूर जिल्हा शासकीय ॲथलेटिक्स, क्रीडा स्पर्धेमध्ये खालीलप्रमाणे सुयश संपादन केले.

१) *श्री. एल. बी. गुरव* ५००० मीटर धावणे द्वितीय क्रमांक, क्रॉसकंट्री तृतीय क्रमांक विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

२) *श्री. पी. ए. दळवी* ४०० मीटर धावणे तृतीय क्रमांक
श्री. व्ही. आर. कुराडे ४०० मीटर धावणे तृतीय क्रमांक

४ X ४०० मीटर धावणे रिले रेस मुली द्वितीय क्रमांक
कु. व्ही. आर. कुराडे, कु.ए. ए. शिंदे, कु. आर. व्ही. कुराडे, कु. ए. एस्. गोरे, कु. पी. एम्. कातकर

४ X ४०० मीटर धावणे रिले रेस मुले तृतीय क्रमांक
श्री. एस. बी. शिंदे, आर. बी. कडूकर, एस. डी. चव्हाण, पी. ए. दळवी, के. बी. फराकटे

प्रा. एस्. एस्. सावंत
खेळ विभाग प्रमुख
(ज्युनिअर)

❊ वार्षिक स्नेहसंमेलन ❊
२०००-२००१

शिवराज कला, वाणिज्य व डी. एस्. कदम विज्ञान महाविद्यालय व संभाजीराव माने कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांच्या महाविद्यालयीन जीवनातील कला, क्रीडा, विज्ञान इ. क्षेत्रात त्यांच्या गुणांना संधी देणारा स्नेहसंमेलन उत्सव दि. ५,६ व ७ जानेवरी २००१ रोजी संपन्न झाला. तत्पूर्वी सर्व मैदानी खेळ पार पाडण्यात आले.

दि. ५ जानेवारी रोजी सकाळी मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले यांचे हस्ते ध्वजवंदन व स्नेहसंमेलन प्रमुख डॉ. टी. एन्. पाटील यांचे हस्ते दीपप्रज्वलन होऊन स्नेहसंमेलनाचे उद्घाटन झाले. त्यानंतर फनीगेम्स, वक्तृत्व स्पर्धा, कथाकथन, कविसंमेलन आणि रांगोळी स्पर्धा हे कार्यक्रम सकाळच्या सत्रात संपन्न झाले. दुपारच्या सत्रात हळदीकुंकू हा समारंभ पार पडला. यामध्ये गडहिंग्लजमधील अनेक महिला व विद्यार्थिनी यांचा उत्स्फूर्त सहभाग लक्ष वेधून घेणारा ठरला.

दि. ६ फेब्रुवारी रोजी सकाळी ८-३० वा. शरीर-सौष्ठव, १०-३० वाजता फॅन्सीड्रेस तर ११-३० वाजता फळपाले भाज्या सजावट, पाककला व पुष्परचना स्पर्धा हे सर्व कार्यक्रम उत्साही वातावरणात पार पडले. दुपारच्या सत्रात प्रसिध्द लेखक, समीक्षक डॉ. आनंद यादव व सिनेअभिनेत्री सुरेखा कुडची यांच्या हस्ते आणि संस्थेचे अध्यक्ष मा. प्रा. किसनराव कुराडे यांचे अध्यक्षतेखाली पारितोषिक वितरणाचा समारंभ पार पडला. दोन्ही पाहुण्यांनी विद्यार्थ्यांच्या वेगवेगळ्या क्षेत्रातील कलागुणांचे कौतुक करून भावी जीवनाच्या वाटचाली संदर्भात मार्गदर्शन केले.

दि. ७ जानेवारी रोजी सकाळी ८-०० वाजता विद्यार्थी-विद्यार्थिनींचा अत्यंत आवडीचा विविध गुणदर्शनाचा कार्यक्रम झाला. हा कार्यक्रम विद्यार्थी, गडहिंग्लज नगरीतील व आसपासच्या परिसरातील अनेकांची वाहवा घेत सुरळीत पार पडला. यामध्ये गाणी, नकला, नृत्य अशा विविध छटांचे मनोहारी दर्शन झाले. सर्वांची उत्सुकता वाढविणारा आणि लक्षवेधून घेणारा हा कार्यक्रम उठावदार व्हावा म्हणून प्रा. शिवराम कडूकर यांनी अपार मेहनत घेतली. दुपारच्या सत्रात शेलापागोटे हा कार्यक्रम संपन्न झाला आणि या स्नेहसंमेलनाची सांगता झाली.

यावर्षीच्या वार्षिक स्नेहसंमेलनात विद्यार्थ्यांचा प्रचंड उत्साह दिसून आला. तिन्ही दिवस सर्व कार्यक्रमात विद्यार्थ्यांचा भरपूर सहभाग होता. हे सर्व शिवराजच्या परंपरेस अनुसरून झाले. हे स्नेहसंमेलन उत्साहात व स्तिबध्दरीतिने पार पाडण्यासाठी महाविद्यालयातील नेहसंमेलन कमिटी प्रमुख त्यांचे सहकारी प्राध्यापक, प्राशसाकीय कर्मचारी, विद्यापीठ प्रतिनिधी कु. अरूणा गाडे-पाटील, जिमखाना प्रमुख प्रा. आनंदराव नाळे,

Scanned with CamScanner

ग्रंथपाल टी. ए. पाटील, उत्साही विद्यार्थी-विद्यार्थिनी आणि शिवराजवर प्रेम करणारे परिसरातील असंख्य नागरिक यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले. धन्यवाद !

प्रा. डॉ. टी. एन्. पाटील
स्नेहसंमेलन प्रमुख

✻ विद्यार्थिनी कल्याण मंडळ ✻

आमच्या महाविद्यालयांमध्ये खास विद्यार्थिनीसाठी कल्याण मंडळ कार्यरत आहे. विद्यार्थिनींच्या व्यक्तिमत्व विकासासाठी या मंडळामार्फत विविध उपक्रम राबविण्यात येतात. यावर्षी खालील उपक्रमांची अंमलबजावणी झाली

प्रथम सत्र १) वक्तृत्व स्पर्धा २) निबंध स्पर्धा ३) चर्चासत्र

दुसरे सत्र ४) **सावित्रीबाई फुले** जन्मदिवस समारंभ- निबंधवाचन, भाषणे इ.

५) **विविध स्पर्धा :** पुष्परचना, पाककृती, मेहंदी इ.

६) स्नेहसंमेलनानिमित्त **हळदी-कुंकू समारंभ**

७) **'सारी डे'**

या सर्व उपक्रमांस विद्यार्थिनी प्रतिनिधी व सर्व विद्यार्थिनी तसेच प्राध्यापिका सदस्या यांचा प्रतिसाद मिळाला.

प्रा.सौ. एस्. ए. मुजूमदार
विभाग प्रमुख, वि. क. मंडळ

✻ विद्यार्थी दत्तक योजना ✻

या शैक्षणिक वर्षाकरिता मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले यांचे मार्गदर्शनाखाली विद्यार्थी दत्तक योजना राबविण्यात आली. सदर योजनेचे दोन विभागात नियोजन करण्यात आले.

विभाग १ : शैक्षणिक गुणवत्ता दत्तक योजना

सदर योजनेमध्ये आपल्या महाविद्यालयातील प्रत्येक वर्गातील व प्रत्येक विषयातील गुणानुक्रमे १ ल्या, २ ऱ्या व ३ ऱ्या क्रमांकावर आलेल्या विद्यार्थ्यांना विशेष गुणवत्तेसाठी मार्गदर्शन करून महाविद्यालयाची शैक्षणिक गुणवत्ता वाढविण्याचे प्रयत्न केले. यामध्ये प्रत्येक विषयाचे विभाग प्रमुख, प्राध्यापक व ग्रंथालयीन सहकाऱ्यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले.

विभाग २ : आर्थिक दत्तक योजना

आपल्या महाविद्यालयातील हुशार, होतकरू व गरीब अशा निवडक विद्यार्थ्यांना हेरून आर्थिक मदत देण्यात आली. या विद्यार्थ्यांना प्रो. एम्. आर. धनगर, प्रा. एन्. डी. खिचडी, डॉ. जोडेगुद्री, प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे, डॉ. नेर्ले यांनी आर्थिक मदत केली आहे. कांही प्राध्यापकांनी ३ वर्षासाठी विद्यार्थी दत्तक घेतले आहेत.

प्रा. अनिल विठ्ठलराव कुराडे
विभाग प्रमुख

✻ व्यक्तिमत्व विकास विभाग ✻

व्यक्तिमत्व विकास विद्यार्थ्यांच्या दृष्टीने अत्यंत महत्वाचा असतो. हे लक्षात घेऊन या वर्षी कामाचे नियोजन केले होते. विद्यार्थ्यांच्या वैयक्तिक पातळीवरील विविध समस्यांची चर्चा करून त्यांना योग्य असे मार्गदर्शन करण्यात आले. व्यक्तिमत्व विकासातील सर्वात मोठा अडथळा म्हणजे ''न्यूनगंड;'' या विषयावर उद्‌बोधक असे चर्चासत्र घेतले. या चर्चासत्राला खूप चांगला प्रतिसाद मिळाला. अनेक प्रश्नांची चर्चा इथे झाली. अनेक मुलांना याचा उपयोग झाला. या उपक्रमासाठी प्राचार्य डॉ. डी. व्ही तोगले यांचे मार्गदर्शन लाभले. सर्व प्राध्यापक व विद्यार्थी विद्यार्थिनींचे सहकार्य मिळाले. प्रा. कडूकर यांनी सहकार्य दिले.

प्रा. एन्. डी. खिचडी
(व्यक्तिमत्व विकास विभाग)

✻ भित्तीपत्रक ✻

आपल्या महाविद्यालयातील विद्यार्थी-विद्यार्थिनींच्या सुप्त कलागुणांना वाव देण्यासाठी दरवर्षी 'शिवायन' भितीपत्रकाचे अंक काढले जातात. यामध्ये कथा, कविता, स्फुट-लेख, चित्रे इत्यादी साहित्य प्रकाशित केले जाते. दरवर्षीप्रमाणे यावर्षीदेखील 'कविता विशेषांक', 'स्नेहसंमेलन विशेषांक' असे अंक प्रकाशित करण्यात आले. विद्यार्थ्यांकडून उत्तम प्रतिसाद मिळाला.

प्रा. व्ही. एस्. मुसाई
विभाग प्रमुख

Scanned with CamScanner

* नियोजन मंडळ *

यावर्षी नियोजन मंडळामार्फत आर्थिक प्रश्नांवर अर्थतज्ञांची व्याख्याने, चर्चासत्रे आयोजित केली होती. ज्येष्ठ प्रा. गजेंद्रगड यांचे 'कार्लमाक्स' विषयावर व्याख्यान झाले. त्याच बरोबर अर्थशास्त्र विषयाच्या विद्यार्थ्यांनी शेतीफार्ममध्ये जाऊन वेगवेगळी पिके घेण्याच्या पध्दतीचा अभ्यास केला.

आमच्या नियोजन मंडळाचे वैशिष्ट्य म्हणजे वर्षभरात घडलेल्या आर्थिक घटनांचे तक्ते तयार करणे, माहिती संकलित करणे आणि त्यांचे प्रदर्शन भरविणे होय. त्यामुळे महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना एक प्रकारचे प्रशिक्षणच मिळाले. उत्कृष्ट लेख, आकृती, माहिती यांना महाविद्यालयामार्फत प्रशस्ती पत्रे व बक्षीसे दिली जातात. या सर्व कार्यक्रमांना महाविद्यालयाच्या प्राचार्यांचे मोलाचे सहकार्य व मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. ए. यु. पटेल
नियोजन मंडळ प्रमुख

* गुणी शिवराजीयन निवड *

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास व्हावा व त्यांच्या कलागुणांना प्रोत्साहन मिळावे हा गुणी शिवराजीयन निवडणेचा मूळ उद्देश असनू इ. २०००/२००१ या शैक्षणिक वर्षातील गुणी शिवराजीयन निवडणेसाठी अभ्यासाबरोबरच शैक्षणिक कार्य, सामाजिक कार्य व विविध खेळातील नैपुण्य इ. माहितीचा उल्लेख केलेला अर्ज विद्यार्थ्यांच्याकडून घेऊन व प्रत्यक्ष मुलाखती घेऊन या वर्षातील गुणी शिवराजीयन म्हणून -

श्री. आनंदा निंगाप्पा कांबळे (एम्. अे. भाग-२) व
कु. राणी आनंदा सुतार (बी. एस्सी. भाग-३)
यांची निवड केली.

मागील वर्षी जाहीर केल्याप्रमाणे कॉलेजमधील प्राध्यापिका सौ. मुजुमदार व त्यांचे पति डॉ. अनंत मुजुमदार यांच्याकडून वरील विद्यार्थ्यांना मानचिन्ह देण्यात आले. तसेच कॉलेजकडून या विद्यार्थ्यांना प्रमाणपत्र व रोख रक्कम बक्षीस म्हणून देण्यात आली ही निवड योग्य व्हावी या साठी कमिटी मधील सहाकारी प्रा. एम्. बी. पाटील व प्रा. सौ सटाले त्याचबरोबर प्रा. गुळवणी, प्रा. खिचडी व प्रा.देशपांडे यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा. डॉ. बी. जे. देसाई
प्रा. सौ. एस्. ए. मुजुमदार
प्रमुख
गुणी शिवराजीयन निवड समिती

* स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन विभाग *

आमच्या महाविद्यालयातील स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन विभागमार्फत्त सिनिअर महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना स्पर्धा परीक्षांचे स्वरूप, स्पर्धा परीक्षांसाठीचा अभ्यासक्रम, विषयांची निवड कशा प्रकारे करावयाची या संदर्भात मार्गदर्शन करण्यात येते **'स्पर्धा परीक्षांचे स्वरूप'** या विषयावर व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. प्रा. जे. व्ही. सरतापे, प्रा. आर. व्ही. गुंडे व प्रा. बी. एम्. कुलकर्णी यांनी मार्गदर्शन केले. त्याचा असंख्य विद्यार्थ्यांनी लाभ घेतला. पहिल्या सत्रामध्ये जनरल नॉलेजवर अधारीत 'क्वीझ कॉन्टेस्टचे' आयोजन करण्यात आले तसेच महाराष्ट्र लोकसेवा आयोशाच्या अभ्यासक्रमावर अधारीत सामान्य अध्ययन चाचणी घेण्यात आली सामान्य अद्ययन चाचणीमध्ये प्रथम आलेल्या विद्यार्थ्यांना पारितोषिके व रोख बक्षिसे देण्यात आली. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले व इतर सहकारी प्राध्यापकांचे अनमोल सहकार्य लाभले.

प्रा. जे. व्ही. सरतापे
विभाग प्रमुख
स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन विभाग

* वक्तृत्व स्पर्धा *

व्यक्तिमतव विकासाचा एक भाग म्हणून आमच्या महाविद्यालयात हा विभाग कार्यरत आहे. हल्लीच्या स्पर्धापरीक्षासंदर्भात 'गटचर्चा', 'वैयक्तिक मुलाखत' हे महत्वाचे घटक आहेत. त्यासाठी विद्यार्थ्यांना एकत्र करून वाचनाचे व प्रबोधनाचे संस्कार व्हावेत यासाठी हा विभाग प्रयत्नशील असतो. सप्टेंबर महिन्यात विद्यार्थ्यांची खुली वक्तृतव स्पर्धा घेण्यात आली, त्यामूधन अन्यत्र होणाऱ्या स्पर्धांसाठी स्पर्धक पाठविण्यासाठी एका संघाचीच निवड करण्यात आली. त्यापैकी श्री. संभाजी तांबेकर व कु. उज्ज्वला पाटील यांनी यश संपादन केले. श्री .संभाजी तांबेकर यांनी जिल्हा व राज्यस्तरावरील स्पर्धामधील पारितोषिके संपादित करून महाविद्यालयाचा लौकिक वाढविला. प्राचार्य डॉ. तोगले यांच्या प्रोत्साहनपूर्ण मार्गदर्शनाबरोबरच प्रा. घस्ती, प्रा. अनिल कुराडे व प्रा. आनंद कुंभार यांचे उत्तम सहकार्य मिळाले.

प्रा. जी. जी. गुळवणी
विभाग प्रमुख, वक्तृत्व विभाग

Scanned with CamScanner

✲ चर्चासत्र विभाग ✲

या विभागामार्फत या शैक्षणिक वर्षात खालील कार्यक्रम घेण्यात आले.

- ***मला भावलेले पु. ल. (पु. ल. देशपांडे)*** चर्चासत्र
- ***संगणक युग (इंटरनेट, इ-मेल, इ. कॉमर्स)*** व्याख्याते प्रा. एकांडे आर. बी.
- ***एड्स-कारणे व उपाय (सचित्र व्याख्यान)*** व्याख्याते - *डॉ. जी. एन्. पदकी*, *श्री. एस्. एन्. पदकी*

डॉ. एस्. के. नेर्ले
चर्चासत्र विभाग प्रमुख

✲ वाङ्मय चर्चा मंडळ ✲

■ मराठी ■

विद्यार्थ्यांमध्ये सामाजिक जाणीव निर्माण करण्याच्या उद्देशाने आणि मराठी साहित्याबद्दल त्यांच्यामध्ये आवड निर्माण व्हावी म्हणून आमच्या महाविद्यालयामध्ये या विभागाची स्थापना केलेली आहे. त्या दृष्टीने या शैक्षणिक वर्षात खालील उपक्रम राबविण्यात आला.

चर्चासत्र

विषय : ***'साहित्य आणि समाज'***

प्रा. मोरमारे ए. के.
मराठी वाङ्मय मंडळ

■ हिंदी ■

विद्यार्थियों में हिंदी भाषा और हिंदी साहित्य के प्रति रूची निर्माण करने के हेतु से हमारे महाविद्यालय में हिंदी साहित्य मंडल की स्थापना की गयी है। इस विभाग के द्वारा विद्यार्थियां के व्यक्तित्व-विकास के साथ-साथ हिंदी अध्ययन में रूची निर्माण कराने का प्रयास किया जाता है। उसके अनुरूप इस वर्ष निम्न कार्यक्रमों का आयोजन किया गया था।

✲ **हिंदी दिवस :** १४ सितंबर २००० को 'हिंदी दिवस' मनाया गया। इस अवसर पर राष्ट्रभाषा हिंदी का महत्त्व बताया गया और 'कवि संमेलन' का आयोजन किया गया था। इसमें २४ नवकवियों ने अपनी कविताएँ प्रस्तुत की।

✲ तृतीय वर्ष के हिंदी विद्यार्थियों के लिए चर्चा सत्र
विषय : 'हरिशंकर परसाई का साहित्य।'

प्रा. सौ. मीनाक्षी आवटे
विभाग प्रमुख

■ ENGLISH LITERARY ASSOCIATION ■

English Literary Association is formed this year. The aim is to create interest in Einglish Leterature and to encourage students to participate in various English oriented activities conducted by the Association.

Following are the programmes conducted time to time during this year by the Association. The students of English dept. responsed enthusiastically.

Programmes :

i) Inauguration of English Literary Association and Celebration of Teacher's Day on 5th Sept.
ii) Casette Listening on English phonetics
iii) Speech Competition of Students
iv) Poem recitation
v) Seminar - 'Spoken English'

Prof. Mrs. S. A. Mujumdar
English Literery Association

Scanned with CamScanner

■ सायन्स क्लब ■

आपल्या महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या मध्ये वैज्ञानिक दृष्टीकोन आणि वैज्ञानिक जाणीव निर्माण होण्यासाठी सालाबादप्रमाणे 'विज्ञान मंडळ' स्थापन करण्यात आले. या मंडळातर्फे विविध उपक्रम राबविणेत आले. वैज्ञानिक उपकरणांचे प्रदर्शन, वैज्ञानिक विषयांवर चर्चासत्रे, भित्तीचित्र प्रदर्शन, वैज्ञानिकांची मार्गदर्शनपर व्याख्याने इत्यादी.

या वर्षी 'पदवीनंतर पुढे काय ?' या विषयावर प्रा. एकांडे यांचे मार्गदर्शनपर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. तसेच वैज्ञानिक विषयांवरील भित्तीचित्रांचे प्रदर्शन भरविण्यात आले होत.

प्रा. कु. एल्. ए. पाटील
विभाग प्रमुख

※ सॉक्रेटिस क्लब ※

सॉक्रेटिस क्लबचे कामकाज साधारणत: फेब्रुवारीच्या मध्यापासुन सुरु होते. यावर्षीचा हा अंक लवकरच प्रकाशित होत असल्याने सॉक्रेटिस क्लबच्या कामकाजाचा पूर्ण अहवाल प्रकाशित करणे शक्य झाले नाही. पण सालाबादप्रमाणे अखेरच्या २/३ महिन्यातील प्रत्येक मंगळवारी विविध विषयांवर प्राध्यापकांसाठी वाद-विवाद, चर्चा-परिसंवाद आयोजित करण्याचा मानस आहे. दि. २२ व २३ फेब्रुवारी रोजी छ. शिवाजी महाराजांच्या जयंतीच्या निमित्ताने या क्लब तर्फे 'शिवाजी महाराजांच्या जीवनातील विविध प्रसंगावर चर्चा' घडवून आणली या प्रसंगी प्रा. खिचडी, विर्जे, सौ. आवटे, गुळवणी ,आनंदा कुंभार, कु. शिर्के, सरतापे, पोवार इ. नी विविध प्रसंगाना मूर्तीमंत केले. प्रा. तोगलेंनी अध्यक्षीय भाषणात शिवरायांच्या जीवनातील ऐतीहासीक आढावा घेतला. याशिवाय या क्लब तर्फे यावर्षी खालील विषयांवर चर्चा होणार आहे.

◇ *देव आहे की नाही ?*
◇ *शोकनाट्याचा विषय*
◇ *आजच्या विद्यार्थ्यांची शिक्षण विषयक मानसिकता*
◇ *माझा जगण्याचा हेतु*
◇ *भारतीय लोकजीवनातील अडसर*
◇ *बदलती शिक्षण पध्दती*
◇ *मी वाचलेले उत्तम पुस्तक*

प्रा. के. बी. केसरकर
विभाग प्रमुख

सहकार महर्षी दत्ताजीराव कदम सहकारी सूत गिरणी मर्यादित

कौलगे – ४१६ ५२६ ता. गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर.

कापड कामगार व अल्पभूधारक शेतकरी यांच्या सहभागातून साकार झालेल्या नैसर्गिक रेशिम व मानवनिर्मित धागा यांच्या पासुन मित्र धागा तयार करणारा सहकार क्षेत्रातील पहिला प्रकल्प.

※ आमची वैशिष्ट्ये ※

एकूण प्रकल्प खर्च	:	२५ कोटी रुपये
वसुल भागभांडवल	:	४१३ लाख
३०ˢ, ३/५३ पॉलिस्टर, ३०ᵛ P.V. धाग्याचे उत्पादन		
सद्या एकूण यात्या	:	५०००
कामगार संख्या	:	२००

मुंबई, दिल्ली, इचलकरंजी येथील सूत बाजारात सर्वाधिक दराने सुतविक्री.

श्री. एम्. ए. मिठिंडीस – सेक्रेटरी
प्रा. श्री. श्री. पवार – व्हा. चेअरमन
प्रा. के. व्हि. कुराडे – चेअरमन

संचालक मंडळ

श्री. ई. भ. कांबळे, प्रा. ए. एस्. नाळे, प्रा. जे. वाय्. बार्वेस्कर, श्री. एस्. जी. साबळे, श्री. टि. के. कुराडे,
श्री. बी. वाय्. कुराडे, श्री. एम्. जी. वांगणेकर, श्री. एस्. जी. येसरे, श्री. एस्. डी. रेडकर, श्री. एम् एल्. गोडसे,
श्री. एस्. डी. सुतार, सौ. क्रां. के. कुराडे, श्री. सु. चं. ओहरा

Scanned with CamScanner

* प्राध्यापक विश्व *

विशेष नोंदी

प्रा. व्ही. एन्. गजेंद्रगड (समाजशास्त्र)

पुस्तक प्रकाशन

- समकालीन भारतीय समाजशास्त्र
- राजकीय समाजशास्त्रीय संशोधन
- समकालीन समाजशास्त्रीय सिध्दांत (२ री आवृत्ती प्रकाशनाच्या मार्गावार)

प्रा. ए. एस्. नाळे

- साने गुरूजी शिक्षण सेवकांची सह. पत संस्थेच्या संचालक पदी निवड

प्रा. एन्. डी. खिचडी (वाणिज्य)

- विविध व्याख्यान : कोल्हापूर, सांगली, पुणे, रत्नागिरी, सिंधुदूर्ग, बेळगांव तसेच विविध शाळा, कॉलेज.
- प्रशिक्षण शिबिरार्थीना मार्गदर्शन : जिल्हा उद्योग केंद्र द्वारा आयोजित शिबिर.
- प्राथमिक शिक्षक गटसंमेलनामध्ये मार्गदर्शन.
- लायन्स क्लबच्या अनेक उपक्रमांना सहभाग.

डॉ. एन्. आर. सावंत

- इंग्रजी विषयातील पीएच्. डी. पदवी संपादन

SUBJECT :
Generic Variations in George Orwell's Novels.

प्रा. एस्. ए. जोडगुद्री

- शिवाजी विद्यापीठाच्या 'फिजिक्स अभ्यासमंडळा मधून विद्या शाखेवर निवड'

डॉ. एस्. के. नेर्ले

- ''पर्यावरण बचाव अभियान'' अंतर्गत सार्वजनिक गणेश विसर्जनाच्या दिवशी गडहिंग्लज येथे ३ ट्रक निर्माल्य व १५०० विसर्जीत गणेश मुर्तींचे संकलन व सुनियोजित निर्गत.
- ''पर्यावरण बचाव व कॅरी बॅग विरोधी अभियान'' अंतर्गत सुळे (ता. आजरा) बिद्री (ता. भुदरगड) गडहिंग्लज, हसूरचंपू, शेंद्री, करंबळी येथे व्याख्याने.
- केंद्रशासन व यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान मुंबई पुरस्कृत-१५० प्राथमिक व माध्यमिक शिक्षकांसाठी दोन ''वैज्ञानिक जाणिवा प्रशिक्षण शिबीरे'' घेतली.
- १२० माध्यमिक विद्यार्थ्यांच्यासाठी चनेकुप्पी व गडहिंग्लज यथे सत्यशोध प्रज्ञा परीक्षेचे आयोजन केले.
- युवा सप्ताह निमित्य हसूरवाडी, मुगळी, चनेकुप्पी, गडहिंग्लज येथे व्याख्यान.

प्रा. ए. व्ही. कुराडे

- साने गुरूजी शिक्षण सेवकांची सह. पत संस्थेच्या संचालकपदी निवड.

प्रा. एम्. व्ही. कांबळे

- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंती निमित्त दगडी शिपूर (ता. गडहिंग्लज) येथे 'आंबेडकर' व्यक्ति आणि कार्य विषयावर व्याख्यान (एप्रिल २०००)
- न्यू इंग्लीश स्कूल, चनेकुप्पी (ता. गडहिंग्लज) येथे 'जीवनातील संस्कार आणि ध्येय' विषयावर भाषण (सप्टेंबर २०००)
- गडहिंग्लज येथील दलित मेळाव्यात मार्गदर्शन (डिसेंबर २०००)

प्रा. एस्. एस्. सावंत (शारीरिक शिक्षण)

- कोल्हापूर जिल्हा कबड्डी असोशियशन मार्फत घेण्यात आलेली 'कबड्डी पंच परीक्षा' तिसऱ्या क्रमांकाने उत्तीर्ण.
- 'महाराष्ट राज्य कबड्डी असोशियशन' मार्फत घेण्यात आलेली 'कबड्डी पंच परीक्षा' उत्तीर्ण.

श्री. मोहन शिंदे (शिपाई)

- संत गाडगेबाबा नागरी सह. पतसंस्था, गडहिंग्लज संचालक पदी नियुक्ती.

Scanned with CamScanner

फॉर्म क्र. ४ नियम ३ प्रमाणे

नियतकालिकाचे

नाव : 'शिवराज'

प्रकाशन स्थळ : शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज, जिल्हा - कोल्हापूर.

प्रकाशन काळ : वार्षिक

मुद्रक : श्री सरस्वती ऑफसेट, गडहिंग्लज. ☎ २४१५२

राष्ट्रीयत्व : भारतीय

प्रकाशक : प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले

राष्ट्रीयत्व : भारतीय

पत्ता : शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज, जिल्हा - कोल्हापूर.

संपादक : डॉ. कृष्णकांत पाटील

राष्ट्रीयत्व : भारतीय

पत्ता : शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज.

वर दिलेला तपशील आमच्या माहितीप्रमाणे खरा आहे.

दि. ५ मार्च, २००१

प्रा. डॉ. के. आर. पाटील — संपादक

डॉ. डी. व्ही. तोगले — प्राचार्य

[या अंकातील मतांशी प्रकाशक व संपादक सहमत असतीलच असे नाही.]

* बी. सी. एस. महाविद्यालय *
(B.C.S.)

शिवाजी विद्यापीठ मान्यतेनुसार सन २०००-२००१ या चालू वर्षापासून (बॅचलर ऑफ कॉम्प्युटर सायन्स) हा तीन वर्षाचा बारावी सायन्स नंतर अभ्यासक्रम सुरू करण्यात आलेला आहे. त्यामुळे गडहिंग्लज सारख्या ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांच्या व्यवसाय शिक्षणाची चांगली सोय झालेली आहे. या अभ्यासक्रमासाठी कमाल विद्यार्थी संख्या ८० असून शिवाजी विद्यापीठकडून प्रवेश परीक्षा नुसार प्रवेश दिला जातो. या कोर्सची ८० विद्यार्थ्यांची पहिली बॅच सुरू असून, या कार्सेससाठी कोल्हापूर, सांगली, सातारा, सोलापूर जिल्ह्यातून विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतलेला आहे. विद्यार्थी आणि विद्यार्थीनींच्या वसतिगृहाची सोय करण्यात आलेली आहे. या कोर्ससाठी महाविद्यालयाने प्रशस्त संगणक प्रयोगशाळा उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहे. संगणक प्रयोगशाळेत २० संगणक उपलब्ध असुन नेटवर्क, इंटरनेट याची सोय करण्यात आलेली आहे.

संस्थेचे अध्यक्ष **मा. प्रा. किसनराव कुराडे**, सचिव **डॉ. मानसिंगराव जगताप** व **मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले** यांचे मार्गदर्शन लाभले असून या केंद्राचे व्यवस्थापन संस्था कार्यकारिणी सदस्य व महाविद्यालयाचे ग्रंथपाल **श्री. टी. ए. पाटील** तसेच संगणक विभागाचे प्रमुख **प्रा. आर. बी. एकांडे** यांच्या मार्गदर्शनाखाली सर्व सहाय्यक, प्राध्यापक, प्रशासकीय कर्मचारी अविश्रांत कार्य करीत आहेत.

प्रा. आर. बी. एकांडे
संगणक विभाग प्रमुख

Scanned with CamScanner

With Best Compliments from

MILLENIUM NET - CAFE

- DATTING & RELATING
- E-MAIL
- CHATTING
- BROWSING
- SURFING

INTERNET

A Great Gigt for you
come & enjoy

◆ **Features :**

◇ Seperate Cabins
◇ Spacious
◇ Free Guidance
◇ Open at 9.00 a.m. to 9.00 p.m.
◇ Open for all days

Millenium Net-Cafe
Kalekar Complex, Bhadgoan Road,
GADHINGLAJ. Phone : 23950
Prop. Abhay Desai (Adkurkar)

हार्दिक शुभेच्छा !

* गडहिंग्लज नगरपरिषद गडहिंग्लज *

जाहीर आवाहन

गडहिंग्लज मधील नागरीकांना विनम्र आवाहन करणेत येते की,

१) घरफाळा, पाणीपट्टी इ. कर व फी विहीत मुदतीत व वेळेत भरून नगरपरिषदेस सहकार्य करावे.
२) वृक्ष लागवड करा व त्यांचे संगोपन करा.
३) अनधिकृत बांधकाम करू नये, दखलपात्र गुन्हा आहे.
४) केर कचरा कोंडाळ्यात टाका व गडहिंग्लज शहर स्वच्छ व सुंदर ठेवणेस मदत करा.
५) जन्म मृत्यू नोंद विहीत वेळेत करणे आवश्यक आहे.

त्रिंबक ढेंगळे
मुख्याधिकारी

निंगाप्पा भमानगोळ
उप. नगराध्यक्ष

बापूसाहेब म्हेत्री
नगराध्यक्ष

अकबर मुल्ला
सभापती
नगरविकास व बांधकाम

शिवाजीराव गवळी
सभापती
वाचनालय व जकात समिती

सौ. प्रभावती परीट
सभापती
महिला व बालकल्याण समिती

सर्व नगरसेवक, नगरसेविका व सर्व कर्मचारी वृंद
गडहिंग्लज नगरपरिषद गडहिंग्लज.

Scanned with CamScanner

शिवराज

हार्दिक शुभेच्छा !

घराघरात गोकुळ नांदण्याची स्वप्ने पहायची म्हणजे अथक परिश्रम आणि दैनंदिन कामकाजातील कुशलता ओघाने येतेच. दूधाची गुणप्रत, पदार्थ निर्मिती, त्यामध्ये अत्याधुनिक मशिनरीद्वारे दूधावर केलेली प्रक्रिया, प्रयोग शाळेत दूधाची गुणवत्ता चाचणी, स्वच्छतेची घेतलेली काळजी, योग्य पॅकिंग, तत्पर वितरण व्यवस्था, परिपूर्ण व्यवसायिक व्यवस्थापन, या सर्व गोष्टी आंतरराष्ट्रीय व राष्ट्रीय निकषांना उतरल्यामुळे गोकुळने या वर्षी सुध्दा मानाचा राष्ट्रीय उत्पादकता पुरस्कार मिळवून, राष्ट्रीय उत्पादकता पुरस्काराची अखंडता राखली आहे. ही अखंडता कायम राखणेसाठी व्यवस्थापन कटिबध्द आहे.

शुध्द व कणीदार तूप, स्वादिष्ट श्रीखंड, आम्रखंड, प्रत्येकाच्या आवडीचं टेबल बटर, दूध पावडर.

अरूण देशपांडे (कार्यकारी संचालक) आनंदराव ज्ञा. पाटील (चुयेकर) (चेअरमन)

व सर्व संचालक मंडळ

गोकुळ

कोल्हापूर जिल्हा सहकारी दूध उत्पादक संघ लि.

बी-१, एम. आय. डी. सी. गोकुळ शिरगांव, कोल्हापूर - ४१६ २३४

अखेर हा आहे 'गोकुळ प्रकल्प'
घराघरात गोकुळ नांदविण्याची शपथ घेतलेला

हार्दिक शुभेच्छा !

मे. एम्. एन्. कोल्हापूरे

गडहिंग्लज शहरातील वस्त्र मालिका सादर करणारी भव्य शोरूम !

अधिकृत विक्रेत -
दि रेमण्ड वुलन मिल्स लि. / दिनेश लि. / रेड ॲन्ड टेलर

मेन्सवेअर रेडीमेड युनिट

राहुल सिलेक्शन

ओक्झमबर्ग, लीली, मार्टीनो, बाबेरीचे अधिकृत विक्रेते.

श्री लक्ष्मी साडी सेंटर

सर्व नामवंत कंपनीच्या साड्या मिळण्याचे एकमेव ठिकाण.

बाजार पेठ, गडहिंग्लज. फोन (०२३२७) २२४११

''रौप्य महोत्सवी बँक'' Regd. No. KPR/BNK/152 Dt. 8-10-71 *हार्दिक शुभेच्छा !*

श्री शिवाजी सहकारी बँक लि; गडहिंग्लज

प्रधान कार्यालय : सि.स.नं. २१३०, राणी लक्ष्मीबाई रोड, गडहिंग्लज-४१६५०२, जि. कोल्हापूर.

☎ (०२३२७) २२३३९

❑ ऑडिट वर्ग ''अ''

◆ शाखा कार्यालये ◆

❑ **फॅक्टरी साईट हरळी**, ता. गडहिंग्लज ☎ ७५२८७, ❑ **नेसरी**, ता. गडहिंग्लज ☎ ७२२७९, ❑ **कोल्हापूर-श्री महालक्ष्मी चेंबर**, फर्स्ट फ्लोअर, सि.स.नं. ५१९, सेंट्रल एस. टी. स्टँडचे समोर, कोल्हापूर ☎ ०२३१-६६०४४०, ❑ **विस्तार कक्ष कडगांव** ☎ २४३७२, **हलकर्णी** ☎ ६३४४७५.

✻ टीप : मुदतबंद ठेवीची मुदत संपल्यानंतर नुतनीकरण केल्यास ३० दिवसाचे आत ठेव परत घ्यावयाची असल्यास व्याज दिले जाणार नाही. त्यानंतर ठेव काढल्यास प्रचलित व्याजदराने व्याज दिले जाईल.

● बँकेची ठळक वैशिष्ट्ये ●

◆ तत्पर व विनम्र सेवा. ◆ प्रधान कार्यालय व कोल्हापूर शाखेकडे अद्यावत लॉकर्सची सुविधा आहे. ◆ मोठ्या शहरातील ड्राफ्टस् देण्याची सुविधा आहे. ◆ रूपये १ लाख पर्यंतच्या ठेवी विमा योजनेअंतर्गत सुरक्षित आहेत. ◆ बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात.

कृपया आमच्या बँकेच्या नजीकचे शाखेत भेट देवून वरील योजनेत पैसे गुंतवावेत व निश्चिंत रहावे ही नम्र विनंती.

✻ आपले नम्र ✻

श्री. एम. एन. कोलते मॅनेजर

श्री. जी. एस. देसाई व्हा. चेअरमन

श्री. व्ही. सी. देसाई चेअरमन

Scanned with CamScanner

हार्दिक शुभेच्छा!

प्रकाश नागरी सहकारी पत संस्था मर्यादित, गडहिंग्लज.

काझी हाईटस् , साने गुरूजी वाचनालयजवळ, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर. फोन नं. २२६०८

श्री. एस्. सी. कोळकी
व्हा. चेअरमन

श्री. एन्. डी. खिचडी
चेअरमन

आर. के. जाधव
मॅनेजर

✻ संचालक मंडळ ✻

श्री. एस्. जी. सोहनी
श्री. यु. पी. भिसे
श्री. ए. एम्. पठाण
सौ. एच्. व्ही. आलूरकर
श्री. डी. एस्. देशपांडे
श्री. एस्. टी. कुराडे
श्री. पी. के. पाटील
सौ. एन्. एस्. पाटील

हार्दिक शुभेच्छा!

Arvind Powar

◆ PhotoGraphy,
◆ Video Shooting,
◆ Screen Printing,
◆ Glow Sign,
◆ Building Painting,

KALPAK PHOTO

Offi. : Opp. Magadum Medical, MAHAGAON.
Resi. : Ainapur, Tal. Gadhinglaj, Dist. Kolhapur, ☎ 33048

☎ (02327) 78259

Mr. Sudarshan Patil
(B. E. Civil)
Consulting Engineer

At/Po.-Kadgaon, Tal. Gadhinglaj, Dist. Kolhapur.

हार्दिक शुभेच्छा!

श्री शिवशाहू शिक्षक शिक्षकेत्तर सेवकांची सहकारी पत संस्था मर्यादित, गडहिंग्लज.

कर्ज मर्यादा	:	२ लाख
आकस्मिक	:	१० हजार
ठेवी	:	७५ लाख
भागभांडवल	:	७ लाख
कर्जे	:	५५ लाख
खेळते भांडवल	:	१ कोटी

ठेवीवर आकर्षक व्याज

श्री. बचाराम काटे
सभापती

श्रीमती सुरेखा मुनीव
उपसभापती

बाळासाहेब शिंदे
सेक्रेटरी

व संचालक मंडळ

शिवराज

हार्दिक शुभेच्छा !

प्रोप्रा. रमेश देसाई ☎ (०२३२७) ७८२०२

पार्वती साउंड सिस्टीम

आमचेकडे साउंड सिस्टीम, व्हीसीडी भाड्याने मिळेल.

मु. पो. कडगांव, ता. गडहिंग्लज. जि. कोल्हापूर.

Prop. Netaji Patil ☎ (PP) (02327) 78105

Akruti agencY

DEALER

◆ Talikoti & Kadappa Slabs ◆ Bricks Khanapur

◆ Magalore Tiles & Sand Cement

At/Po.-Kadgaon, Tal. Gadhinglaj, Dist. Kolhapur.

C, C++, JAVA

V. B

@

NIIT

Chavan Building, Gune Path, Gadhinglaj ☎ 23287

☎ 22701

Ravikiran Enterprises

● Godrage Hi-Care Ltd.

● Godrage Pillspary Ltd.

Off. : Church Road, Gandhinagar, Gadhinglaj.

A. M. PATIL

B.A. (Hons.)

☎ शॉप :

मुंबई (ऑफीस) : ८६५ २८७३

निवास (कडाल) : (०२३२७) ३७१९५

भास्कर स्टेशनरी आणि बुक डेपो

सर्व प्रकारची स्टेशनरी व पुस्तके यांचे घाऊक व किरकोळ व्यापारी

दुकान नं. २, १२८७ बिल्डिंग, आझाद रोड, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर.

☎ (02327) 23024

Shri Parshw Articals & Imitation

New Branch of Mahia Vastu Bhandar

■ Specially items, Imported cosmetics ■

Perfum's, Toy's, Gift's, & especially Imitation Jwelary

Laxmi Road, Super Market Shop No. 7, Gad.

सर्व प्रकारचे टेलरिंग मटेरियल होलसेल व रिटेल दरात मिळण्याचे एकमेव ठिकाण.

विजयराज टेलरिंग मटेरियल

नगरपालिका आ. क्र. ४० गाळा क्र. ४ (तळमजला) आयलँड जवळ, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर. वि. ☎ २३२९०

☎ 25212 (R) 78235 *R. Jitu*

Raj Music Gallery

B/W & COLOUR T. V., AUDIO DECK AUDIO & VEDIO CD-PLAYERS, CAR TAPE STEREO BOX SALES AND SERVICES

Main Road, Gadhinglaj, Dist. Kolhapur - 416 502

प्रोप्रा. दबडे एस्. एन्.

अल्फा कस्टम ऑण्ड नॉव्हेल्टी

आमचेकडे इंपोर्टेड सेंट, बॉडी स्प्रे, रिस्ट वॉच, कॅमेरा, वॉकमन, व्हिडीओगेम, चार्जिंग बॅटरीज, इलेक्ट्रॉनिक टॉईज, ग्रिटींग योग्य दरात मिळतील.

लक्ष्मी रोड, आयलँड नजीक, तळमजला गाळा नं. १० गड.

BITS COMPUTER EDUCATION

I.C.C.P.(USA) & A.C.E.(USA)

✚ शिवाजी विद्यापीठ (प्रौढ शिक्षण)

◆ आंतरराष्ट्रीय व शिवाजी विद्यापीठ मान्यताप्राप्त

BITS HOUSE : OPP. M. R. HIGHSCHOOL, GADHINGLAJ. ☎ : 23169

BITS HOUSE : M. P. SOCIETY COMPLEX, AZAD ROAD SANKESHWAR. ☎ : 74777

Scanned with CamScanner

हार्दिक शुभेच्छा !

श्री साने गुरूजी शिक्षण सेवकांची सहकारी पत संस्था मर्यादित, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर.

एम. आर. हायस्कूल समोर, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर.
फोन नं. : गडहिंग्लज–२२४७६, आजरा शाखा–४६११८, कोल्हापूर–५२८४६३, कोवाडा शाखा–३५१२४

पुज्य साने गुरूजींच्या नावाने निर्माण झालेली प्राथमिक, माध्यमिक व महाविद्यालयीन शिक्षक व शिक्षकेतर सेवकांना सामावून घेणारी महाराष्ट्रातील नामवंत सहकारी संस्था.

१) मृत सभासदांच्या नातेवाईकांन एक लाखापर्यंत मदत देणारी महाराष्ट्रातील पहीली पतसंस्था.
२) स्वत:च्या सेवकांना पेन्शन योजना सुरू करणारी कोल्हापूर जिल्ह्यातील पहीली पतसंस्था.
३) यशवंत बझार या स्वत:च्या ग्राहक विभागा मार्फत केंद्र शासन पुरस्कृत सौर वापरासाठी प्रोत्साहन देणारी व १५००० रुपये दामदुप्पट किंवा दरमहा ३०० रुपये रिकरिंग ठेव ठेवल्यास ४००० रुपये किंमतीचा सोलर लॅम्प त्वरीत मोफत देणारी शिक्षण क्षेत्रातील एकमेव संस्था.
४) सभासद संख्या : २५०० ५) भाग भांडवल : ७५,००,००० ६) ठेवी : १,५०,००,०००
७) कर्जे : ३,००,००,००० ८) कर्ज मर्यादा : २,००,००० ९) ऑडीट वर्ग : सतत "अ"
१०) शाखा–कोवाड, तालुका चंदगड, मुरगुड तालुका कागल, आजरा व कोल्हापूर.

संस्थापक : प्रा. किसनराव कुराडे

श्री. जी. ए. पाटील
सेक्रेटरी

श्री. वि. पां. महाजन
उपसभापती

श्री. एम. के. सुतार
सभापती

व सर्व संचालक मंडळ

हार्दिक शुभेच्छा !

श्री सरस्वती ऑफसेट

काळभैरी रोड, गडहिंग्लज.

☎ ऑफिस : २४९५२, निवास : २३१७४

- मुद्रण क्षेत्रात कॉम्प्युटरच्या सहाय्याने ॲडव्हान्स ऑफसेट (प्रतिरुप) मशिनवर अतिजलद व सुबक छपाई करणारे गडहिंग्लज मधील सुप्रसिध्द मुद्रणालय.
- ऑफसेट, स्कॅनिंग, एक्स्पोज्युअर, प्लेट मेकींग या आत्याधुनिक मशिन्स असणारे एकमेव मुद्रणालय.

शिवराज

हार्दिक शुभेच्छा !

गडहिंग्लज तालुका सहकारी साखर कारखाना लिमिटेड, हरळी.

ता. गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर.

तार : 'गोडसाखर,' गडहिंग्लज.

गडहिंग्लज एस. टी. डी. कोड : (०२३२७)
फोन नं. : २२३१७, २२३१८, २२३१९
कोल्हापूर ऑफिस फोन नं. (०२३१) ६५०३४०

※ कारखान्याची वैशिष्ठ्ये ※

१) नॅशनल प्रॉडक्टिव्हीटी कौन्सील, नवी दिल्ली या संस्थेने कारखान्यास सन १९८८-८९ सालचे " तांत्रीक कार्यक्षमते" चे अखील भारतीय स्तरावरील द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक प्रदान केले आहे.

२) मा. वसंतदादा शुगर इन्स्टिट्यूट, पुणे यांचा सिझन १९९०-९१ व १९९५-९६ मधील राज्य पातळीवरील "उत्कृष्ठ तांत्रीक क्षमता" पुरस्कार कारखान्यास मिळाला आहे.

३) सभासदांचे ऊसाला जास्तीत जास्त दर देण्यामध्ये अग्रेसर.

४) कारखान्यास शासनाकडून मिळालेल्या रोपवाटिका (नर्सरी) परवान्या नुसार कार्यक्षेत्रातील ऊस उत्पादकांना कारखाना साईटवर तयार केलेल्या रोपवाटिकेतून फळझाडांची कलमे/रोपे इ. वाटपाचा धडक कार्यक्रम कार्यान्वीत केला आहे.

५) ऊस उत्पादकांना लवकर पक्व होणाऱ्या ऊसाचा बेणे पुरवठा.

६) कारखाना कार्यक्षेत्रातील सभासदांना गोबर गॅस सयंत्र योजना यासाठी आर्थिक सहाय्य.

७) कारखान्याच्या माध्यमातून गडहिंग्लज तालुक्याच्या सर्वांगीण विकास साधण्याचे ध्येय.

विश्वास बा. देसाई
कार्यकारी संचालक

प्रकाश भिमराव चव्हाण
व्हा. चेअरमन

ॲड. श्रीपतराव दिनकरराव शिंदे
चेअरमन

संचालक मंडळ

Scanned with CamScanner

* कांही क्षण *

पुष्परचना (स्नेहसंमेलन)

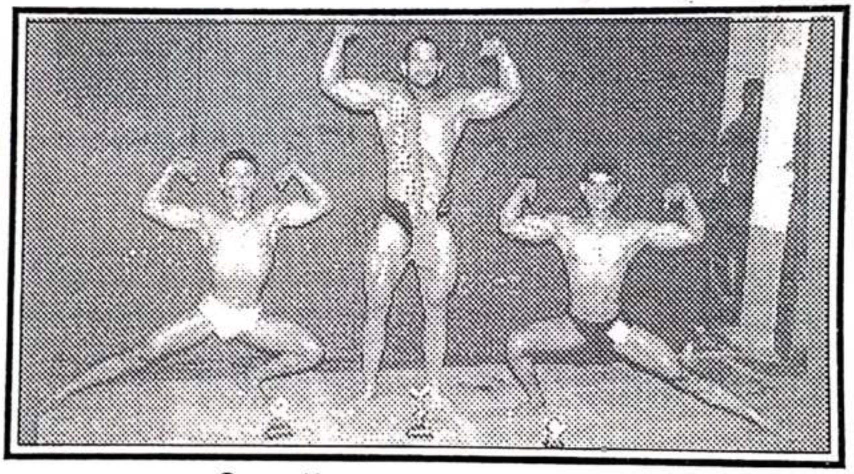

शरीर सौष्ठव (स्नेहसंमेलन)

संभाजीराव माने कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजने (NSS) चे उद्‌घाटन